# JEAN-PIERRE VERNANT

# TORUNUMA YUNAN MİTLERİ

EVREN, TANRILAR, İNSANLAR

TÜRKÇESİ MEHMET EMİN ÖZCAN

HELİ
KOP
TER

**Jean-Pierre Vernant**

# TORUNUMA YUNAN MİTLERİ

EVREN, TANRILAR, İNSANLAR

Çeviren: **Mehmet Emin Özcan**

HELİ
KOP
TER

**HELİKOPTER 8**
*Torunuma Yunan Mitleri*
*Evren, Tanrılar, insanlar*
Jean-Pierre Vernant

**Özgün Adı**
*L'Unıvers, Les Dieux, Les Hommes.*
*Vernant raconte les mythes.*
(Editions du Seuil, 1999)



**Türkçesi**
Mehmet Emin Özcan © 2001,2009
(Fransızcadan çevrilen bu kitabın ilk baskısı
2001 yılında Dost Kitabevi Yayınlarından çıkmıştır.)

**Düzelti**
Gökhan Gençay

**Kitap Tasarımı**
Bülent Erkmen

**Tasarım Danışmanlığı**
BEK

**2. Basım**
Ağustos 2013, İstanbul

ISBN 978-605-5819-07-1

**Yayın Yönetmeni**
Levent Yılmaz

# ÖNSÖZ

Bir varmış bir yokmuş... Bu kitaba ilk başta bu adı vermek istiyordum. Sonunda daha farklı, daha açık bir başlık seçtim. Ancak kitaba başlarken hem bu ilk başlığın çağrıştırdığı hem de metinlerin temelini oluşturan anıyı açıklamam gerekiyor.

Yirmi beş yıl önce torunum henüz küçük bir çocukken tatillerini bizim yanımızda, eşimle benim yanımda geçirirdi; torunumla bir kural koymuştuk, zamanla bu kural yemek yemek, tuvalete gitmek kadar zorunlu hale gelmişti. Her akşam yatma saati gelip de Julien yatağa girdiğinde, odasından bana seslenir, çoğunlukla sabırsızlanarak: “Jipé, hikâye, hikâye!” derdi. Yanına gider, yatağının kenarına ilişir, bir Yunan miti anlatırdım. Mitlerle dolu hafızamda aradığımı buluverirdim; bütün zamanımı incelemek, eşelemek, karşılaştırıp yorumlamakla, anlamaya çalışmakla geçirdiğim mitlerdi bunlar, ama bunları torunuma başka şekilde, aklıma geldiği gibi, bir peri masalı gibi anlatırdım; tek kaygım hikâyenin başından sonuna kadar sürükleyici olmasını sağlamaktı: Bir varmış bir yokmuş... Kulak kesilmiş Julien mutlu görünürdü. Ben de mutlu olurdum. Tutkuyla bağlandığım, her birimizin içinde bugün eskisinden bile daha fazla yaşaması gerektiğine inandığım Yunan dünyasının bir bölümünü ona doğrudan anlattığım için mutluydum. Dahası bu mirasın ona sözlü olarak, Platon’un çocuk masalları dediği şekliyle ulaşması; herhangi bir resmi öğretimin dışında, kuşaktan kuşağa aktarıldığı haliyle, “yazılı olmayan” tavırlar, bilgiler bütünü oluşturacak biçimde, kitapların aracılığı olmadan, yani tıpkı dil, davranış adabı, yol yordam gibi, yürüme, koşma, yüzme, bisiklete binme, tırmanma benzeri beden teknikleri gibi ulaşması hoşuma gidiyordu.

Bir çocuğa eski destanları anlatarak geleneği hayatta tutmaya katkıda bulunduğumu söylemek saflık olur elbette. Ama anımsarsınız, eskiden,

altmışlı yıllarda, mit pupa yelken gidiyordu. Dumezil ile Lévi-Strauss'tan sonra mitolojik araştırmalar benimle birlikte Eski Yunan'ın destansı dünyasını keşfe çıkmış bir avuç Helenistin kanını ateşlemişti. Yol aldıkça, çalışmalarımız ilerledikçe, genel anlamda bir mitik düşüncenin var olup olmadığı sorusu beliriyordu, sonra kendi kendimize şunu soruyorduk: Nedir bir mit? Ya da araştırma alanımız göz önüne alınırsa daha kesin bir soru: Bir Yunan miti nedir? Elbette bir anlatı. Ayrıca bu anlatıların nasıl oluştuklarını, nasıl yerleştiklerini, nasıl aktarılıp saklandıklarını da bilmek gerekiyordu. Oysa Yunan mitleri bize kadar yazılı metinler halinde ulaşmışlardı, ayrıca en eski mitler edebiyatın değişik türlerinde, destanda, şiirde, tragedyada, tarihte, hatta felsefede yer almaktaydı. Bu yapıtlarda da mitler, *İlyada*'yı, *Odysseia*'yı, Hesiodos'un *Theogonia*'sını saymazsak, dağınık, kopuk kopuktu; kimi kez de satır aralarındaki imalardan öteye geçmiyordu. Çok geç bir dönemde, miladi yılların başında bilginler bu dağınık, birbirinden az çok farklı gelenekleri toparlamışlar, Apollodoros'un bu konuda en büyük klasiklerden biri haline gelmiş derlemesinde, *Bibliotheke*'de olduğu gibi, kütüphane raflarına dizer gibi bir tek bütünce içinde birbiri ardına sıralayıp okura böylece sunmuşlardı. İşte Yunan mitolojisi denilen şey de böyle oluşmuştu.

Mit, mitoloji, bunlar gerçekten de o uygarlığın tarihiyle kimi özelliklerine bağlı Yunanca adlar. Bundan o uygarlık dışında geçerli olmadıkları, mitin, mitolojinin sadece Yunan bir tarz, Yunana özgü bir anlam olduğu sonucunu mu çıkarmalı? Doğrusu bunun tam aksidir. Helen destanlarını anlayabilmek için bunları Eski Çin, Hindistan, Yakın Doğu, Colombus öncesi Amerika ya da Afrika gibi coğrafyalarda yaşayan halkların çok farklı çağlara, farklı kültürlere ait geleneksel anlatılarıyla karşılaştırmamız gerekir. Karşılaştırma yapmak zorunludur, çünkü birbirlerinden ne denli farklı olurlarsa olsunlar, bu anlatısal gelenekler hem kendi aralarında hem de Yunan dünyasıyla benzerlikler gösterirler; bu benzerlikler onları birbirleriyle ilişkilendirmemize yetecek kadar fazladır. Lévi-Strauss, nereye ait olursa olsun bir anlatının mit olduğunun hemen anlaşılacağını, zira mitin başka hiçbir anlatı türüyle karıştırılamayacağını açık bir gerçek olarak belirtir. Eski Yunan'da bir bakıma mite *karşı* oluşmuş tarihsel anlatı mitten farklılaşır, çünkü tarihsel anlatı, güvenilir tanıkların doğrulayabileceği kadar yakın tarihli olaylar arasındaki gerçek ilişkilere eğilmiştir. Edebi anlatı ise

sadece bir uydurmadır; bu anlatı uydurma olduğunu açıkça kabullenirken, niteliği de her şeyden önce onu yaratan kişinin yeteneğine, becerisine bağlıdır. Genellikle bu iki anlatı türü yazdıklarının sorumluluğunu üstlenen, bunları kendi imzasıyla, yazılı olarak okura sunan bir yazara atfedilir.

Mitin konumu çok farklıdır. Mit, çağların en eskisinden gelmiş, herhangi bir yazar anlatmadan önce de var olan bir anlatı biçiminde ortaya çıkar. Bu anlamda mitik anlatı bireysel yaratımla ya da yaratıcı düşgücüyle değil aktarımla, hafızayla oluşur. Aktarım ile hafıza arasında, ezberlemeye dayalı bu sıkı ilişki sayesinde mit şiire yaklaşır; belli ki şiir de kaynağında, ilk kez gün ışığına çıkarken mitik yaratım süreciyle sarmaş dolaş olmuştur. Homeros destanları buna örnektir. Destan, kahramanların maceralarıyla anlatıyı dokumadan önce sözlü şiir gibidir; dinleyicilerin önünde Hafıza Tanrıçasından (*Mnemosyne)* esin alan ozanlar tarafından kuşaklar boyu okunup söylenen şiirdir bu; yazıya geçirilmesi, resmi bir metin haline getirilmesi çok daha sonraya rastlar.

Bugün bile bir şiir ancak okunduğu zaman var olur; şiiri hayata geçirmek için ezbere bilmek, içimizden, sessiz sözcüklerle okumak gerekir. Mit de günlük yaşantının akışı içinde kuşaktan kuşağa anlatılıp aktarılırsa yaşayabilir. Aksi halde kütüphane köşelerine atılıp yazılı metin halinde donup kalırsa, mitoloji konusunda uzmanlaşmış üç beş kişi için başvuru kaynağı olmaktan öteye gidemez.

Hafıza, sözellik, gelenek: Mitin var olma, varlığını sürdürme koşullarıdır bunlar. Bunlar mite bazı belirleyici özellikler kazandırırlar, ki bunu da şiir etkinliğiyle mitik etkinliği karşılaştırdığımızda açıkça ortaya çıkarabiliriz. Her ikisinin de söze yükledikleri işlev, aralarındaki temel bir farkı ele verir. Şiir Batı'da trubadurlarla birlikte özerk hale geldikten, hem büyük mitik anlatılardan hem de ona XIV. yüzyıla kadar eşlik eden müzikten ayrıldıktan sonra özgül bir dilsel ifade biçimi olarak gelişir. O çağdan sonra her şiir tekil bir yapı oluşturur; çok karmaşık, çokanlamlı ama kesinlikle düzenli bir yapı; bu yapının farklı bölümleri, farklı seviyeleri birbirine öylesine bağlıdır ki şiirin hiçbir şey atlanmadan, hiçbir şey değiştirilmeden ezberlenmesi, okunması gerekir. Şiir zaman ile mekân içinde her okunuşunda hep aynı şiirdir. Dinleyici kitlesi önünde ya da tekil okurun zihninde şiirsel metne yaşam kazandıran sözün yegâne, değişmez bir hâli vardır. Bir sözcük

değiştirildiğinde, bir dize atlandığında, ahenk ıskalandığında şiirin bütün yapısı yerle bir olur.

Buna karşılık mitik anlatı sadece şiirsel metin gibi çeşitli anlam katmanları itibariyle kendi içinde çokanlamlı olmakla kalmaz. Kesin bir biçim içine hapsedilmiş değildir. Her zaman değişkenler, değişkeler vardır; hikâyeci bunları koşullara, dinleyicilere ya da kendi tercihlerine göre seçebilir, kısaltabilir, genişletebilir, istediği gibi değiştirebilir. Sözlü destan geleneği, canlı kaldığı sürece, bir topluluğun düşünme tarzlarıyla, adetleriyle içli dışlı olduğu sürece, değişir. Anlatı kısmen yeniliğe açıktır. Antikçağ mitlerini araştıran kişinin bu geleneği, tıpkı Yunan alanı konusunda söylediğim gibi, edebi ya da bilimsel metinlerde fosilleşmiş halde bulduğu zaman, onu doğru olarak çözümleyebilmek için araştırmasını dalga dalga genişletmesi gerekir: Aynı konuyu işleyen bir değişkeden küçük de olsa bir diğerine, sonra uzak ya da yakın başka mitik anlatılara, hatta aynı kültürün farklı alanlarına ait başka metinlere, yani edebiyat, bilim, siyaset, felsefe metinlerine, nihayet uzak toplumların az çok benzerlik taşıyan başka anlatılarına geçmelidir. Gerçekten de tarihçiyle antropoloğu ilgilendiren şey anlatının ardında ne gibi bir düşünsel temelin olduğu, anlatının hangi tür çerçeve içine yerleştirildiğidir; bu da yalnızca anlatılar karşılaştırılıp farklılık, benzerlikler belirlenerek ortaya çıkarılabilir. Gerçekten de Homeros şiirlerindeki efsane öğeleri konusunda Jacques Roubaud’nun duraksamadan söylediği, çeşitli mitolojiler için de geçerlidir: “Bunlar sadece anlatı değil. Yunanların klasik öncesi çağda ortak miraslarını oluşturan düşünce hazinesini, dilsel biçimleri, kozmolojik düşlemi, ahlaki kabulleri vb. içeriyorlar.”

Bu gizli “hazineleri”, Yunanların bu ortak mirasını gün ışığına çıkarmaya çalışan araştırmacı kimi kez sanki araştırması sırasında “büyük bir keyfi” göz ardı ediyormuş gibi, yoksunluk duygusuna kapılabilir; tıpkı La Fontaine’in “Sanki bir eşek postu hikâyesi bu” diyerek en başından keyiflenmesi gibi. Çeyrek yüzyıllık bir aradan sonra, Julien ile hem tatili hem de hikâyeleri paylaştığım aynı Belle-île’de, arkadaşlarım bir gün benden Yunan mitlerini anlatmamı istemiş olmasalardı önsözün başında değindiğim anlatma zevkini kim bilir daha ne zaman tadardım. Dediklerini yaptım. Daha sonra, anlattıklarımı yazıya geçirmemi ısrarla istediler, sonunda ikna oldum. Kolay olmadı bu iş. Sözlü anlatıyı yazılı metne

dönüştürmek çok zor. Çünkü yazılı metinde sözlü anlatıya bedenini, canını veren şeyler, yani ses, ton, ahenk, jestler yer almaz; üstelik bir de bu farklı ifade türleri iki farklı düşüncede temellenir. Sözlü bir geleneği kâğıt üstüne olduğu gibi aktarınca metin sağlam durmaz. Oysa metin önceden yazılıp sonra da yüksek sesle okunduğunda kimseyi rahatsız etmez; dinleyiciler önünde okunmak için yazılmamıştır, sözelliğin dışındadır. İlk zorluk konuşulduğu gibi yazmaktır ama, başka zorluklar da var. Öncelikle bir değişke seçmek, yani diğer değişkeleri bir yana bırakmak, bunları silmek, sessizliğe mahkûm etmek gerekiyor. Ayrıca anlatıcı, seçtiği değişkeyi anlatma tarzını da kendi belirler, sergilediği mit senaryosuna ait kesin bir model yoksa kendi yorumunu verir. Hele bir de, anlatan kişi mitlerin düşünsel temellerini araştıran bir bilim adamıysa, işte o zaman hikâyesine önceki araştırmalarında önemli saydığı anlamları yükleyebilir demektir.

Ne bu engelleri ne de bu tehlikeleri bilmez değildim. Ancak bunları göz ardı ettim. Mit geleneği hâlâ sürüyormuş gibi anlatmaya çalıştım. Eskiden, yüzyıllar boyunca, doğrudan Yunan dinleyicilere yönelmiş, şimdiyse susmuş olan ses günümüz dinleyicilerine yeniden ulaşsın, bu kitabın sayfalarında, eğer becerebilirsem, yine aynı ses yankılanmaya devam etsin istedim.

# EVRENİN KÖKENİ

Henüz bir şeyler yokken, hiçbir şey yokken ne vardı? Bu soruya Yunanlar anlatılarla, mitlerle yanıt verdiler.

En başta, ilk başta var olan şey Boşluk'tu; Yunanlar buna *Khaos* derler. Boşluk neydi? Bir boşluk, hiçbir şeyin ayırt edilemediği karanlık bir boşluk. Uçurum, karmaşa; yitik, sınırsız, dipsiz. Her şey bu Boşluk'a kapılmış, tıpkı belirsiz bir gecede her şeyi yutacak uçsuz bucaksız bir ağız gibi. İşte böyle, başta Boşluk, uçurum, zifiri karanlık, uçsuz bucaksız boşluk vardı.

Derken Toprak belirdi. Yunanlar *Gaia* dediler ona. Toprak boşluğun içinde belirdi. İşte Toprak, Khaos'tan sonra doğdu; bazı yönleriyle onun tam zıddıydı. Toprak o karanlık uçurum, uçsuz bucaksız, belirsiz boşluk gibi değildi. Toprak'ın belirli, ayrı, kesin bir biçimi vardı. Khaos'un karmaşıklığının, karanlık belirsizliğinin karşısında Gaia'nın açıklığı, sağlamlığı, kesinliği vardı. Toprak üstünde her şey belirgindi, görünebilirdi, sağlamdı. Gaia'yı, Tanrıların, insanların, hayvanların üstünde güvenle yürüyebilecekleri bir şey olarak tanımlayabiliriz. Gaia dünyanın tabanıydı.

## *Toprağın dibinde: Boşluk*

Engin Boşluk'tan doğan dünyanın artık bir tabanı vardı. Bu taban bir yandan dağ biçiminde yukarılara doğru yükselir, öte yandan uçurum biçiminde aşağıya doğru iner. Bu yeraltının ucu bucağı yoktu; Gaia'nın, sert, sağlam zeminin altında yine bir boşluk, Khaos vardı. Boşluk'un bağrından çıkan Toprak yeraltı yoluyla yine ona bağlanıyordu. Khaos dendi mi Yunanlar bütün sınırların karıştığı bulanık bir sis düşünürler. Toprak'ın en derin yerinde, işte o ilk baştaki kaos görüntüsü vardı.

Toprak her ne kadar görünebilir, belirli bir biçime, ayrıca ondan doğanlar da tıpkı onun gibi sınırlara, kesin hatlara sahip olsa da, derinlikleriyle Boşluk'a benzer. Kara Toprak'tır o. Anlatılarda onu tanımlayan sıfatlar, Boşluk'u anlatan sıfatlara benzer. Kara Toprak alt ile üst arasında gerinir; bir yanda karanlık, Toprak'ın derinliklerinin temsil ettiği Boşluk ile diğer yanda göğe doğru yükselen karlı dağlar, en yüksek zirveleri hep ışık içindeki göğe ulaşan, aydınlık dağlar vardır. Kozmos denen bu yerde Toprak temeli oluşturur, ama işlevi sadece bu değildir. Her şeyi doğurur, her şeyi doyurur, elbette Khaos'tan çıkma kimi varlıklar dışında, ki onlara biraz sonra

değineceğiz. Gaia evrensel anadır. Ormanlar, dağlar, yeraltı mağaraları, deniz dalgaları, engin gök, hep Gaia’dan, Toprak Ana’dan doğar. İşte böyle, başta uçurum, Boşluk, uçsuz bucaksız, karanlık bir derinlik biçiminde devasa bir ağız vardır, ama bu ağız sonradan sağlam bir temele doğru, Toprak’a doğru açılır. Toprak yukarı doğru yükselir, aşağı doğru derinleşir.

Khaos ile Toprak’tan sonra üçüncü olarak Yunanların Eros dedikleri, daha sonradan da “Yaşlı Aşk” adını verecekleri varlık doğar, resimlerde beyaz saçlı görünür: İlk Aşk’tır o. Peki neden böyle bir ilk Eros vardır? Çünkü çok eski zamanlarda erkekle dişi henüz yoktu, cinsiyete sahip varlıklar da yoktu. Bu ilk Eros sonradan, erkeklerle kadınların varoluşuyla birlikte ortaya çıkacak Eros değildir. O andan sonra artık sorun zıt cinsleri çiftleştirmek olacaktır, bu da her iki tarafın arzulamasıyla, rıza göstermesiyle olacaktır.

İşte *Khaos* cinssiz bir sözcüktür, eril bir sözcük değildir. Toprak Ana, *Gaia,* elbette dişidir. Ortada cinssiz Khaos tan başka varlık olmadığından, Gaia’nın kendi kendini sevmekten başka çaresi de yoktur! Boşluk ile Toprak’tan sonra üçüncü sırada ortaya çıkan *Eros* daha başta karşı cins arasındaki aşkı idare eden varlık değildir. İlk Eros evrende bir fışkırmayı ifade eder. Nasıl ki Toprak, Boşluk’tan doğduysa Toprak’tan da derinliklerinde taşıdıkları çıkacaktır. Toprak’ın içinde, onunla karışmış durumda olan şeyler dışarı çıkar: Toprak herhangi bir şeyle birleşmeksizin doğurur. Toprak’ın çıkarıp sergilediği şey aslında kendi içinde, karanlıklarda sakladığı şeydir.

Toprak ilk önce çok önemli bir kişiyi doğurur, *Uranos,* Gök, hatta yıldızlı Gök. Sonra *Pontos’*u, yani suyu, bütün suları, tam olarak deniz dalgasını doğurur, sözcüğün Yunancası erildir. İşte böyle, Toprak bu ikisini hiç kimseyle birleşmeden doğurur. İçinde taşıdığı güçle içinde var olanı dışarı çıkarır, bu da o andan sonra onun ikizi, karşıtı olacaktır. Neden mi? Çünkü yıldızlı Gök’ü kendisiyle eşit biçimde yaratır, yani kendisiyle aynı büyüklükte, aynı sağlamlıkta, aynı dirilikte. İşte böylece Uranos onun üstüne uzanır. Toprak ile Gök evrenin üst üste binmiş iki düzlemini oluştururlar, birbirini eksiksiz tamamlayan taban ile kubbe, alt ile üst.

Toprak Pontos’u, Deniz’i doğurunca, Pontos onu tamamlar, onun içine sızar, onu engin bir sıvı biçiminde çevreler. Tıpkı Uranos gibi Deniz de

Toprak'ın karşıtıdır. Toprak sağlam, yekparedir, burada hiçbir şey birbirine karışamaz, oysa Deniz tam aksine sadece sıvıdır, akışkandır, belirli biçimi yoktur, ele gelmez: Suları belirsiz, karmaşık biçimde birbirine karışır. Pontos yüzeyde ışıklıdır, ama derinlerinde tamamen karanlıktır, bu da onu tıpkı Toprak gibi bir yönüyle kaosa bağlar.

Sözün kısası, dünya ilkin üç Tanrısal varlıkla oluşmuştur: *Khaos*, *Gaia*, *Eros*, sonra Toprak'ın doğurduğu iki varlık: *Uranos* ile *Pontos*. Bunlar hem doğal güçlerdir hem de Tanrısal varlıklardır. Gaia, üzerinde yürüdüğümüz topraktır, ama aynı zamanda bir Tanrıça'dır. *Pontos*, denizi temsil eder, aynı zamanda onuruna bir kült sunulabilecek Tanrısal bir güçtür. İşte bunlardan sonra başka türden anlatılar, şiddet yüklü, dramatik hikâyeler başlayacaktır.

## *Uranos'un hayalarının kesilmesi*

Gök'le başlayalım. Hani şu Gaia'nın kendiyle aynı boyda yarattığı Uranos. Onu doğuranın üstüne çöreklenmiş, uzanmış yatmıştır. Gök, Toprak'ı tamamen örter. Toprağın her bir parçasının yukarıda bir ikizi vardır; bu ikiz her bir parçanın yakasına yapışmıştır. Kudretli Tanrıça Gaia, Toprak Ana, tastamam kendi sureti, karşıtı, birebir karşıt-ikizi olarak Uranos'u yarattığı andan itibaren karşımızda biri erkek biri dişi bir çift vardır. Nasıl ki Gaia *(dişil)* Toprak'tır, Uranos da *(eril)* Gök'tür. Uranos var olduktan sonra Aşk'ın rolü değişir. Artık birbirinden farklı varlıklar, içindekileri dışarı çıkarıp doğuran Gaia'dan ya da içindekileri çıkaran Uranos'tan değil, bu iki gücün birleşmesinden doğacaktır.

Uranos, Gaia'nın üstünde sürekli olarak uzanır. Baştaki Uranos'un cinsel etkinlikten başka bir işi yoktur. Gaia'yı istediği kadar sarıp sarmalar: Tek düşündüğü budur, hep bunu yapar. Gel zaman git zaman, zavallı Toprak Ana hamile kalır, derken Uranos'un tohumlarını bıraktığı yerde boy boy çocuklar türer, ama bunlar dışarı çıkamazlar. Gök Toprak'tan asla ayrılmadığı için aralarında bu çocuklara, Devlere, gün ışığına çıkıp özgürce yaşamalarına yetecek yer kalmaz. Bu çocuklar kendi öz biçimlerine bir türlü kavuşamaz, tekil varlıklar haline gelemezler, çünkü tıpkı doğmadan önce bizzat Gaia'nın karnında kapalı kalan Uranos gibi Gaia'nın karnına tıkılıp kalmışlardır.

Gaia ile Uranos’un çocukları kimlerdi? Altı erkek Dev ile onların kız kardeşleri, altı dişi Dev vardı. Erkek Devlerden ilkinin adı *Okeanos* idi. Evreni çevreleyen akışkan bir kemerdi bu, öyle ki Okeanos’un sonu aynı zamanda bir başlangıçtı; kozmik nehir kendi üstüne kapalı bir daire biçiminde akıyordu. Devlerden en gencinin adı *Kronos* idi, ona “art düşünceli koca Kronos” denirdi. Erkek ile dişi Devlerden başka, canavar mı canavar iki üçlü doğdu. İlk üçlü Tepegözlerdi: Brontes, Steropes, Arges. Bir tek gözleri olan çok güçlü varlıklardı bunlar; adları da neyle uğraştıklarını yeterince gösteriyordu: Şimşek çakması, yıldırım çarpması. İleride yıldırımı yaratıp Zeus’a hediye edeceklerdir. İkinci üçlüye Yüzkollular denirdi: Kottos, Briareus, Gyes. Bunlar dev boylu, elli kafalı, yüz kollu canavarlardı, kollarının her biri korkunç bir güce sahipti.

Kişilik kazanmış ilk Tanrıların, Devlerin –bunlar tıpkı Gaia, Uranos ya da Pontos gibi doğa güçlerine verilen adlar değildi– yanı sıra Tepegözler keskin bakışı temsil ederler. Alınlarının ortasında bir tek gözleri vardır, ama bu gözden şimşekler çıkar, tıpkı Zeus’a verecekleri silah gibi. Gözün sihirli gücü. Yüzkollular ise kaba kuvvetle yenme gücünü, kol gücüyle, fiziksel güçle üstün gelme yeteneğini temsil ederler. Bir tarafta şimşek çıkaran bir gözün gücü, diğer tarafta kavrayıp sıkan, kıran, alaşağı eden, dünyadaki bütün varlıklara boyunduruk vuran bir kol gücü. Gelgeldim hepsi, Devler, Yüzkollular, Tepegözler Gaia’nın karnında kalmışlardır; Uranos Gaia’nın üstüne abanmıştır çünkü.

Henüz tam anlamıyla ışık yoktur, çünkü Uranos Gaia’nın üstüne uzanıp yatarak sürekli gece olmasına neden olur. İşte o zaman Toprak öfkesini boşaltır. Karnındaki çocukları çıkaramadığı için küplere biner, çünkü çocuklar dışarı çıkamadıkları için analarını şişirirler, sıkıştırırlar, boğarlar. Onlara, özellikle Devlere şöyle söyler: “Dinleyin beni, babanız hepimize haksızlık ediyor, korkunç eziyetlerle inletiyor bizi, buna bir son verelim artık. Babanıza, Gök’e başkaldırmalısınız”. Bu ağır sözleri duyan Devler, Gaia’nın karnında korkudan titrerler. Biteviye Gaia’nın üstüne abanmış Uranos’u, Toprak kadar büyük Uranos’u yenmek kolay değildir. Bir tek son evlat, Kronos, Gaia’ya yardım etmeyi, babasıyla kapışmayı kabul eder.

Toprak çok kurnazca bir düzen kurar. Tasarısını gerçekleştirmek için kendi içinde bir alet, ak çelikten bir tırpan, bir *harpe* yapar. Sonra bu tırpanı

Kronos'un eline tutuşturur. Anasının karnında, Uranos'un anasıyla birleştiği yerdedir Kronos; saklanır, pusu kurar. Uranos Gaia'ya abandığı zaman sol eliyle babasının cinsel organını yakalar, sıkıca tutar, sağ elindeki tırpanla bir hamlede keser. Sonra yaptığı işten içi yanınasın diye hiç arkasına dönmez, Arkaya doğru fırlattığı hayalar, toprağa değil, daha uzağa denize düşer. Bu arada da toprağa kan damlar. Hayaları kesilen Uranos o anda acıyla kıvranır, birden Gaia'dan uzaklaşır. O andan sonra artık dünyanın en üstüne çakılıp kalacak, yerinden hiç kımıldamayacaktır. Uranos büyüklük bakımından Toprak'a eş olduğundan, başımızı kaldırdığımız anda, yukarıda, yeryüzündeki her bir toprak zerresinin karşılığını, gökyüzündeki eşini görebiliriz.

## *Toprak, mekân, gök*

Annesinden aldığı öğüt, bir de kurduğu düzen sayesinde Uranos'un hayalarını kesen Kronos, kozmosun doğuşunda temel bir aşamayı gerçekleştirir. Gök ile yeri ayırır. Gök ile yer arasına serbest bir mekân açar: Toprağın üreteceği her şey, canlı varlıkların doğuracakları her şey yaşamak için nefes alacak bir mekâna sahip olmuştur. Mekân açılmıştır açılmasına ama zaman da değişmiştir. Uranos, Gaia üstünde uzanıp yattığı sürece birbirini izleyen kuşaklar olmamıştı, bunlar onu üreten varlığın karnında kapalı kalmışlardı. Uranos geri çekildiği andan itibaren Devler ana karnından çıkabilmişler, kendileri de doğurmaya başlamışlardır. İşte böylece bir dizi kuşak doğmuştur. Mekân genişlemiş, "yıldızlı gök" bir kubbe, toprağın üstüne asılı kalmış bir tür dev gölgelik halini almıştır. Bu kara gök ışıyacaktır, çünkü gün ile gece birbirini izleyecektir. Kimi kez sadece yıldızların ışıklarıyla kara bir gece olacak, kimi kez tam aksine sadece bulutların gölgesinin bulunduğu ışıltılı bir gün olacaktır.

Toprak'ın soyunu burada bırakıp Khaos soyuna bakalım. Boşluk'tan iki varlık çıkar, birinin adı *Erebos*'tur, diğerininki *Nyks*, Gece. Khaos'un doğrudan uzantısı olarak Erebos mutlak karanlıktır, hiçbir şeyle karışmayan halis karanlığın gücüdür. Gece'nin durumu farklıdır. O da tıpkı Gaia gibi hiç kimseyle birleşmeksizin, sanki kapkara kumaşından bir başına dokuyormuş gibi çocuklar doğurur: Bir yanda *Aither,* Esir, Esirli Işık diğer yanda da *Hemera,* Gün, Gün Işığı vardır.

Boşluk'tan doğma Erebos, Khaos'a özgü karanlığı temsil eder. Oysa Nyks, Gece, Günü çağırır. Gün olmazsa Gece de olmaz. Gece, Aither'le Hemera'yı doğurunca neler olur dersiniz? Tıpkı Erebos'un halis karanlık olması gibi Aither de halis aydınlıktır. Aither, Erebos'un karşılığıdır. Parlak Aither gökyüzünde hiç karanlık olmayan yerdir, Olymposluların mekânıdır. Aither hiçbir gölgeyle lekelenmeyen, olağanüstü, canlı bir ışıktır. Tam aksine Gece ile Gün birbirlerine yaslanıp zıtlaşırlar. Mekân açılalı beri Gece ile Gün düzenli olarak birbirlerini izlerler. Tartaros'un girişinde Gece'nin malikânesinin kapıları bulunur. İşte orada Gece ile Gün sırayla belirirler, birbirlerine uzaktan bakarlar, karşılaşırlar ama asla birleşemez, birbirlerine dokunamazlar.

Gece olunca Gün yok olur, Gün olunca Gece yok olur, ama Gün olmadan Gece olmaz.

Erebos tam, kesin bir karanlığı gösterirken Aither de mutlak aydınlığı gösterir. Yerdeki bütün canlı varlıklar Gün ile Gecenin çocuklarıdır; hiçbir güneş ışığının asla ulaşamayacağı bu mutlak karanlığı, Erebos Gecesini bilmezler, eğer ölmezlerse elbette. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler zıt olguları birbiri ardına yaşarlar. Hem geceyi hem de gündüzü yaşarlar, oysa Tanrılar öyle mi ya? Göğün en zirvesinde, bu birbirini izleyen Gece ile Günü bilmez onlar. Sürekli, canlı, hiç kesilmeyen aydınlıkta yaşarlar. Yukarıda parlak Aither'in Gök Tanrıları, aşağıda Yeraltı Tanrıları ya da yenilip de Tartaros'a yollanmış, hep gece içinde yaşayan Yeraltı Tanrıları vardır; ayrıca bu dünyadaki, o karışımlar dünyasındaki ölümlüler vardır.

Uranos'a dönüp bakalım bir. Dünyanın üstünde asılıp kalınca ne olur? Gaia'yla artık birleşemez, bereket taşıyan bol yağmurlu zamanlar hariç... O zaman gök yere doğru eğilir, toprak da doğurur. Bu bereket saçan yağmur toprağın yeni varlıklar, yeni bitkiler, tahıllar doğurmasına yarar. Ancak bu zamanlar dışında toprak ile gök arasındaki bağ kopar.

Uranos, Gaia'dan ayrılırken oğulları için korkunç bir beddua eder: "Adınız Dev olacak *(titainô;* bir sözcük oyunu yapar, bu sözcük "uzatmak, yayılmak" anlamına gelir), çünkü boyunuzdan büyük işlere *kalkıştınız,* babanıza el kaldırmış olmanın bedelini ağır ödeyeceksiniz." Gel zaman git zaman, kesik hayalardan toprağa düşen kan damlalarından Erinysler doğar. Bunlar esas işleri bir akrabanın bir diğerine vurduğu darbenin hatırasını

saklamak, bunun öcünü er geç almak olan ilk güçlerdir. Aynı kanı taşıyanların birbirlerine karşı işledikleri suçların kinini güden Öç Tanrıçalarıdır onlar. Erinysler kini, suçun hatırasını, suçun bedelinin ödenmesini temsil ederler.

Uranos'un kanından Erinyslerle birlikte Devler, bir de *Meliai*, yani o koca dişbudak ağaçlarının Nymphaları doğar. Devler esasen savaşçıdırlar, savaşçı şiddeti kişileştirirler: Çocukluğu ya da yaşlılığı bilmezler, sürekli olarak en güçlü çağlarındaki, gürbüz yiğitler olarak, günlerini savaşla geçirir, ölümcül kavgalardan zevk alırlar. Dişbudak Nymphaları, Melia kızları da savaşçıdırlar, aynı şekilde kıyım ehlidirler, çünkü savaş sırasında kullanılan mızraklar da tastamam dişbudak dallarından yapılmıştır. İşte böyle, Uranos'un hayalarından damlayan kandan şiddeti, cezayı, dövüşü, savaşı, kıyımı kişileştiren üç tür varlık peydahlanır. Yunanların gözünde bu şiddeti bir tek sözcük özetler: *Eriş*, her tür, her çeşit çatışma, ya da Erinysler söz konusu olduğunda, aile içi anlaşmazlık.

## *Kavga ile aşk*

Kronos'un denize, *Pontos*'a attığı hayalara ne olur peki? Dalgalar arasında kaybolmaz, üstte kalır; sonra dölün köpüğü denizin köpüğüne karışır. Dalgalara kapılmış, sürüklenen cinsel organın etrafındaki bu iki köpüğün birleşmesinden muhteşem bir yaratık doğar: Aphrodite, deniz ile köpükten doğmuş Tanrıça. Bir süre su üstünde yüzer, sonra adasına, Kıbrıs'a çıkar. Kumda yürür, o ilerledikçe bastığı yerde en kokulu, en güzel çiçekler biter. Aphrodite'nin peşinden, onu izleyen *Eros* ile *Himeros*, Aşk ile Arzu çıkagelir. Bu Eros ilk Eros değildir, artık erkek ile dişi cinslerin olmasını isteyen bir Eros'tur. Kimi kez onun Aphrodite'nin oğlu olduğu da söylenecektir. İşte bu Eros, uğraşını değiştirir. Artık eskiden, kozmosun başlangıcında olduğu gibi ilk güçlerin karanlığında gizlenenleri aydınlığa taşıma işini bırakır. Artık onun işi, baştan çıkarma, uzlaşma, kıskançlık gibi bütün bir aşk stratejisini gerektiren erotik oyun yoluyla, bu iyice kişileşmiş, iki ayrı cinsten iki varlığı birleştirmektir. Eros iki farklı varlığı birleştirirken onların bir üçüncü kişiyi yaratmalarını amaçlar, bu üçüncü varlık ikisinin de aynısı olmayacak, ama her ikisinin de soyunu sürdürecektir. İşte şimdi, ilk zamanlardakinden farklı bir yaratım etkinliği vardır. Başka bir deyişle

Kronos babasının hayalarını keserek iki güç oluşturmuştur; bunlar Yunanlara göre birbirlerini tamamlarlar, birinin adı Kavga, *Eriş*, diğerininki de *Eros*, Aşk'tır.

Eriş aynı aile içinde ya da aynı cemiyet içinde, birliği, beraberliği bozan kavga, tartışma, anlaşmazlıktır. Aksine, Eros eril ile dişil gibi birbirinden farklı olanların uzlaşıp birleşmeleridir. Eriş ile Eros bir tek eylemin ürünleridir; mekânı açıp zamanı başlatan, artık iyice genişlemiş dünya sahnesine dizi dizi kuşakları çıkaran eylemdir bu.

Derken bütün bu Tanrısal varlıklar, bir yanda Eriş, bir yanda Eros, karşı karşıya gelip savaşacaklardır. Neden savaşacaklar? Temelleri çoktan atılmış evreni iyice rayına oturtmak için derseniz değil, bu evrenin efendisini belirlemek için elbet. Evrenin efendisi kim olacak? İşte bu sorudan itibaren kozmik oluşumunu anlatıp "Dünyanın başlangıcı nasıldır? Neden önce Boşluk var? Evrende bulunanlar nasıl oluştu?" gibi sorulara yanıt arayan hikâyenin yerini, başka sorularla karşılaşıp bunları çözmeye çalışan çok daha dramatik başka hikâyeler alacaktır. Sonradan yaratılmış, kendileri de doğurabilen Tanrılar birbirleriyle nasıl savaşacak, birbirlerini nasıl paralayacaklar? Nasıl anlaşacaklar? Devler, babaları Uranos'a yaptıklarının bedelini nasıl ödeyecek, cezalarını nasıl çekecekler? Her şey olan bir hiçten, ışığı bile doğuran bir geceden, dolu, sağlam şeyin doğduğu bir boşluktan türeyen bu dünyanın dengesini kim sağlayacak? Dünya nasıl dengesini bulacak, kişileşmiş varlıklarla nasıl düzenlenecek? Uranos geri çekilince birbiri ardına birçok kuşak türeyecektir. Ama Tanrı kuşakları arasında sürekli çatışma olması, dünyanın hiç dengeye kavuşamayacağı anlamına gelir. Dünyanın düzeninin tastamam kurulabilmesi için Tanrılar savaşının bitmesi gerekir. İşte böylece perde, Tanrısal egemenlik yolundaki çarpışma sahneleri için açılır.

# DEVLER SAVAŞI ZEUS’UN KRALLIĞI

Dünya tiyatrosunda dekor işte şimdi tamamlanmıştır. Mekân açılmış, zaman akmaya, kuşaklar birbirini izlemeye başlamıştır. Aşağıda yeraltı dünyası vardır, geniş topraklar, dalgalar, her şeyi çevreleyen Okeanos ırmağı, üstte de sabit bir gök vardır, insanlarla hayvanlar için toprak nasıl sağlam bir mekân ise en yukarıda, gökteki Aither de Tanrılar için güvenli bir mekândır. Dünya, tastamam ilk Tanrılar olan, Gök'ün çocuklarının, Devlerin hizmetindedir. Bunlar en yukarıya, topraktaki dağların tepesine yerleşecekler, ast Tanrıçalar, Naiaslar, orman Nymphaları, dağ Nymphaları da onların yanında yer alacaklardır. Her biri hareket edebileceği yeri seçer alır.

Göğün en üstünde Uranosoğulları, Uranos'tan doğan kızlı erkekli Dev Tanrılar bulunur. Başlarında en küçükleri, tanrıların en genci, kurnaz, art düşünceli, acımasız tanrı vardır. İşte bu o, Kronos, babasının cinsel organlarını hiç duraksamadan kesen tanrı. Bu işe kalkışarak evrenin bağını çözmüş, mekânı yaratmış, farklılıklar içeren, düzenli bir dünyaya yaşam kazandırmıştır. Bu olumlu işin bir de kötü yanı vardır, aynı zamanda bedeli ödenmesi gereken bir hatadır bu. Çünkü Gök daimi yerine çekilirken çocuklarına, kişileşmiş ilk Tanrılara beddua etmekten geri durmamıştır, beddua gerçekleşecek, hayalardan doğan Erinysler bu işin takipçileri olacaklardır. Bir gün gelecek, Kronos babasının kinini güden Erinyslere suçun diyetini ödeyecektir.

İşte o, oğullar içinde en genci, ama en yüreklisi, Gök'ü kovmak, kendinden uzaklaştırmak için Gaia'nın kurnazca hazırladığı tertibi gerçekleştiren tanrı, Kronos, hem Tanrıların hem de dünyanın kralı olacaktır. Bazı Devler, ast ama işbirlikçi Devler onun safına geçerler. Kronos onları bağlarından kurtarmış, koruması altına almıştır. Uranos ile Gaia'nın halvet olmasıyla doğmuş iki ayrı üçlü daha vardı; bunlar da tıpkı kardeşleri Devler gibi Toprak'ın karnında kapalı kalmışlardı: Üç Tepegöz ile üç Yüzkollu. Başlarına neler gelir? Görünen o ki, o kıskanç, art düşünceli, hep tetikte bekleyen Kronos, kendisine karşı bir tertip kurarlar diye korkup onları bağlamıştır. Üç Tepegözle üç Yüzkolluyu bağlayıp yeraltı dünyasına yollar. Buna karşılık erkek ile dişi Devler, kız ile erkek kardeşler birleşeceklerdir; Kronos da aralarından biriyle, Rhea'yla birleşecektir. Rhea, Gaia'nın ikizi gibi görünür. Rhea ile Gaia birbirine yakın iki kökensel güçtür. Ancak aralarında bir fark vardır: Gaia her Yunan'ın anlayacağı bir ad taşır,

Gaia'nın adı Toprak'tır; o aynı zamanda bizzat *topraktır,* oysa Rhea herhangi bir doğa öğesini canlandırmayan bir kişi, bir birey adı almıştır. Rhea, Gaia'dan daha fazla insan biçimli, daha insansı, daha özgün bir yönü temsil eder. Ancak aslında Gaia ile Rhea ana kız gibidirler, birbirlerine çok yakındırlar, akrabadırlar.

## *Baba karnında*

Kronos, Rhea ile çiftleşir, onun da çocukları olacaktır, onlar da başka çocuklar doğuracaklardır. Bunlar da yeni bir Tanrılar kuşağı oluşturacaklardır; adları, ilişkileri, etki alanları bulunan ikinci kuşak kişileşmiş Tanrılardır bunlar. Ancak iktidarı için endişelenen, titiz, kıskanç Kronos çocuklarına güvenmez. Dahası Gaia da uyarmıştır onu, bu yüzden de çocuklarına karşı dikkatlidir. Bütün ilk Tanrıların anası olan Gaia zamanın sırlarını bilir; zamanın karanlık kıvrımlarına gizlenmiş, sonradan, yavaş yavaş gün ışığına çıkan şeyleri bilir. Geleceği önceden bilir. Gaia oğluna, çocuklarından birinin kurbanı olabileceğini haber verir. Ondan daha güçlü bir oğlu onu tahtından edecektir. Sözün kısası Kronos'un iktidarı geçicidir. İşte bu nedenle Kronos'un önlem alması gerekmektedir. Bir çocuğu olur olmaz onu ağzına atar, yutar, midesine indirir. İşte böyle, Kronos ile Rhea'nın bütün çocukları babalarının midesine tıkılıp kalmışlardır.

Elbette Rhea, tıpkı çocukları gün ışığına çıkmasını engelleyen Uranos'un tutumundan memnun olmayan Gaia gibi bu durumdan memnun değildir. Bir bakıma hem Uranos hem de Kronos döllerini doğum öncesinin karanlığına mahkûm ederler. Çocukların tıpkı toprağı delip gök ile yer arasında yaşamaya başlayan bir ağaç gibi aydınlığa çıkmalarını, serpilip gelişmelerini istemezler. Toprak'ın öğüdü üzerine Rhea, Kronos'un bu rezil davranışına bir çare bulmaya karar verir. Bunun için bir kurnazlık, bir hile, bir düzen, bir yalan bulur. Böyle olunca Kronos'un karşısına onun silahıyla çıkar, çünkü Kronos kurnazlığın Tanrısıdır, yalanın, dolanın Tanrısıdır. Son çocuk, Zeus, en küçükleri –Kronos da Uranos'un en küçük oğluydu– doğmak üzereyken Rhea, Girit'e gidip burada gizlice doğum yapar. Bebeği Tanrısal varlıklara, Naiaslara emanet eder; bunlar çocuğu Kronos kuşkulanmasın, bebeğin ağlamalarını duymasın diye bir mağarada

büyütmekle görevlidirler. Derken çocuk çabucak büyüyüp ağlamaları daha da yükselince, Rhea eril Tanrılardan, Kuretalardan, küçük Zeus'un sesini bastıracak biçimde silah gürültüleri, başka patırtılar çıkarmaları için mağaranın önünde savaş dansı yapmalarını ister. İşte böylece Kronos hiçbir şeyden kuşku duymaz. Ama Rhea'nın hamile olduğunu bildiği için, doğurup ona teslim etmek zorunda olduğu çocuğu görmek ister. Peki Rhea ne verir ona? Bir taş. Kundağa sarıp sarmaladığı bir taştır bu. Kronos'a: "Aman dikkat, daha çok zayıf, çok küçük" demeye kalmaz Kronos bezlere sarılı taşı kaptığı gibi ham yapar. İşte böyle, Kronos ile Rhea'dan olanların hepsi Kronos'un karnındadır, üstelik bir de taş vardır.

Bu arada Girit'te Zeus büyüyüp gürbüzleşir. İyice olgunlaşınca Kronos'tan hem kendi çocuklarına yaptıklarının hem de feci şekilde yaraladığı Uranos'un hesabını sormaya karar verir. Ama nasıl yapmalı? Zeus yapayalnızdır. İster ki Kronos karnındaki bir sürü çocuğu çıkarsın, kussun. Amacına yine kurnazlıkla ulaşacaktır, Yunanlar bu kurnazlığa *metis* derler, yani insanın karşıdaki kişiyi aldatmak için önceden her türlü düzeni kurmasını sağlayan kıvrak zekâ. Zeus'un kurnazlığı, Kronos'a bir *pharmakon,* bir ilaç vermekten ibarettir; bir iksir gibi sunulan ama aslında kusturucu olan bir ilaç. Bunu ona Rhea verir. Kronos yutar yutmaz ilkin taşı kusar, taştan hemen sonra Hestia'yı, sonra da küçükten başlayıp bütün Tanrılarla Tanrıçaları sırayla kusar. En dipte kalan en yaşlı olandır, taştan sonra ilk çıkan da en genç olan. Kronos bunları dışarı çıkararak Rhea'nın dünyaya getirdiği bütün çocuklara yaşam kazandırır.

## *Bir ölümsüzlük yiyeceği*

İşte artık Zeus'un çevresinde bir Tanrılarla Tanrıçalar meclisi oluşmuştur. Tanrılar Savaşı diyebileceğimiz savaş da böyle başlar; uzun süre sonucu belirsiz kalacak, yaklaşık olarak on "büyük yıl" sürecek, bir "büyük yıl" yüz yıla, hatta bin yıla denk olduğu için yüzyıllarca sürecek bir savaş.

Bir yanda Kronos'un etrafında öbür Dev Tanrılar, karşı yanda, Zeus'un çevresindeyse Kronosoğulları, ya da Olymposlular toplanacaklardır. Her iki taraf kendi yerleşimini, ordugâhını dağların tepesine kurup uzun süre savaşırlar, zaferin açıkça hangi tarafın payına düştüğü belirsiz kalır. Böylece dünya tiyatrosu kurulmuştur; kurulmuştur kurulmasına ama ilk kuşak

Tanrılar ile onların çocukları arasındaki sonu gelmez savaş yüzünden altüst olmuştur. Burada da kurnazlık işe karışır. Tanrısal güçler arasındaki bu tuhaf savaşın birçok cephesi vardır. Kesin olan bir şey varsa o da hem kaba gücü hem de kıvrak zekâyı barındıran tarafın savaşı kazanacağıdır. Bu sonu belirsiz savaşta şiddetin, gücün fazlalığı değil hileyle kurnazlık belirleyici olacaktır. Bu nedenle, ikinci kuşağa ait olsa bile, Dev İapetos'un oğlu olduğundan, Dev sıfatını taşıyan Prometheus, Zeus'un tarafına geçip o genç Tanrıda eksik olanı, yani kurnazlığı verir. Bu *metis*, art düşünceli kıvrak zekâ, olayları istenilen şekilde sonuçlanacak biçimde önceden ayarlamayı sağlar.

Hem karanlık hem de aydınlık ana, hem dilsiz hem de çok konuşkan koca Gaia, Zeus'a, savaşı kazanması için Devlerle akraba olan ama onların ordugâhında yer almayan varlıklarla ittifak yapmasını öğütler; üç Tepegözde üç Yüzkollu'yu kastetmektedir. Zira bu Dev Tanrılar içlerinde hâlâ doğa güçlerinin yıkıcılığını taşıyan ilk Tanrılardır; düzeni bozanları yenmek, boyunduruğa vurmak için düzen bozucunun gücünü yanına çekmek gerekir. Sadece aklı olan, sadece düzeni bilen varlıklar bunu başaramazlar. Zeus kaba gücün, bozguncu gücün temsilcilerini, Devleri kendi tarafında görmek ister.

Bu nedenle Tepegözlerle Yüzkolluları boyunduruktan kurtarıp salıverir, onlar da yardım etmeyi kabul ederler. Ancak her şey yoluna girmiş değildir henüz. Zeus'un onları kendi safına katabilmesi için, Kronos yüzünden mahkûm oldukları o zifiri hapishaneden çıkarması yeterli olmaz; ayrıca bir de onlara onun yanında yer aldıkları takdirde *ambrosia* nektarına, ölümsüzlük yiyeceğine hak kazanacaklarına dair söz vermesi gerekir.

Burada daha önce de büyük bir rol oynayan ölümsüzlük yiyeceği işe karışır: Kronos korkunç bir iştahla kendi çocuklarını yiyor, onlarla besleniyordu; karnını doldurmaya o denli düşkündü ki çocuk yerine taşı aldığında bir hamlede yutmuştu; Zeus, Devlerle aynı kuşaktan Yüzkollulara, Tepegözlere ölümsüzlük yiyeceğini verir, onları gerçek Olymposlu Tanrılar haline getirir. Zira Olympos tanrılarının özelliği, önlerine gelen ne varsa yiyen hayvanların; ekmek, şarap, bir de âdetlere uygun kesilmiş et yiyen insanların aksine, yiyecek yememeleridir; onlar daha ziyade bir ölümsüzlük yiyeceği yerler, içsel canlılıkları buna bağlıdır, bu canlılık insanlarınkinin

aksine hiç tükenmez, hiç azalmaz. İnsanlar işten sonra acıkıp susarlar. Pillerini şarj etmeleri gerekir. Tanrıların böyle sürekli bir kaygıları yoktur. Tam aksine onların varoluşu süreklidir. Yüzkollularla Tepegözlere hem nektarın hem de *ambrosianın* sunulması demek onların tastamam Tanrı olduklarının kesinleşmesi demektir. Bir yanda zekice bir hile, kurnazlık vardır; diğer yanda kaba güç, şiddet, karmaşa sökün eder, Tepegözlerle Yüzkollular içlerinden geldikleri Dev Tanrılara karşı çıkarlar. On büyük yıl savaşılır, ama sonuç belirsizdir; nihayet Olymposlu Tanrılar ağır basmaya başlarlar, çünkü Olympos'un tepesinden savaşmaktadırlar.

Tepegözler kimlerdir? Zeus'a nasıl zafer kazandırırlar? Karşı durulmaz bir silahı, yıldırımı vererek. Hep hazır bulunan Gaia yapım malzemelerini sağlar, tıpkı kendi bağrından ak çeliği çıkarıp Kronos'un eline tutuşturduğu gibi. Burada da malzemeyi yine o verir. Tek gözlü Tepegözler bu yıldırımı Hephaistos'a taş çıkartırcasına evirip çevirirler, istediği zaman kullansın diye Zeus'a verirler. Zeus'un elindeki yıldırım inanılmaz güçte, etkili bir ışık, yakıcı bir ateş topudur. Tepegözlerin neden bir tek gözlerinin olduğu şimdi anlaşılıyor; göz tıpkı ateş gibidir çünkü. Bu hikâyeleri düşünmüş Antikçağlılara göre varlıklardaki bakış, gözden çıkan ışıktır. Ancak Zeus'un gözünden çıkacak ışık tastamam yıldırımdır. Ne zaman tehlikede olsa gözüyle düşmanlarına yıldırımlar yağdıracaktır. Tepegözlerin gözü varsa, muazzam boyları, yüz kat güçleri olan Yüzkolluların da kolları, ya da arada bir fark görmeyen Yunanların deyişiyle, elleri (*kheires*) vardır. Yüzkolluların yüz elleri vardır: Yumrukturlar, güçtürler. Bu iki kozla birlikte, yıldırım saçan Tepegöz'ün gözü, bir de boyunduruğa vuran Yüzkollunun kol gücüyle Zeus tastamam yenilmezlik kazanır.

Bu savaşta bir doruk noktası vardır. Tanrısal güçler arasındaki savaşın kızıştığı anda, Zeus'un yıldırımını fırlattığı, Yüzkolluların Devlerin üzerine çullandıkları anda, dünya yine *Khaos* durumuna döner. Dağlar devrilir, uçurumlar açılır, Tartaros'un dibinden, Gece'nin hâkim olduğu yerden, derinlerden bir sis yükseldiği görülür. Gök yeryüzüne düşer, *Khaos* durumuna geri dönülür, henüz hiçbir şeyin biçiminin olmadığı o ilk baştaki duruma yeniden dönülür. Zeus'un zaferi yalnızca düşmanını, Kronos babayı altettiğini göstermez, bu aynı zamanda dünyayı *Khaos*'tan başlayıp yeniden yaratmanın, hiçbir şeyin görünmediği, her şeyin düzensizlik içinde olduğu bir boşluktan yeniden düzenli bir dünya çıkarmanın bir yoludur.

Açıkça görülüyor ki ister Yüzkolluların kol gücü isterse Tepegözlerin gözü olsun Zeus'un güçlerinden biri düşmanını evcilleştirmek, ona boyunduruk vurmaktır. Zeus'un egemenliği zincire vurmayı bilen bir kralın egemenliğidir. Bir düşman ona karşı çıktığında Zeus bakışlarıyla ışıklı kırbacını sallayacak, yıldırımıyla çarpacaktır. Gözün, kolun gücüyle düşmanı boyunduruğa vuracaktır. Zeus'un geçici bir süre kaosa dönerek bu korkunç güçleri kazanması sırasında Devler yere inerler. Zeus onları yıldırımdan kırbacıyla, Yüzkollular da yumruklarıyla yere serer. Yere düşer devler, Yüzkollular üstlerine koca koca kayaları yığarlar, Devler altta kalır, hiç kımıldayamazlar. Güçlerini hareketten, sürekli her yere yetişebilmekten alan bu Tanrılar artık sıfırı tüketmişlerdir, kımıldayamazlar, kayaların altında kalmışlardır; kurtulamazlar. Artık güçlerini gösteremezler. Yüzkollular, Kottos, Briareus, Gyes, onları ellerine geçirip yeraltı dünyasına götürürler. Devler öldürülemez, çünkü ölümsüzdürler, ama hiçbir şeyin görünmediği, yönlerin olmadığı, yerin dibindeki uçuruma, sisli Tartaros'a tıkılırlar. Yeryüzüne çıkamasınlar diye de Poseidon yerin en dibinde, yeraltındaki karanlık Tartaros'a açılan bu dar geçit üstünde kale surlarına benzer bir yapı yapmakla görevlendirilir. Toprağın denge sağlamak amacıyla karanlıklarda yetiştirdiği bütün dölleri bir sürahinin ağzını andıran bu delikten içeri tıkılır. İşte burada Poseidon üç kat tunçtan bir duvar örer, Yüzkolluları Zeus'un sadık hizmetçileri tayin eder. Geçit tıkanmış, Dev soyu bir daha gün ışığına çıkamasın diye her tür önlem alınmıştır.

## *Zeus'un egemenliği*

İşte böylece ilk iş tamamlanmış olur. Artık Zeus zaferi kazanmıştır. Tepegözlerle Yüzkolluların desteğini almış, ayrıca bazı Dev güçlerin ittifakını sağlamıştır. Özellikle yeraltı dünyasının, cehennem dünyasının, ayrıca sular dünyasının sahip olduğu bütün tehlikeli güçleri temsil eden bir Tanrıçayı, Styks'i müttefiki yapmıştır. Styks yerin derinliklerinde akar; Tartaros'ta akar, zaman zaman yeryüzüne çıkar. Styks'in suları öyle güçlüdür ki içmek isteyen her ölümlü anında çarpılır, yok olur gider. Savaş sırasında Styks soyu itibariyle ait olduğu Devlerden ayrılmaya, Zeus'un tarafına geçmeye karar verir. Taraf değiştirirken yanında iki çocuğunu da getirir: Birinin adı *Kratos* diğerininki *Bie*'dir. Kratos düşmanını alt eden,

boyunduruğa vuran gücün temsilcisidir. Bie, kurnazlığın aksine, kaba kuvveti temsil eder. Zeus Devlere karşı zafer kazanınca önce evrensel egemenlik gücü Kratos'la, karşısında hiç kimsenin dayanamayacağı şiddet küpü Bie'yi yanına alır. Zeus nereye giderse gitsin Kratos ile Bie hep yanındadır, biri sağında diğeri solunda durur.

Zeus'un bütün kardeşleri, Olympos Tanrılarıyla Tanrıçaları, durumu görünce egemenliği Zeus'a teslim etmeye karar verirler. Devler alçaklıklarının bedelini ödemişler, Zeus da egemenliği eline geçirmiştir. Zeus Tanrılara onurlarıyla ayrıcalıklarını paylaştırır. Astın üstün belli olduğu, düzenli, örgütlü bir evren kurar; işte evren ancak böyle istikrara kavuşacaktır. Dünya tiyatrosu kurulmuştur, dekorlar yerleştirilmiştir. Zirvede Zeus hâkimdir, Khaos'tan çıkmış dünyanın düzenleyicisi odur.

Başka sorular da vardır. Uranos ile Kronos birçok açıdan benzer varlıklardı. Her ikisi de çocuklarının kendi yerlerini almasını istememişlerdi. Her ikisi de soylarını gün ışığına çıkarmamıştı. Bu ilk Tanrılar, başka Tanrıların soyunun kendi yerlerini almasını istemeyen bir kuşağı temsil ederler. Bu benzerlikler bir yana, Uranos'un hikâyelerde Kronos ile hiçbir ilgisi yoktur. Gaia'dan türeyen Uranos daha sonra onunla sürekli birleşir; onu doğuranla sürekli olarak birleşmekten başka amacı yoktur. Uranos'ta kurnazlıktan eser yoktur, silahsızdır. Gaia'nın günün birinde ondan öç alabileceğini aklına bile getirmez.

Kronos, Uranos'tan farklı olarak, çocuklarını ana karnına hapsetmez, ama kendi midesine indirir. Uranos ilk Eros'un itmesiyle Gaia'nın üstüne uzanıp orada kalır; Kronos ise ne yapmışsa iktidarı korumak, egemen kalmak istediği için yapmıştır. Kronos ilk politikacıdır. Sadece Tanrıların, evrenin ilk kralı olmakla kalmaz, aynı zamanda tacından tahtından olmamak için kurnaz davranan, politika yapan ilk Tanrıdır.

Zeus ile birlikte bambaşka bir evren oluşur. Diğer Tanrılar onu kral seçerler. Her birine layık olduğu onuru adilce dağıtır. Hatta Tanrılar savaşında açıkça şu ya da bu tarafı tutmamış kimi Dev güçlerin, o iktidara gelmeden önce sahip oldukları ayrıcalıklara dokunmamıştır. Örneğin Okyanus, *Okeanos,* dünyayı çevreleyen bu ırmak, ne Devlerden ne de Olymposlulardan yana olmuştur. Buna karşın, tarafsız kalmış olsa da, dünyanın uç sınırlarını koruyacak, sıvı çemberiyle dünyayı sarıp sarmalamayı sürdürecektir.

Yine Zeus, savaşa girmemiş olan Tanrıça Hekate'nin bütün ayrıcalıklarını korumuş, hatta genişletmiştir. Zeus'un düzenlediği güçler paylaşımında Hekate'nin ayrı bir yeri olduğu açıktır. Bu Tanrıça açık biçimde yer ya da gök Tanrıçası değildir, çok düzenli Tanrılar dünyasında bir tür oyunu, keyfi, rastlantıyı temsil eder. Birine arka çıkabilir, hiç neden yokken birine zarar verebilir. Hekate mutluluğu, mutsuzluğu keyfince dağıtır. Suda balıkları, gökte kuşları, yerde sürüleri istediği gibi çoğaltır ya da azaltır. Tanrılar dünyasında keyfiliği temsil eder, o dünyaya iğretiliği getirir. Zeus ile Gaia zamanın üstündedir, önceden ne olup biteceğini bilirler; Hekate dişlileri yağlar, dünyanın daha serbestçe, biraz da rastlantıyla işlemesini sağlar. Ayrıcalıkları sınırsızdır.

Artık her şeyin düzene kavuştuğu düşünülebilir, ama hiç de öyle değildir. Yeni Tanrılar kuşağı yerli yerine oturmuş, başlarında Tanrılar kralı Zeus, sadece Kronos'un yerini almakla kalmamış, onun tam aksini oluşturmuştur. Kronos adaletsizliği temsil eder, müttefiklerini hesaba katmaz, oysa Zeus diğer Tanrıları koruyup kollarken eşitliğe özen göstererek egemenliğini adalet üstüne kurar. Kronos'un egemenliğindeki tek yanlılığı, kişisel, kötücül yönleri kaldırır. Zeus daha ölçülü, daha dengeli bir egemenlik biçimi kurar.

Gel zaman git zaman Zeus'un çocukları olur, elbette bu çocuklar çok çabuk büyürler, çok güçlü, kudretli olurlar. Derken, dünyanın işleyişinde yolunda gitmeyen bir şeyler Tanrılar dünyası için bir tehdit olmaya başlar. Varlıklar yetişkin olmak için büyümelidir; zaman her şeyi değiştirir. Zeus bile bir zamanlar kundaktaki bir çocukken, mağaranın derinliklerinde, bekçilerin koruması altında ağlayıp dururken, işte şimdi yaşını başını almış bir Tanrıdır, peki onun için de bir düşüş olmayacak mıdır? Tıpkı insanlar için olduğu gibi Tanrılar için de yaşlı kralın eskisi gibi olmadığım hissettiği, yanı başında gencecik oğlunun ondan daha güçlü olduğunu, o düşüşe geçerken oğlunun yükselişe geçtiğini gördüğü bir zaman olmayacak mıdır? Bu iş Zeus'un başına da gelmeyecek midir? Tıpkı Kronos'un babası Uranos'u tahtından etmesi, yine aynı biçimde Zeus'un Kronos'u tahttan indirmesi gibi Zeus da oğlu tarafından tahttan mı indirilecektir? Evet, elbette, olabilir, hatta olmalıdır, zamanın düzenine önceden kaydolmuş bir yazgıdır bu. Gaia bunu bilir; Rhea da bilir. Dikkatli davranan Zeus bu ihtimale karşı tetikte olmalıdır. Kurduğu düzeni, kraliyeti ele geçirmek

isteyen sonraki kuşağın kavgası yüzünden tehlikeye atılmayacak hale getirmelidir. Zeus Tanrılar kralı, dünyanın efendisi olduğuna göre sıradan bir hükümdar gibi olmamalıdır. Egemenliği olduğu gibi, sürekli, tam, baskın bir güç olarak var olmalıdır. Birbirini izleyecek farklı hükümranlıkların yerine geçen bu tek, sarsılmaz hâkimiyetin istikrarını sağlayan anahtarlardan biri de egemen Tanrının evliliğidir.

## *İktidarın kurnazlıkları*

Zeus'un ilk eşinin adı *Metis'*tir, anlamı da daha önce gördüğümüz gibi Zeus'a iktidarı veren zekâ türüdür: *Metis*, kurnazlık, olup bitecekleri önceden görebilme yetisi, yaş tahtaya basmama, yolunu şaşırmama, hiçbir beklenmedik saldırıya maruz kalmama. İşte böyle, Zeus, Metis ile evlenir; Metis bir süre sonra Athena'ya hamile kalır. Zeus'un korkusu, bir erkek çocuğun tıpkı kendi yaptığı gibi onu tahttan indirip yerine geçmesidir. Bunu nasıl engellemeli? Burada yutma temasım yeniden buluyoruz. Kronos çocuklarını yutuyordu, ama kötülüğünü sonuna kadar götürememişti, zira bir *metis* yüzünden, kusturucu bir içki yüzünden bütün çocuklarını çıkarmıştı. Zeus bu sorunu çok daha kökünden çözmek ister. Bir tek çözüm yolunun olduğunu düşünür: Metis'i yanında sadece eş olarak tutmak yetmez, bizzat kendisi *metis* olmalıdır. Bir müttefike, yoldaşa ihtiyacı yoktur; kendisi *metis* olmalıdır. Nasıl yapmalı bunu? Metis'in dönüşebilme gücü vardır, Thetis ile diğer deniz Tanrıları gibi bütün kılıklara girebilir. Vahşi hayvan, karınca, kaya olabilir, istediği her kılığa girebilir. Zeus ile karısı Metis arasında kurnazlıklar düellosu başlar. Kim kazanacaktır peki?

Haklı nedenlerden dolayı Zeus'un diğer durumlarda da bildiğimiz işlemi uyguladığını varsayabiliriz. Kim kimdir, ne nedir? Olağanüstü yetenekli, çok güçlü bir cadı ya da büyücüyle doğrudan çarpışma doğal olarak başarısızlığa yargılıdır. Öte yandan çarpışmaya kurnazlık katılırsa belki de başarma şansı olacaktır. Zeus, Metis'e sorar: "Gerçekten her kılığa girebilir misin? Ateş püskürten bir aslan olabilir misin?" Hemencecik Metis aslan olur, ateş püskürtür. Korkunç bir görüntü! Sonra Zeus şunu söyler: "Peki bir damla su olabilir misin? -Elbette- Göster o zaman". Metis damlaya dönüşür dönüşmez Zeus onu yutar. İşte Metis Zeus'un karnındadır. Kurnazlık yine işe yaramıştır. Egemen Tanrı sadece müstakbel haleflerini yutmakla kalmaz;

zamanın akışı içinde, zaman seli ortasında artık kurnaz öngörüye dönüşmüştür, bundan böyle ona kim oyun etmeye kalksa oyununu önceden sezip bozacak, onun önüne geçecektir. Karısı Metis, Athena'ya hamile Metis, Zeus'un karnındadır. Böylece Athena ana karnından değil babasının koca başından çıkacaktır, ki bu baş da Metis'in karnı gibi şişmiştir. Zeus acıyla bağırır. Prometheus ile Hephaistos imdada yetişir. Birer baltayla çıkagelirler, Zeus'un kafasına okkalı bir darbe indirirler; Athena büyük bir çığlıkla Tanrının başından çıkar, genç kız tepeden tırnağa silahlı doğar, kaskı, mızrağı, kalkanı, tunçtan zırhıyla. Athena'dır, icatçı Tanrıçadır bu, aklında bin bir tilki dolaşır. Aynı zamanda dünyanın bütün kurnazlıkları Zeus'un kişiliğinde toplanmıştır. İşte artık Zeus kendini sağlama almıştır, artık kimse onunla aşık atamaz. Böylelikle o büyük egemenlik sorunu hallolur. Artık Tanrısal dünyanın bir efendisi vardır; hiçbir şey onu sorgulayamaz, çünkü egemenliğin ta kendisidir o. Artık hiçbir şey kozmik düzeni bozamaz. Zeus Metis'i yutup *Metioeis*, yani tepeden tırnağa *metis* haline geldiğinde, şahsen öngörü olduğunda, her şey düzene kavuşur.

## *Evrenin Anası ile Khaos*

İşte böylece Tanrılar savaşı bitmiş, Devler yenilmiş, Olymposlular kazanmıştır. Aslında hiçbir şey çözümlenmemiştir, çünkü Zeus'un zaferinden sonra nihayet dünya barışa kavuşmuşken, kesin, sağlam, adil bir düzen hâkim olmuşken, işte tam o anda, Gaia yeniden, daha genç bir yaratık çıkarır ortaya; kimi kez Typheus kimi kez Typhon denir ona. Gaia bu yaratığı, geleneklerde söylendiği gibi "Altın Aphrodite'nin" kışkırtması sonucu aşkla birleştiği, Tartaros adındaki eril bir varlıktan peydahlamıştır. İçinde, derinliklerinde kaybolmayan bir yankı gibi ilk baştaki Khaos'un filizini koruyan uçurumdur bu. Yeraltındaki karanlık, sisli Tartaros, Olymposlular ya da hatta Devler gibi, Gök güçlerinden tamamen farklı bir soydan gelir.

Devler gökten kovulup da Tartaros'un dibine sonsuza dek kapatıldıklarında, Gaia yeni bir döl üretmek için işte bu varlıkla, göğün tam aksinde bulunan Tartaros'la birleşir. Gaia dünyanın tabanı olarak Aitherli gök ile karanlık Tartaros arasında tam ortada yer alır. Göğün üstünden tunçtan bir örs bırakıldığında dokuz gün dokuz gece aşağı düşer de ancak onuncu gün yere

ulaşır. İşte aynı örs yerden aşağı bırakıldığında Tartaros'a ulaşması için de aynı zaman geçer. Gaia, Uranos'u yaratıp onunla birleşerek bütün bir Gök Tanrıları soyunu yaratmıştı. Evrenin anası Gaia, her şeyi doğurur, her şeyi öngörür. Kehanet gücüne sahiptir, bilim ehlidir, çarpışmalar sırasında zafere giden gizli, kötülük dolu yolun sırlarını canının istediğine verir. Ama Gaia aynı zamanda kara topraktır, sisli topraktır. İçinde kaostan, ilk durumdan bir şeyler barındırır. Kendini parlak Aither'de, en küçük bir gölgenin olmadığı o yerde, ordugâh kurmuş Tanrılardan saymaz. Gaia dünyaya hâkim olmak için Othrys'in zirvesinden Olympos'un zirvesine acımasızca vuruşan bu Tanrıların ona, layık olduğu saygıyı göstermediklerini görür.

Daha önce söylediğimiz gibi, başta Khaos vardı. Derken Toprak oldu. Evrenin anası Gaia daha başta Khaos'un aksiydi, ama aynı zamanda Khaos'a bağlıydı; çünkü hem Tartaros'u, Erebos'uyla derinliklerinde kaosa özgü öğeler taşıyordu hem de Khaos'un hemen ardından var olmuştu. Onunla birlikte kozmosta bir tek Khaos vardı.

Gaia'nın doğuracağı, sonradan Zeus'un başına bela olmakla kalmayıp bütün Olympos'un Tanrısal düzenine musallat olacak olan Typhon, "toprak altında" anlamına gelen bir yeraltı varlığıdır: *Khthon,* üstünde yürüyen, ona yaslanan bütün varlıkların sağlam dayanağı olan toprak ananın değil, zifiri karanlık toprağın adıdır. Gaia'nın doğurduğu bu canavarsı, devasa, ilksel varlığın tuhaf bir şekli vardır; hem insana özgü olan hem de olmayan yönleri bir arada barındıran ucube bir hayvan gibi. Korkunç bir gücü vardır; Khaos'un, baştaki karmaşanın kudretine sahiptir. Yüzkollularınki kadar güçlü kolları vardır; acı, korkunç bir güçle, hoyratça omuzlara yapışır bu kollar. Ayakları yere sağlam basar, yorulmak bilmez, hep hareket eder. Hareketli, kıvrak bir varlıktır o. Kimi Ortadoğu mitlerinde örneğini gördüğümüz, bazı zamanlarda büyüyüp yer ile gök arasındaki bütün boşluğu kaplamakla tehdit eden bir karşı güç gibi, ağır, kımıltısız bir kitle değildir. Tam aksine Typhon hep hareket halindedir, ha bire kollarını ayaklarını sallar. Yüz yılan başı vardır; bu yüz başın her birinde ağzın dışına taşmış birer kara dil vardır. Bu yüz kafanın her birinde yakıcı ateşle bakan bir çift göz vardır, hem bu yüz başı aydınlatan hem de yöneldiğini yakıveren bir ateştir bu.

Peki ne anlatır bu korkunç canavar? Çok dil kullanır: Kimi zaman Tanrıların dilini konuşur, kimi zaman da insanların. Başka zamanlarda akla gelen her tür vahşi hayvanın sesini çıkarır; aslan gibi kükrer, boğa gibi böğürür. Görüntüsü baştan aşağı nasıl canavar gibiyse, çıkardığı ses, konuşma biçimi de çok çeşitlidir, farklıdır, tuhaftır. Varlığının belirli bir esası yoktur, daha ziyade her şeyin belirsiz bir karmaşası gibidir; en zıt özellikler, uyuşmaz nitelikler bir tek varlıkta birleşmiştir. Görünüşü, konuşması, bakışı, hareketleri, gücüyle kaosu andıran bu canavar galip geldiği takdirde Zeus'un düzeni alaşağı olacak demektir.

Tanrılar savaşı bitip de Zeus kraliyet tahtına oturunca Typheus ya da Typhon, Olympos düzeni için bir tehlike oluşturmaya başlar. Eğer o kazanırsa dünya baştaki kaos durumuna yeniden dönecektir. Peki ne olup bitecektir? Tanrıların birbirleriyle yaptıkları uzun savaş gölgede kalacaktır. Dünya yine kaosa dönecektir, ama bu kez baştaki kaosun aynısı olmayacaktır, çünkü düzenli dünya bu kaostan çıkmıştı; ama dünya yine karmaşıklığa sürüklenecektir.

## *Typhon ya da yüce gücün buhranı*

Typhon Zeus'a saldırır. Savaş korkunç olur. Tıpkı Devlerle Olymposlular arasındaki savaşta olduğu gibi, Zeus adeta bir deprem yaratıp unsurları altüst ederek üstün gelir. Zeus yıldırımıyla canavarı alt etmek, boyunduruğa vurmak için gürlediğinde dalgalar yeryüzüne hücum eder, dağlar devrilir. Hades'te bile, ölülerin, gecenin uçurumunda bile, her şey altüst olur, her şey karışır. Typhon'un Zeus'la yaptığı savaş, yüzlerce ışıklı gözü olan bir canavarın Tanrısal bakışın yıldırımına karşı yaptığı bir savaştır. Azman yılanın yüz kafasından fışkıran alevlerin üstesinden bir tek Zeus'un yıldırım saçan, ışığa boğan gözü gelecektir elbette. Göze karşı göz. Kazanan Zeus olur.

Hikâyelerden birinde, Zeus canavarı sarayında gözetim altında tutarken bir ara işi biraz hafife alır; gözlerini hiç kırpmadan sürekli açık tutmak zorunda olduğu halde uyuyakalır; Typhon yaklaşır, Zeus'un yıldırımı koyduğu yeri görür, almaya kalkışır; ama tam Zeus'a zafer kazandıran silahı ele geçirecekken Zeus gözünü açar, düşmanını oracıkta yıldırıma tutar. İki güç karşı karşıyadır: Kaostan çıkma bir güç ile Olympos'tan gelen bir diğeri:

Acaba hangisi bir diğerini aleviyle yakıp kül edebilecektir? En sonunda yenilen Typhon olur. Kollarındaki, bacaklarındaki sinirler, onun çarpışma gücünü sağlayan can damarları yıldırıma tutulur. Böyle işte, artık felç olmuştur; kayaların altında kalmış, çıkıp geldiği karanlık Tartaros'a yollanmıştır.

Başka ilginç hikâyelerde Typhon'un canavarsı niteliği başka şekilde anlatılır. Bu hikâyeler çok daha sonra, İÖ II. yüzyılda anlatılmıştır. VII. yüzyıldaki Hesiodos'un Typhon'uyla şimdi sözünü edeceğimiz Typhon arasındaki farklılıklar büyük ölçüde Doğu etkisiyle açıklanır.

Olympos Tanrılarından usanan Gaia, Tartaros'la birlikte bir canavar peydahlar. Azman bir varlık olarak gösterilir bu, adımlarıyla yeri sarsar, uçsuz bucaksız bir vücuda sahiptir, öyle ki başı göğe değer. Kollarını açtığında ellerinden biri en uzak batıya diğer en uzak doğuya kadar ulaşır. Doğası gereği alt ile üstü, gök ile yeri, sağ ile solu, Batı ile Doğu'yu birleştirip birbirine karıştırır. İşte kaostan çıkıp gelmiş bu azman Olympos'a saldırır. Olymposlular onu karşılarında görünce neye uğradıklarını bilemezler, kuş olup uçarlar. Bir başına kalan Zeus, dünya kadar büyük, evren kadar geniş bu azmanla karşılaşır. Zeus gürler, yıldırımını salar, Typhon geri çekilmek zorunda kalır. O zaman Zeus *harpe'*yi, tırpanı alıp onu alt etmeye çalışır; göğüs göğse bir çarpışmadır başlar, ancak bu kez Typhon üstün gelir, çünkü engin gövdesiyle Zeus'u sarmalayıp kımıldayamaz hale getirir. Typhon, Zeus'un koluyla bacaklarındaki sinirleri kesip çıkarır. Sonra Zeus'un gövdesini sırtına vurup Kilikya'da bir mağaraya bırakır. Bu arada canavar Zeus'un sinirleriyle yıldırımını saklar.

Her şeyin bittiğini, bu kez düzensiz evrenin üstün geldiğini sanacaksınız. Gerçekten de azman orada, zavallı Zeus'un karşısında alabildiğine hoşnut, alabildiğine mutludur; Zeus mağaraya tıkılmış, hareket edemez hale gelmiştir; kollarının, bacaklarının sinirleri kesilmiş, yıldırımı da elinden alınmıştır. Ama daha önce olduğu gibi Olymposlularla Zeus'un hilesi, kurnazlığı, yalanı, dümeni, zekâsı kazanacaktır. İki varlık, Hermes ile Aigipan, Typhon farkına varmadan Zeus'un sinirlerini almayı başarırlar. Zeus sinirleri kopça takar gibi yerine takıp yıldırımı da eline geçirir. Uyuyakalmış Typhon uyanıp da Zeus'un mağarada olmadığını anlayınca yine savaş başlar, ancak bu sefer canavar bozguna uğrayacaktır.

Buna benzer başka hikâyelerde Zeus'un bir süre nasıl yenildiği, hapsedildiği, gücünü, yıldırımını nasıl kaybettiği anlatılır. Canavarın oyunlarını boşa çıkaran kurnaz Kadmos olur. Her şeyin bittiğini sanan Typhon evrenin kralı olduğunu, ilksel Tanrıları iktidara getireceğini ilan eder. Devleri serbest bırakıp Zeus'un egemenliğine son vermek istemektedir. Piç kral, topal kral Typhon, adaletin efendisi Zeus'u tahtından eden düzensizliğin kralıdır. İşte o zaman Kadmos flüt çalmaya başlar. Typhon müziğe hayran kalır. Flütün sesini dinler, derken usulca yığılır, uyuyakalır. Bir zaman sonra Zeus'un şarkılarına, şiirlerine hayran kaldığı kimi ölümlüleri hizmetine aldığını anlatan hikâyeler gelir aklına. Aynı şeyi kendisi de yapmak ister; Kadmos'tan onun şarkıcısı olmasını, artık Olymposlular için değil Typhon'un kaosu için çalıp söylemesini ister. Kadmos kabul eder ama bir koşulla: Daha iyi çalmasını sağlayacak yeni bir müzik aleti bulmalıdır. "Neymiş bu alet?" diye sorar Typhon. "– Lirim için tel gerekli. – Senin istediğin bende var, kusursuz tellerim var" der Typhon, gidip hemen Zeus'un sinirlerini getirir. Kadmos çalmaya başlar, hayranlık verici sesler çıkarır. Typhon uyuyakalır, bu fırsatı değerlendiren Zeus lirin tellerini, yani sinirleri alıp yerine koyar; ayrıca yıldırımı da eline geçirip yeniden savaşa hazırlanır. Kral karşıtı Typhon, evrenin sahte kralı, uyandığında karşısında bütün güçlerini yeniden kazanmış Zeus'u bulur. Zeus Typhon'u alt eder.

Yine başka bir hikâyede kurnazlık aynı işe yarar, ama Typhon, çokbiçimli bir hayvan, bir azman olarak değil, bir deniz hayvanı, bütün denizi işgal etmiş muazzam bir balina gibi görülür. Typhon denizdeki mağarada yaşar, burada ona saldırmak olanak dışıdır, çünkü Zeus'un yıldırımı denizin dibine ulaşamaz. İşte bir kez daha kurnazlık işleri tersine çevirir. Hayvanın iştahı çok açık olduğundan balıkçıların efendisi Hermes, hani şu oğlu Pan'a balık tutmasını öğreten tanrı, işte o Hermes, deniz canavarı için bir balık ziyafeti hazırlar. Derken Typhon mağarasından çıkar, o kadar fazla yer ki evine dönmek ister ama dönemez, o denli şişmiştir. Kıyıya vuran Typhon, Zeus için açık bir hedef olmuştur, Zeus da onu hiç zorlanmadan alt eder. Belki biraz abartılı görünen bu hikâyelerde hep aynı ders vardır. Egemenlik tastamam yerine oturduğunda büyük bir iktidar bunalımı ortaya çıkar. Başta alt edilen güç, kaos, karmaşa, düzensizlik, düzen kurulduktan sonra yeniden ortaya çıkar; dünyanın efendisine karşı bir tehdittir bu. Zeus'un eli kolu

bağlanmış gibidir. Yeniden tahtına çıkabilmek için, başkalarının yardımına başvurmak zorunda kalır. Düzensizlik güçleri bu pek korkutucu görünmeyen yardımcılardan elbette hiç çekinmezler. Bununla birlikte kurnazlıkları sayesinde bu ikincil Tanrılar ya da bu basit ölümlüler, Zeus’un üstün gelmesini, yüce gücü elinde tutmasını sağlarlar.

Zeus sonunda hâkimiyeti eline geçirmiş midir? Tam değil. Gerçekten de Zeus’un üstünlüğü alışını anlatan hikâyenin devamında *Gigantlar,* Devler adı verilen varlıklarla yapılan savaş yer alır.

### *Devlere karşı zafer*

Bunlar ne tam olarak insan ne de Tanrıdırlar. İkisi arasında bir konumları vardır. Devler genç savaşçılardır. Evrende Zeus kraliyet düzenini, onlar da buna karşılık savaşçılığı, askeri düzeni simgelerler. Güçleri, acımasızlıklarıyla yine savaşçı kuvvetleri temsil eden Yüzkollulara benzetilirler. Yüz Kolluların Zeus’un tarafına geçtiklerini, ona boyun eğdiklerini, otoritesini kabul ettiklerini görmüştük. Ancak silahların gücünü, saf şiddeti, bedenin diriliğini, fiziksel gençliği temsil eden Devler neden iktidarı kendi ellerine almadıklarını sorarlar. Devler Savaşı bu yüzden çıkar.

Bu savaş çok tehlikelidir, zira onlar da Toprak’tan doğmuşlardır. Birçok anlatıda Devlerin yetişkin savaşçılar olarak Toprak’tan doğdukları görülür. Bunlar ne bebek ne de çocukturlar, yaşlı da değillerdir: Tepeden tırnağa silahlı savaşçılar olarak Toprak’tan doğarlar. Dünyaya silahlı olarak gelirler, miğferleri, ağır silahlı piyade giysileri, bir ellerinde mızrakları, diğerinde kılıçları olur. Daha doğar doğmaz birbirleriyle savaşmaya başlarlar, sonra aralarında birlik olup Tanrılara karşı savaşırlar. Birçok tasviri, çok sayıda resmi bulunan bu savaşta Olymposluların Devlere karşı koydukları görülür. Athena, Apollon, Dionysos, Hera, Artemis, Zeus, her biri kendi silahıyla çarpışır. Ancak Gaia, Zeus’a düşmanları yenemeyeceğini açıklar. Gerçekten de Olymposlular düşmanlarına ağır kayıplar verdirseler de, onları yok etmeyi başaramazlar. Onlara vurdukları darbelere, açtıkları yaralara karşın Devler hâlâ saldırmaktadırlar.

Devler gücün sürekli yenilendiği bir yaşın, askerlik çağına gelmiş gençliğin kuvvetine sahiptirler. Olympos Tanrıları zaferi kazanmak için Tanrısal olmayan bir yaratığa gerek duyarlar. Zeus, Devleri yenebilmek için bir kez daha sıradan bir ölümlüye yaslanmak zorunda kalır. Elbette bir ölümlüye gereksinimi vardı, çünkü hiç çocuk olmamış, hiç yaşlanmayacak bu genç Devler insan görünümündeydiler. Devler Tanrılarla savaşırlar; Tanrılar ise onları yok edemezler. Ölümlülük ile ölümsüzlük arasında dururlar. Delikanlılık çağındaki bir gencin, yani tastamam erkek olmamış, ama artık çocuk da olmayan bir gencin konumuna sahip gibidirler. İşte Devlerin hali budur.

## *Gelgeç meyveler*

Olymposlular işi bitirmek için Herakles'in yardımına başvururlar. Herakles henüz bir Tanrı değildir, Olympos'a çıkmamıştır, sadece Zeus ile bir ölümlü olan Alkmene'nin oğludur. O da bir ölümlüdür. Devlerin *phule*'sine, ırkına, kabilesine, Devler sürüsüne felaketler yağdıracak kişi Herakles'tir. Oysa bu felaketlere rağmen kavga bitmeyecektir. Gaia bir kez daha belirsiz bir rol üstlenir, çünkü kendi içinden, tepeden tırnağa silahlı olarak çıkardığı bu yaratıkların yok olmasını istememektedir. İşte böylece geceleri çıkan bir ölümsüzlük otunu aramaya koyulur. Şafakla birlikte bu otu koparıp, ölümsüz olsunlar diye Devlere vermeyi kurar. İster ki Olymposlular başkaldırmış bu gençleri de aralarına alsınlar, onlarla birleşsinler, artık onları yok etmeyi düşünmesinler. Ancak Gaia'nın niyetini haber alan Zeus ondan önce davranır. Şafak sökmeden, aydınlık yeryüzünü kaplamadan hemen önce, otu koparır. Artık yeryüzünde bu ölümsüzlük bitkisinden hiçbir yerde kalmamıştır. Devler bu otu yiyemeyeceklerdir. Çaresizce yok olup gideceklerdir.

Bu ayrıntı kimi kez Devlerle kimi kez de Typhon'la ilgili hikâyede geçen başka bir öğeyle birleşir. Anlatıldığına göre Typhon hem bir zehir hem de bir ilaç, yani bir *pharmakon* aramaya girişir. Bu tılsıma benzeyen ilacı ellerinde tutanlar da *Moirai*, Moiralar, yazgıları paylaştıran Tanrıçalardır. Typhon'a ölümsüzlük içkisi diye uyuşturucu ilacı verenler de onlardı; ona on kat fazla güç, on kat fazla enerji, ayrıca Zeus'a karşı zafer sözü verirler. Typhon içkiyi içer ama Tanrıçalar ölümsüzlük içkisi yerine ona "gelgeç

meyve" dedikleri, ölümlülere ayrılmış bir bitkiyi verirler. Bu günübirlik yaşayan, güçleri tükenen insanların yiyeceğidir. Gelgeç meyveler ölümlülük işaretidir. Nektarla ambrosia yerine, insanların Tanrılara doğru yükselttikleri kurban ateşleri yerine, bu gelgeç meyve, Typhon'u tıpkı bir insan gibi kırılgan, zayıf hale getirir. İşte insan gibi, Devler de yorulurlar, kırılgandırlar, Tanrılardaki sürekli canlılığa, her daim diriliğe sahip değildirler.

Bütün bu hikâyelerde arka düzlemde özel ayrıcalıklarla donanmış bir evren fikrinin nasıl oluştuğu görülüyor. Nektarla ambrosia ölümsüzlerin yiyeceklerine verilen addır. Zeus, Tepegözlerle Yüzkollulara tastamam Tanrı olmaları, onun yanında yer almaları için ölümsüzlük yiyeceğini verir. Yüce iktidara kafa tutanlara da gelgeç yiyeceği, yani ölümlülerin, zayıf yaratıkların yediklerini verir. Zeus, savaş sırasında iki taraf yenişemeyince, Olymposluların üstün gelmesini sağlamak için düşmanlara, insanlar kadar zayıf olmalarına yol açacak bu yiyeceği vermekten geri kalmaz.

## *Olympos mahkemesi*

Devlere karşı zafer kazanıldıktan sonra nihayet Zeus'un egemenliğinin sağlanmış olduğunu söyleyebiliriz; yanında savaşmış Tanrılar sonsuza kadar yararlanacakları ayrıcalıklar kazanırlar. Sadece ışığın, halis aydınlığın bulunduğu gökyüzü onlara aittir. Dünyanın dibinde gece vardır, karanlıklar vardır, Hades ya da Tartaros'tur burası; buradaki Tanrılar yenilmişlerdir, canavarlar alt edilmiştir, Devler tıpkı Kronos gibi bağlanmış ya da uyuşmuş olarak hareketsizliğe mahkûm edilmiştir. Bir bakıma oyun dışında, kozmos dışında kalmışlardır. Bunlar dışındaki dünyada hayvanlarla insanlar vardır. Bu yaratıklar hem gündüzü hem geceyi tanırlar; hem iyiliği hem kötülüğü, hem yaşamı hem ölümü bilirler. Yaşamları tıpkı atıştırdıkları geçici yiyecekler gibi ölümün ipliğiyle örülmüştür.

Bu hikâyenin gidişine baktığımızda şunu düşünebiliriz: Hiyerarşisi, düzeni olan farklı bir dünyanın var olabilmesi için başta bir başkaldırı eylemi gerekmiştir; Uranos'u hadım eden Kronos'un eylemidir bu. Uranos çocuklarını lanetler, çocukların bu suçun, *tisis*'in, cezasını çekmelerini diler, beddua eder. İşte böylece zamanın akışı hep kesintiye uğrayagelmiştir; kötülükler, intikam, ayrıca suçların cezasını kesen Erinysler, Kerler hep var

olmuşlardır. Dünyanın her yerinde kaba güçle şiddeti doğuran şey Uranos'un organından damlayan kanlardır. Ancak işler daha karmaşık, daha çetrefillidir. Evreni düzenli bir kozmosun ilk kurucu eylemiyle –Uranos'un hadım edilişi– donatan gece güçleri ile uzlaşma güçleri arasında bir bağ vardır. Bir yanda Erinysler, Devler ile savaşçı Nymphalar, öte yanda Aphrodite vardır.

Khaos Gece'yi doğurur, Gece de bütün kötülük güçlerini. Bu kötü güçler öncelikle ölümdür, Parkalar, Kerlerdir; cinayet, kıyım, katliamdır. Yine bunlar bütün kötülüklerdir: Sıkıntı, Açlık, Yorgunluk, Kavga, Yaşlılık. Evrene abanan lanetler arasında *Apate*'yi, Aldatma'yı, Aşk birleşmesini, Philotes'i saymak gerekir. Gece bunları, Cinayet ile Kıyım'ın yanı sıra yaratmıştır. Bütün bu cadı karılar evrenin üstüne çullanacak, dünyayı uyumlu bir yer değil de korkuların, cürümlerin, öçlerin, sahteciliklerin mekânı yapacaklardır. Öte yandan Aphrodite'nin soyuna döndüğümüzde olumlu güçlerin yanında kötü güçleri de görürüz. Eros ile Himeros, Arzu ile Şefkatli Aşk vardır –bu tarafta her şey iyidir– ama ayrıca yalanlar, aldatmalar, *exapatai*, cilveli genç kızların baştan çıkarma hileleri, bir de Philotes, Aşk Şefkati vardır.

Aphrodite'nin idare ettiği birleşen, uyuşan, tatlılaşan güçlerin hareketi ile olası bütün kötülükleri üreten Gece güçlerinin soyunda çakışmalar, örtüşmeler, benzerlikler vardır: Baştan çıkaran sözlerle, aşk birlikteliği Gece'nin çocukları arasındadır, tıpkı Aphrodite'nin peşindeki genç kızların sevimli gülümseyişlerinin aşk yalanlarıyla benzeşmesi gibi. Aldatılan, ihanete uğrayan erkek azap çeker. Demek ki her şey ne tam kara ne de tam beyazdır. Bu evren sürekli olarak karşıtlıklardan doğar.

Öç alıcı güçlerin öfkesini harekete geçiren Gece, kusurların kararttığı bir düzenin yeniden aydınlığa kavuşmasına yardım eder. Öte yandan ışıltılı Aphrodite, altın Aphrodite karşısında kara Aphrodite, *Melainis*, dolaplarını gece vakti çeviren kara, karanlık bir Aphrodite vardır.

Evrenin düzenlenişinde Zeus, Tanrısal dünyadan geceyi, karanlığı, çatışmayı ayrı tutmaya özen göstermiştir. Öyle bir hükümranlık kurar ki Tanrılar tartıştıklarında anlaşmazlıkları açık bir çatışmaya dönüşemez. Savaşı Tanrısal alanın dışına çıkarmış, insanların tarafına atmıştır. Zeus'un Olympos dünyasından kovduğu bütün kötü güçler insan varlığının gündelik

kumaşını dokuyacaktır. Poseidon'dan Tartaros'un kapısı kapalı kalsın, Gece ile kötülük güçleri göğe çıkamasın diye buraya üç kat tunç duvar örmesini istemiştir. Gerçi bu güçler dünyada vardır ama Zeus önlemini almıştır.

Tanrılar arasında bir tartışma çıkıp da işleri berbat edecek duruma gelmeyegörsün, hemencecik bir şölen düzenlenip tekmil Tanrılar buyur edilir. Cehennem Irmağı'nın suyunun bulunduğu altın ibrikle birlikte Styks de çıkagelir. Çatışmaya girmiş iki Tanrısal güç bu ibriği alırlar, toprağa su dökerler, bu kutsal suyu sunarlar, birazını içerler; sorumluluğun kendilerinde olmadığına, davalarının doğru olduğuna dair yemin ederler. Elbette iki Tanrısal güçten biri yalan söylemektedir. İşte bu yalan söyleyen, kutsal sudan içer içmez kendinden geçer, inme inmiştir sanki. Tıpkı yenilmiş Tanrıların durumuna benzer onun durumu. Typhon ya da Devler gibi artık ne soluğu, ne ateşi, ne canlılığı kalmıştır. Ölmemiştir, zira Tanrılar ölmezler, ama Tanrısal niteliğini yaratan her şeyi kaybetmiştir, artık hareket edemez, artık iktidarını icra edemez, oyun dışı kalmıştır. Bir anlamda kozmos dışına atılmıştır; nüzul inmiş gibi uyuşmuş kalmış, Tanrısallığını yitirmiştir. Bu durumda çok uzun süre kalır, Yunanlar bu süreye "büyük yıl" derler. Komadan çıksa bile şölene katılma, nektarla *ambrosia* yeme hakkını uzun bir süre yeniden elde edemez. Bu Tanrısal güç ne ölümlüdür ne de tastamam ölümsüz. Devlerin, Devlerle Typhon'un durumuna benzer bir durumda kalmıştır. Dışlanmıştır.

Başka bir deyişle Tanrıların bu değişik, bambaşka dünyasında Zeus çatışmanın tehlikelerini öngörmüştür. Kılı kırk yaran Zeus, bir tartışma çıkar çıkmaz dünya temelinden sallanmasın diye hem siyasal hem de neredeyse hukuksal bir düzen kurmuştur. Hileci Tanrılar cezalarını çekinceye kadar Olympos'tan dışlanırlar. Sonra uyuşukluktan kurtulurlar ama hemencecik nektarla ambrosia alamazlar, cezalarının on katı kadar bir süre beklemek zorundadırlar. Bu Tanrıların düzenidir, insanların düzeni değil.

## *Devasız bir dert*

İşte böyle, Typhon yenilmiş, Zeus'un onun üstüne yığdığı kayalar yüzünden yok olmuştur. Belki de cesedi Devlerin tıkıldıkları yere, yani Tartaros'a götürülmüştür; bu doğaldır, çünkü Typhon, Tartaros'un oğludur. Belki de

üstüne yığılmış dağ gibi kayaların, özellikle Etna'nın altında kalakalmıştır. Typhon, Etna'nın dibinde kalmış, yanardağın altında hapsolmuştur, yanardağ kimi kez duman, kimi kez fokurdayan lavlar, alevler püskürtür. Yoksa bunlar Zeus'un yıldırımının kalıntılarıdır da hâlâ yanmaya devam mı etmektedir? Yoksa Typhon'un yasa tanımaz niteliğinin bir göstergesi mi? Eğer Etna'nın derinliklerinden yukarı doğru çıkan bu lavlarda, bu sarsıntılarda Typhon'un parmağı varsa bu durum düzensizlik gücü olarak Typhon'un bozgundan sonra, hatta felç oluşundan ya da ölümünden sonra bile tamamen kaybolmadığını gösterir.

Burada şunu belirtelim: Aynı konuyu anlatan başka bir hikâyeye göre rüzgârlarla fırtınalar Typhon'un cesedinden çıkar; bu da Typhon'un zafer kazanması halinde yeryüzünde, özellikle denizde neler olup biteceğini gösterir. Eğer Typhon, Zeus'u alt etmiş olsaydı evreni devasız bir kötülük, salt kötülük kaplayacaktı. Typhon yenilmiş, oyun dışına atılmıştır, bununla birlikte ondan geriye kalanlar vardır, bunlar Tanrıların dünyasında değil zavallı insanların dünyasında yer alırlar. Typhon'dan ansızın, beklenmedik bir anda rüzgârlar çıkar; bunlar diğerleri gibi asla aynı yöne doğru esmezler. Notos, Boreas, Zephyros sabahyıldızına ya da akşamyıldızına bağlı düzenli rüzgârlardır. Bu anlamda Tanrıların çocuklandır. Bu rüzgârlar denizcilere gidecekleri yönü gösterirler, yerin ya da denizin üstünde adeta uçsuz bucaksız hava koridorları açarlar. Düzenli rüzgârlar, sıvı bir kaos gibi, engin deniz üstünde kesin yönleri bildirirler, bu sayede denizciler doğru yolu bulurlar. Bu rüzgârlar yalnızca hep aynı yöne doğru esmekle kalmazlar, ayrıca mevsimlik rüzgârlardır da. Boreas belli bir mevsimde, Zephyros başka bir mevsimde eser, böylece denizciler yola çıkacaklarında şu ya da bu yöne doğru yapılacak yolculuğa ne zaman başlamaları gerektiğini bilirler.

Bu rüzgârlara tamamen ters başka rüzgârlar, fırtınalardır, sisle yüklü ani rüzgârlardır. Birdenbire çöken, yolu kaybettiren karanlıktır bunlar. Artık yönler yoktur, gözle seçilebilecek noktalar kalmaz. Bunlar her şeyi birbirine katan burgaçlardır. Ne batı, ne doğu, ne üst, ne alt kalır. Bu kaosu andıran deniz fırtınalarına kapılan gemiler kaybolurlar, batarlar. İşte bu rüzgârlar Typhon'dan doğmuştur; bunlar Typhon'un öncelikle deniz yollarında, sonra da karadaki izleridir, evrene vurduğu mühürdür. Gerçekten de kesinlikle anlaşılmayan, apansız fırtınalar sadece denizde görülmez. Bütün ürünü mahveden, insan emeğini boşa çıkaran fırtınalar vardır. Sabırla ekilip

biçilmiş, ambarlanmış ürünler yok oluverir: Typhon tam anlamıyla devasız bir derttir.

İşte böylece Zeus'un zaferiyle kozmosta kaos gücü olarak ortaya çıkan Typhon'un bütün bütün yok olmadığını görürüz. Olymposlular onu kendi alanlarından çıkarmışlar, ama insanların arasına atmışlardır; orada Typhon anlaşmazlıkla, savaşla, ölümle buluşmuştur. Tanrılar baştaki karmaşa dünyasına ait olan her şeyi kendi alanlarından çıkarıp atmışlar ama onları tamamen yok etmemişlerdir, sadece kendilerinden uzaklaştırmışlardır. İşte şimdi Typhon insanları kaba bir şiddetle kırıp geçirir, onları elleri kolları bağlı bırakır. Devası olmayan bir derttir, Yunanların dedikleri gibi ona karşı elden bir şey gelmez.

## *Altın Çağ: İnsanlar ile Tanrılar*

Zeus evrenin tahtına oturmuştur. Dünya artık düzenlidir. Tanrılar yenilmiş, aralarından bazıları da üstün gelmiştir. Aitherli gökte kötü adına ne varsa çıkartılmış, Tartaros'ta kilit altına alınmış, toprağa, ölümlüler dünyasına gönderilmiştir. Peki ya insanlar, ne gelmiştir başlarına?

Hikâye tam olarak dünyanın kökeninden değil ama Zeus'un kral olduğu, yani Tanrılar dünyasının düzene kavuştuğu zamanlarda başlar. Tanrılar sadece Olympos'ta yaşamazlar, insanlarla toprağı da paylaşırlar. Özellikle, Yunanistan'da Korinthos yakınında bir ova, Mekone ovasında Tanrılar ile insanlar bir arada, karışık yaşarlar. Aynı sofrada yemek yer, aynı masa etrafında toplanır, aynı şölene katılırlar. Yani Tanrılarla insanlar bir aradayken her gün bayramdır, her gün şölen vardır. Yerler, içerler, Zeus'a övgüler yağdıran Musaları, Tanrının maceralarını dinlerler. Kısaca, her şey iyidir.

Mekone Ovası zenginliğin, bolluğun bulunduğu bir yerdi. Orada her şey kendiliğinden yetişirdi. Atasözünde denildiği gibi, buraya ilişen kişi ekmek elden su gölden yaşar giderdi; çünkü bu ovada bitkiler havanın ya da mevsimlerin insafına kalmamıştı. Tanrılar ile insanların henüz ayrılmadığı çağdı Altın Çağ, ama kimi kez Kronos çağına da, Kronos ile Devler, Zeus ile Olymposlular arasında kavganın başlamasından önceki zamana da Altın Çağ denildiği olurdu; Tanrılar dünyası henüz şiddetle karşılaşmamıştı. Barış

vardı, zaman öncesi bir zamandı bu. İnsanlar da bu dünyada yerlerini almışlardı. Nasıl yaşarlardı? İşte dediğimiz gibi, hem Tanrılar sofrasında yer alırlardı hem de bugün ölümlüleri, gelip geçici varlıkları, yani yarın ne olacağını bilmeden günü gününe yaşayan, dün olup bitenleri aklında tutamayan, sürekli değişen, doğup büyüyen, güçlenen, zayıflayan, ölen varlıkları, insanları kırıp geçiren kötülüklerden hiçbirini bilmezlerdi.

O zamanlarda insanlar hep genç kalırlardı, kolları, bacakları hiç yıpranmazdı, hep aynı kalırdı. Onlar için tam anlamıyla doğum söz konusu değildi. Belki de topraktan biterlerdi. Belki de Toprak Ana Gaia, Tanrıları nasıl doğurduysa onları da öylece doğurmuştu. Daha doğrusu, nasıl doğdukları akıllarına hiç takılmazdı, oradaydılar işte, Tanrılarla bir aradaydılar, Tanrı gibiydiler. İşte böylece o zamanlar insanlar hep genç kalırlar, ne doğumu ne ölümü bilirlerdi. Gücü tüketen, yaşlanmaya neden olan zamanın pençesinde değillerdi. Yüzlerce, hatta binlerce yıl boyunca hep delikanlı kalırlar, derken çok uzun zaman sonra, günün birinde uyuyup kalırlar, ortaya çıktıkları gibi yok olup giderlerdi.

Artık orada değillerdi, ama bu tam bir ölüm de değildi. O zamanlar ne çalışma vardı, ne hastalık, ne de acı. İnsanlar toprağı işlemek zorunda değillerdi: Mekone’de bütün yiyecekler, bütün her şey hizmetlerindeydi. Yaşam Aithiopialılarla ilgili bazı hikâyelerde anlatılanlar gibiydi: Her gün bir güneş sofrası insanları bekler, insanlar da bu sofrada yiyeceği içeceğiyle her şeyi hazır bulurlardı. Yiyecekler, etler sofrada pişmiş halde bekler, ayrıca buğday da toprağı işlemeden kendiliğinden çıkardı. En ince, en uygar ev yaşantısının bütün gereklerini doğa karşılıksız yerine getirirdi. İşte evvel zaman içinde insanlar böyle yaşarlar, mutlu bir yaşam sürerlerdi.

Kadınlar henüz yaratılmamışlardı. Dişi Tanrılar, Tanrıçalar vardı, ama ölümlü kadınlar yoktu. İnsanlar sadece erkektiler: Hastalıkları, yaşlılığı, ölümü, çalışmayı bilmedikleri gibi kadınlarla birleşmeyi de bilmezlerdi. Ne zaman ki insan çocuk sahibi olmak için kadınla, ona hem benzeyen hem de ondan farklı olan bu yaratıkla birleşmek zorunda kaldı, işte o zaman doğum ile ölüm insanlığın yakasına yapıştı. Doğum ile ölüm varoluşun iki aşaması oldu. Ölümün olmaması için doğumun da olmaması gerekti.

Mekone’de Tanrılar ile insanlar birlikte yaşarlardı, bir aradaydılar, ama ayrılık vakti geldi çattı. Tanrılar, aralarında büyük paylaşımı

gerçekleştirdiklerinde ayrılma zamanı da gelmişti. Her birine düşen onur payları, ayrıcalıklar başta şiddet yoluyla belirlenmişti. Devler ile Olymposlular arasında paylaşım, gücün, şiddete dayalı baskınlığın önde gittiği bir savaşın sonucu gerçekleşmişti. İlk paylaşım tamamlandığında Olymposlular, Devleri Tartaros'a yolladılar, yeraltındaki bu karanlık hapishanenin kapılarını üstlerine kapattılar, kendileri de göğün en üstüne yerleştiler. Sıra aralarındaki sorunu çözmeye gelmişti. Zeus güçleri kaba şiddet kullanarak değil, bütün Olymposluların rızasıyla paylaştırdı. İşte böylece Tanrılar arasında paylaşım eşit değilse de en azından akraba, müttefik olan, aynı davayı paylaşan, aynı kavgaya katılanlar arasında ya açık bir kavga sonunda ya bir uzlaşma sonunda gerçekleşmişti.

# İNSANLARIN DÜNYASI

## *Kurnaz Prometheus*

Tanrılar ile insanlar arasında yerler nasıl dağıtılmalı? Burada kaba güç kullanmak düşünülemez bile, insanlar çok zayıftır, bir fiskede yok olup gidebilirler. Ölümsüzler kendi türdeşleriyle yaptıkları gibi ölümlülerle anlaşamazlar. O zaman bir tarafın güç üstünlüğünden ya da eşitler arasındaki bir paylaşımdan ileri gelmeyen bir çözüm ortaya çıkar. Zeus böyle daha başından sakat, tuhaf işlemi yapabilmek için Prometheus adlı bir kişiyi çağırır. Tanrılar ile insanların paylarım dağıtmayı, aralarındaki rekabeti düzene koymayı amaçlayan bu garip işleme o el atacaktır. Peki neden Prometheus seçilmiştir? Çünkü Tanrılar dünyasında onun yeri biraz belirsizdir, bulanıktır, çelişkilidir. Ona Dev de denir. Aslında Kronosoğlu İapetos'un oğludur. Demek ki babası bir Devdir. Prometheus aslında tam bir Dev sayılmaz, ama tam bir Olymposlu da değildir, çünkü aynı soydan gelmez. Tıpkı Zeus tarafından cezalandırılacak Atlas gibi Dev niteliği vardır.

Prometheus'un asi, kurnaz, başıbozuk bir kişiliği vardır; her şeyi eleştirir. Peki Zeus neden bu iş için onu seçmiştir? Çünkü tam olmasa da bir Dev olan Prometheus Devlerle birleşip Zeus'a karşı savaşmamıştır. Hatta birçok gelenekte Prometheus'un Zeus'a yardım ettiği, eğer onun verdiği öğütler, kurnaz fikirler olmasaydı, Zeus'un işin içinden çıkamayacağı anlatılır. Bu yüzden Zeus'un müttefiki sayılır, ama Zeus'un tarafında değildir, kendi başınadır, bağımsızdır.

Zeus ile Prometheus'un zekâ, akıl bakımından ortak yanları vardır. Her ikisi de keskin, üstün zekâlarıyla bilinir, Tanrılar arasında Athena'nın, insanlar arasında da Odysseus'un sahip oldukları kurnazlığa sahiptirler. Kurnaz kişi durum içinden çıkılmaz bir hal alsa bile üstesinden gelir; her şey tıkandığında bir çıkış yolu bulur, amaçlarını gerçekleştirmek için yalan söylemekten, düşmanına tuzak kurmaktan geri durmaz; akla hayâle gelebilen her tür hinliği yapar. Zeus böyledir, Prometheus da. Bu nitelikleri ortaktır. Ancak aralarında kapanmayacak bir uçurum vardır. Zeus bir kraldır, bir egemendir, bütün egemenliği kendi eline almıştır. Bu bakımdan Prometheus Zeus'la rekabet edemez. Devler Olymposluların rakipleriydiler; Kronos egemen kalmak, Zeus onun yerine geçmek istiyordu. Prometheus

kral olmayı aklından bile geçirmemiştir, bu konuda Zeus'la asla rekabet içinde değildir. Prometheus Zeus'un yarattığı dünyada, payların dağıtıldığı, hiyerarşinin, makamların, onurların, konumların gereğince belirlendiği aynı dünyada yer alır, ama tanımlanması zor bir konumda bulunur. O kadar ki Zeus onu ileride yargılayacak, zincire vurdurtacak, sonra da onu serbest bırakacak, onunla uzlaşacaktır, bu bile Prometheus'un kaderinde düşmanlık ile uzlaşma arasındaki gidiş gelişleri gösterir. Kısaca Prometheus'un bu düzenli evrende içten içe kaynayan muhalefeti ifade ettiğini söyleyebiliriz. Zeus'un yerini almak istemez, ama Zeus'un kurduğu düzende kısık bir muhalif sestir, sanki Olympos'ta, Tanrılar dünyasında, bir Mayıs 68 lideridir.

Prometheus'un insanlarla da ortak bir doğası vardır, onlarla işbirliği içindedir. Konumu insanlarınkine yakındır, çünkü insanlar da anlaşılmaz yaratıklardır, hem Tanrısal –başta Tanrılarla aynı varoluşu paylaşıyorlardı– hem de hayvansı, hayvana özgü yönleri vardır. İşte insanlarda da Prometheus'ta da çelişkili nitelikler vardır.

## *Bir satranç oyunu*

Sahneyi bir düşünün. İnsanlarla Tanrılar her zaman olduğu gibi toplanmışlar. Zeus orada, başköşede yerini almış; Prometheus'tan payları dağıtmasını istiyor. Peki Prometheus bunu nasıl yapacak? Büyük bir hayvan, besili bir boğa getirtir. Bu hayvanı üçe değil de ikiye ayırır. Prometheus'un hazırladığı bu iki ayrı parça Tanrılar ile insanlar arasındaki konum farklılığını belirleyecektir. Yani insanlar ile Tanrılar arasındaki sınır, paylaştırma biçimine göre belirlenecektir.

Prometheus ne yapar? Sıradan bir Yunan kurban töreninde yapılanları elbette: Hayvan kesilir, derisi yüzülür, sonra parçalanmaya başlar. Başta uzun kemikler, dört ayağın kemikleri, *ostea leuka*, sıyrılır; üstlerinde hiç et kalmayınca parçalanır. Bu iş bittikten sonra Prometheus hayvanın bütün ak kemiklerini bir araya toplar. Bunu bir pay olarak ayırır, üstünü iştah açıcı bir yağla kaplar. İşte ilk pay hazırdır. Sonra ikinci payı hazırlar. Prometheus bunun için bütün *krea'yı*, etleri, yenebilen bütün kısımları ayırır. Hayvanın yenebilecek nesi varsa hepsini hayvanın *gaster*'ine, midesine, yani

sümüksü, çirkin, iğrenç görünümlü işkembesine doldurup ikinci payı hazır eder.

İşte paylaşım böyle yapılır: Bir yanda sadece beyaz, çıplak kemikleri içeren üstü beyaz yağla kaplı iştah açıcı görünen kısım, diğer yanda tiksindirici bir işkembenin içine doldurulmuş ama içinde yenebilen, iyi parçaların bulunduğu bir pay. Prometheus bu iki parçayı getirip masaya, Zeus'un önüne koyar. Zeus'un seçimine göre insanlar ile Tanrılar arasındaki sınır da çizilmiş olacaktır. Zeus bu iki paya bakıp "Prometheus, seni pek kurnaz, pek hin bilirdim, ama adil bir paylaştırmayı beceremedin", der. Prometheus ona gülümseyerek bakar. Elbette Zeus hileyi önceden sezmiştir, ama oyunu kabul eder. İlkin onun seçmesi istenir, o da kabul eder. Hoşnut bir edayla en güzel payı, üstü beyaz yağla kaplı, iştah kabartan kısmı alır. Herkes ona bakar, paketi açar, çırılçıplak kemikleri görür. İşte o zamandan sonradır ki Zeus onu aldatmak isteyen kişiye, Prometheus'a korkunç bir kin beslemiştir.

Aynı konu etrafındaki en az üç hikâyeden ilki böyledir. Bu ilk bölümün sonunda insanların nasıl kurban sunacakları, Tanrılarla tıpkı Prometheus'un hayvanı paylaştırırken yaptığı gibi nasıl ilişki kurabilecekleri anlatılır. Tapınağın dışındaki sunağın üstünde ıtırlı bitkiler yakılır, bunlardan kokulu dumanlar yükselir, sonra beyaz kemikler konulur. Tanrıların payı parlak yağla kaplanmış beyaz kemiklerdir, duman olup yukarıya, göklere doğru çıkar bunlar. İnsanlarsa hayvanın geri kalan kısmını alıp bunları gerek kızartarak gerekse haşlayarak yerler. Demir ya da tunç şişlere dizdikleri et parçalarını, ciğerleri, diğer iyi parçaları doğrudan ateş üstünde kızartırlar. Kalan parçalar da büyük tencerelere konulup haşlanır. İnsanlar kimi parçaları kızartacak kimilerini haşlayacaklardır; bundan böyle kurban edilen hayvanı yiyecekler, ama Tanrıların payını, yani kokulu dumanları unutmayacaklardır.

Bu hikâye şaşırtıcıdır, çünkü Prometheus kurbanın iyi parçasını insanlara vermiş, Zeus'u aldatmıştır. Prometheus insanlara yenebilen kısmı, iğrenç bir kılıf içine saklayarak verir, Tanrılara ise yenmeyecek kısmı iştah açıcı, ışıltılı bir yağa bulayarak, bu kılıf içinde saklayıp gizleyerek verir. Paylaşımında hile yapar, çünkü görünüş aldatıcıdır. İyi, çirkinde gizlidir, kötü de güzelin kılığına bürünür. Peki gerçekten insanlara en iyi payı mı

vermiştir? O da kesin değil. Gerçi insanlar kurban edilen hayvanın yenebilen kısımlarını almışlardır ama bunun nedeni ölümlülerin yemeğe ihtiyaçları olmasıdır. Onların durumu Tanrılarınkinin tam aksidir, yaşamaları için sürekli yemeleri gerekir. İnsanlar kendi kendilerine yeterli değillerdir, enerjilerini yenileyecek kaynağı dışarıdan almak zorundadırlar, aksi halde yok olurlar. İnsanlar ekmekle kurban eti yerler, üzümden yapılmış şarabı içerler. Tanrılar yemek yemek zorunda değillerdir. Ne ekmeği, ne şarabı, ne de kurban etini bilirler. Beslenmeden yaşarlar, sadece nektarla ambrosia, yani ölümsüzlük yiyeceklerini alırlar, ama bunlar sıradan besinler değildir. İşte böyle, Tanrıların can kaynağıyla insanlarınki çok farklıdır. İnsanların yaşamı daha alt düzeyde bir varoluştur, güçleri de alt seviyededir, zamanla inişe geçen bir güçtür. Bu gücü sürekli canlı tutmak gerekir. İşte, insan ne zaman bir iş yapsa kendini yorgun, bitkin, aç hisseder. Başka bir deyişle Prometheus'un yaptığı paylaştırmada en iyi pay, aslında en iştah açıcı görünüş altında çıplak kemikleri saklayan kısım olmaktadır. Gerçekten de beyaz kemikler hayvanın ya da insanın en değerli yerleridir, ölmeyen yerleridir; kemikler çürümez, bedenin iskeletini oluştururlar. Et çürür, bozulur ama iskelet sürekli kalan bir öğedir. Hayvanın yenmeyen kısımları ölümlü olmayan kısımlarıdır; ölümsüz kısımlar Tanrısallığa en yakın olanlardır. Bu hikâyeleri anlatanların gözünde kemikler daha önemlidir, çünkü içinde ilik vardır, bu da Yunanlar için beyinle, ayrıca erkeğin dölüyle ilişkilidir. İlik bir hayvanın kuşaklar boyu devamım, doğurganlığı, soyun sürdürülmesini sağlar. Bir tek kişi değil, içinde birçok çocuk taşıyan bir kişi olduklarını gösterir.

Nihayetinde Prometheus'un hilesi yoluyla Tanrılara sunulan şey aslında hayvanın yaşam kaynağıdır, oysa insanların aldıkları ettir, ölmüş hayvandır. İnsanlar hayvanın ölü kısımlarıyla beslenmek zorundadırlar; onları belirleyen ölümlülük niteliği bu paylaşımla sabitlenir. İnsanlar artık ölümlü olmayan Tanrıların aksine ölümlüdürler, gelip geçicidirler. Yiyeceğin böyle paylaştırılmasıyla insanlar ölümlülük mührüyle damgalanmışlardır, oysa Tanrılar süreklilik mührünü taşırlar. Bunu Zeus çok iyi görmüştür.

Prometheus iki pay ayırmış, bir yana kemikleri, diğer yana etleri koymuş, Zeus da kemikleri, hayvanın ölümsüz kısmını almıştır. Ancak tıpkı etin *gaster'e*, işkembe içine, kemiklerin de ışıltılı yağın altına gizlenmiş olması gibi, her şey aldatıcı görüntüyle örtülmüş olduğundan, Zeus Prometheus'un

onu aldatmak istediğini görmüştür. İşte bu yüzden onu cezalandırmak ister. Doğal olarak Zeus ile Dev Prometheus arasındaki kurnazlık yarışında her biri bir diğerini alt etmek ister, her biri tıpkı bir satranç oyununda olduğu gibi, düşmanı silahsız bırakacak, şah-mat yapacak karmaşık hamleler yapar. Yarışın sonunda Zeus kazanır, ama Devlerin hileleriyle epeyce uğraşacaktır.

### ***Ölümlü ateş***

Hikâyenin ikinci kısmında Prometheus eyleminin cezasını çekecektir. O günden sonra Zeus insanlardan hem ateşi hem de buğdayı gizler. Tıpkı bir satranç oyununda olduğu gibi, her hamle bir diğerine karşılık gelir: Prometheus eti iğrenç bir kılıfın içine, kemikleri de en hoş görünen kılıfın içine gizlemişti, şimdi de Zeus öcünü alacaktır. Tanrılar ile insanlar arasında paylaştırma yapan Zeus insanlardan daha önce yararlandıkları şeyleri geri alır. Daha önce insanlar ateşi istedikleri gibi kullanabiliyorlardı, çünkü Zeus'un ateşi, yıldırım ateşi yukarıda, bazı ağaçların, dişbudak ağaçlarının üstünde hep yanardı; insanlar ateşi, buralardan alırlardı. Aynı ateşi hem Tanrılar hem de insanlar kullanırdı, Zeus ateşi bu büyük ağaçların tepesine koyardı. Böylece insanlar tıpkı kendiliğinden yetişen yiyeceklerden, tahıllardan ya da sofraya pişmiş olarak gelen etten nasıl rahatça yararlanıyorlarsa ateşi de öylece kullanırlardı. Zeus ateşi saklar, çok kötü bir durumdur bu, çünkü insanlar kurban ettikleri hayvanın etini ateş olmadan pişiremezler. Ölümlüler yamyam değillerdi, çiğ et yiyen vahşi hayvanlar da değillerdi. Eti ancak kaynatılır ya da kızartılırsa, kısaca pişmiş olarak yiyebilirlerdi.

Ateşsiz kalmak insanlar için bir felakettir. Zeus içten içe sevinir. O zaman Prometheus da bir hile bulur. Hiçbir şey olmamış gibi göğe çıkar, elinde bastonuyla herhangi bir yolcu gibidir, ama bu asa, dışı yeşil bir kamıştır. Kamışın bir özelliği onun diğer ağaçların tam aksi yapıda olmasıdır. Gerçekten de ağaçların dışı kurudur, özsuyun bulunduğu iç tarafları da yaştır. Aksine, kamışın dışı nemli, yeşil, iç tarafları tamamen kurudur. Prometheus Zeus'un ateşinden bir tohumu, *sperma puros'u*, çalıp kamışın içine yerleştirir. Kamış içten içe yanmaya başlar. Prometheus yere iner, tıpkı bastonuna dayanarak gezen bir yolcu gibi. Ancak değneğin içinde ateş yanmaktadır. Prometheus Tanrısal ateşin dölünü taşıyan bu ateşi insanlara

verir. O zaman insanlar da ocakları yakarlar, eti pişirirler. Ateşi saklayarak yaptığı hamleden hoşnut biçimde göğün üstünde uzanan Zeus birden aşağıdaki evlerde ışıltılar görür. Öfkeden kudurur. Burada Prometheus'un kurban etini paylaştırırken kullandığı hilenin aynısını kullandığına dikkat edelim; içerisi ile dışarısı arasındaki zıtlığı, dış görünüş ile içerideki gerçek arasındaki farklılığı kullanır.

Zeus ateşle birlikte insanlardan *bios*'u, yaşamı da saklamıştı. Yaşam, yani yaşam besini, buğday, arpa. Zeus artık ateş vermemektedir, tahıl da vermemektedir. Kronos zamanında, Mekone dünyasında ateş dişbudak ağaçlarının üstünde, insanların hizmetindeydi, tahıllar kendi başlarına bitiyorlardı, toprağı işlemek gerekmiyordu. Çalışmak yoktu, ekip biçmek yoktu. İnsan yiyeceğini elde etmek için çalışmak zorunda değildi. Yaşamasını sağlayan yiyecekleri elde etmek için ne çaba harcıyor, ne yoruluyor, ne de bitkin düşüyordu. İşte eskiden kendi başına çıkan şeyler Zeus'un isteği gereği artık zor, zahmetli hale gelmiştir. Buğday saklanmıştır.

Nasıl ki Prometheus ateş tohumunu kamış içine gizleyip insanlara getirmiştir, zavallı insanlar da işte öylece, buğday, arpa tohumlarını toprağın bağrına saklamak zorunda kalacaklardır. Toprağı sürüp tohumu ekmek, sonra da yeşermesini beklemek gerekecektir. Kısaca artık ırgatlık yapmak, ekmeği alın teriyle kazanmak gerekecektir; toprağı sürüp tohum atmak, terlemek gerekecektir. Öte yandan hasattan çıkan her şeyi yememek, sonraki yıl için tohum saklamak gerekecektir. Saklanan tahılı depolayabilmek için ırgatların evinde küpler olmalıdır. Kış bitip de ilkbahar geldiğinde, yeni hasada kadar insanların aç kalmamaları için ayrıca tahıl depolamak gerekecektir.

Tıpkı ateşin dölü, *sperma*'sı olduğu gibi buğdayın da *sperma*'sı vardır. Artık insanlar çalışarak yaşamak zorundadırlar. Ateşe yeniden kavuşurlar, ama o da tıpkı tahıllar gibi değişmiştir. Zeus'un sakladığı ateş Tanrısal ateşti, hep el altındaydı, hiç sönmeyen, hiç azalmayan ateşti: Ölümsüz bir ateşti. Oysa şimdi insanların elinde bulunan ateş, ateşin tohumundan üremiş, "doğmuş" bir ateştir, bu yüzden de ölecek bir ateştir. Ateşi canlı tutmak, üstüne titremek gerekecektir. Oysa bu ateşin tıpkı ölümlülerinki gibi bir iştahı vardır. Sürekli beslenmezse söner. İnsanların sadece ısınmak için değil

yemek için de ateşe ihtiyaçları vardır. İnsanlar hayvanların aksine çiğ et yemezler, yemek yaparlar. Yemek de belli âdetlere, kurallara göre yapılır: Yiyecekler pişirilmelidir.

Yunanlara göre buğday güneşin sıcaklığıyla ama aynı zamanda insanların çalışmasıyla pişen bir bitkidir. Sonra fırıncı, bunu fırında pişirir. İşte bu yüzden ateş insan kültürünün simgesidir. Prometheus'un hileyle aşırdığı ateş, tastamam "teknik" bir ateştir; işte bu ateş insanları hayvanlardan ayıran, onların uygar özelliklerini kutsayan aklın göstergesidir. Bununla birlikte insanlardaki ateş, Tanrılardaki ateşin aksine, canlı kalmak için beslenmelidir, ayrıca elden avuçtan çıktığında hiç kimse onu durduramaz. Her şeyi yakar atar, sadece üstüne konulan yiyeceği değil, evleri, şehirleri, ormanları da; açgözlü bir hayvana döner, açtır, doymak bilmez. Ateşin alabildiğine çelişkili niteliği insanın ne denli kendine özgü olduğunu gösterir; ateş insanın hem Tanrısal köklerden geldiğini hem de hayvansı yönleri olduğunu gösterir, tıpkı insan gibi o da hem Tanrıya hem de hayvana çekmiştir.

## *Pandora ya da kadının yaratılışı*

Hikâyenin bittiğini sanacaksınız, ama değil. İşte üçüncü bölüm. İnsanlar uygarlık sahibi olmuş, Pometheus onlara her tür tekniği vermiştir. Ondan önce insanlar mağaralarda karıncalar gibi yaşarlar, bakarlar ama göremezler, duyarlar ama dinlemezlerdi, hiçbir işe yaramazlardı. Derken, Prometheus sayesinde hayvanlardan, Tanrılardan farklı, uygar varlıklar oldular. Ancak Zeus ile Prometheus arasındaki kurnazlık yarışı bitmemiştir. Zeus ateşi saklamış, Prometheus çalmıştır. Zeus buğdayı çalmış, insanlar ekmek yapmak için çalışmak zorunda kalmışlardır. Ancak Zeus henüz tatmin olmamıştır, çünkü düşmanını henüz tastamam mat edemediğini düşünür. Zeus hep yaptığı gibi keyifle kahkaha atar, ona yeni bir oyun edecektir. İşte üçüncü sahne.

Zeus Hephaistos'u, Athena'yı, Aphrodite'yi, ayrıca Horalar (*Horai*), gibi ast Tanrıçaları toplantıya çağırır. Hephaistos'a balçığa su katmasını, bu çamuru *parthenos,* kadın, ya da daha doğrusu evlilik çağına gelmiş ama henüz evlenmemiş, özellikle hiç doğurmamış bir genç kız biçimine getirmesini ister. O zaman Hephaistos bir tasvir, bir heykel yapar; Hermes

güzelliğiyle, zarafetiyle parlayan tasviri canlandırır, ona insanın gücünü, sesini, ayrıca ileride karşımıza çıkacak başka özellikleri verir. Daha sonra Zeus, Athena ile Aphrodite'den onu giydirmelerini, kadın bedenine uyan giysiler, süsler, takılar, taçlarla güzelliğini daha da artırmalarını ister. Athena tıpkı bu hikâyenin ilk bölümünde kemiklerin üstünü kaplayan parlak, beyaz yağ gibi ışıltılı, muhteşem giysiler giydirir. Genç bakire her yönüyle yakıcıdır. Hephaistos tasvirin başına bir gelin duvağıyla taç koyar. Bu taçta dünyanın bütün hayvanlarının, kuşların, balıkların, kaplanların, aslanların resmedildiği süsler vardır. Genç kızın alnı bütün hayvanların diriliğiyle parlar. Öyle bir kız ki bakmaya doyum olmaz, bir afet, insanın yüreğini hoplatan bir *tauma idesthai*, bir harika, bir içim su...

İşte ilk kadın yaratılmıştır, bütün Tanrıların, bütün insanların karşısında durmaktadır. Sonradan yapılmış bir kukla olsa da, kadının suretine göre yapılmamıştır, çünkü henüz kadın yoktur. İlk kadındır bu, kadının ilk örneğidir. Dişiler önce de vardı, çünkü Tanrıçalar vardı. Bu dişi yaratık *parthenos* gibi, ölümsüz Tanrıçaların modeline göre yapılmıştır. Tanrılar toprakla sudan bir yaratık yaparlar, içine bir insanın gücünü, *stenos'*u, bir insanın sesini, *phone'yi* koyarlar. Ancak Hermes ağzına yalancı sözcükleri, aklına cin fikirleri, içine hırsızlık huyunu koyar. İlk kadın, "kadın soyunun" türediği bu ilk kadın, tıpkı kurban payları gibi, kamış gibi aldatıcı bir dış görünüşe sahiptir. Kadına bakınca gözlerimiz kamaşır, donakalırız. Ölümsüz Tanrıçaların güzelliğini taşır, görüntüsü Tanrısaldır. Hesiodos da öyle der, kadın aklımızı başımızdan alır. Takılarla, taçla, giysilerle, örtülerle daha da belirginleşen güzelliği baş döndürücüdür. Ondan *kharis*, sonsuz çekicilik yayılır; ona bakanı kendine bağlayan, emrine alan bir ışıktır bu. Kadının *kha*m'i sonsuzdur, *polle kharis*'tir, çoktur. İnsanlar, Tanrılar onun çekiciliğine dayanamazlar. Öte yandan kadının içinde başka şeyler gizlidir. Sesi onun erkeğin yoldaşı, erkeğin eşi olmasını sağlayacaktır. Birlikte konuşacaklardır. Ancak söz, kadına gerçeği söylesin, duygularını dile getirsin diye değil, yalan söylesin, hislerini saklasın diye verilmiştir.

Bütün kötülükler Gece'nin soyundan türemişti: Ölüm, cinayetler, katliamlar, Erinysler. Öte yandan "aldatıcı ya da baştan çıkarıcı sözcükler", "aşk birlikteliği ya da şefkati" de aynı soydandı. Aphrodite doğar doğmaz yanında aldatıcı sözler ile aşkın çekiciliğini de getirmişti. En karanlıkla en aydınlık, mutluluğun aydınlığıyla kavgaların karanlığı bu aldatıcı sözlerin,

baştan çıkarıcı aşkın içine gizlenmiştir. Aphrodite gibi ışıltılı, Gece'nin çocuğu gibi yalanla dolanla yoğrulmuş Pandora işte böyledir. Zeus *bu parthenos'u* Tanrılar için değil ölümlüler için yaratmıştır. Zeus kavga ile şiddeti insanların arasına atıp bunlardan nasıl kurtulduysa bu dişi yaratığı da öylece insanların arasına gönderecektir.

Prometheus bir kez daha yenilmiştir. Korumak istediği zavallı insanların başlarına gelen belayı hemencecik anlar. Adından belli, Pro-metheus, her şeyi önceden anlayan, öngören demektir. Oysa kardeşi *Epi*-metheus, her şeyi *epi*, sonradan anlayan, çok geç gören, hep yenilen, hayâl kırıklığı yaşayan, işlerin gidişatını kestiremeyendir. Bizler, biz zavallı ölümlüler, her zaman biraz Prometheus biraz Epimetheus olmuşuzdur; öngörürüz, planlar yaparız, ama çoğunlukla işler beklediğimizin aksine gider, apansız yakalanırız, elimiz kolumuz bağlanır. Oysa Prometheus ne olup biteceğini anlar, kardeşini uyarır, der ki: "Dinle beni Epimetheus, eğer Tanrılar sana bir hediye gönderirlerse, sakın alma, nereden geldiyse oraya geri gönder". Epimetheus almayacağına yemin eder. Tanrılar en çekici varlığı ona gönderirler. İşte Tanrıların insanlara armağanı Pandora onun önündedir. Kapısını çalar, Epimetheus kapıyı açar, gözleri kamaşmış, büyülenmiş biçimde hediyeyi alır. Ertesi gün evlenirler, Pandora insanlardan birinin eşi olur. İşte bütün acılar böyle başlar.

Artık insanlar çifttirler, artık sadece eril cins yoktur. İnsanlar soylarının devamı için, iki zıt cinsten oluşmuşlardır. Kadın, Tanrılar tarafından yaratıldığı andan itibaren insanlar artık kendiliğinden var olmazlar, o andan sonra onları kadınlar doğuracaklardır. Ölümlüler üremek için çiftleşmek zorundadırlar. Bu durum zamanın akışını tamamen değiştirir.

Yunan hikâyelerine göre neden ilk kadın Pandora, aklınca cin fikirli, kalbince hırsızdır? Hikâyenin ilk iki bölümüyle ilgilidir bu. İnsanlar artık eskisi gibi ne buğdayı ne de ateşi zahmetsizce, kendiliğinde elde edebilmektedirler. Çalışma artık varoluşun bir gereği olacaktır; insanlar zor, zahmetli, iğreti bir hayat sürerler. Sürekli sıkıntı içindedirler. Köylü tarlasında ter döker, ama pek fazla ürün alamaz, insanlar asla yeterince mal mülk edinemezler; bu yüzden gereğinden fazlasını tüketmemek için tutumlu, dikkatli olmalıdır. Oysa Pandora tıpkı ondan çıkma bütün kadın *genos*'u, soyu, gibi hiçbir zaman tatmin olmaz, hep fazlasını ister, yetinmez.

Elde olanla, azla yetinmesini bilmez. Doymak, tıka basa doymak ister. Hermes'in onun içine koyduğu hainlik böyle ortaya çıkar. Hainliği iki türlüdür. Hainliğin ilki yiyecekle ilgilidir. Pandora'nın korkunç bir iştahı vardır, sürekli tıkınır, sürekli sofrada olmalıdır. Belki de Altın Çağda, Mekone Ovası'nda, insanların sürekli sofra başında oldukları, zahmet çekmedikleri o zamanı anımsamakta ya da hayâl etmektedir. Kadının bulunduğu her evde doyurulmaz bir açlık, kasıp kavuran bir açlık kol gezer. O evde her şey tıpkı bir arı kovanında olduğu gibidir. Bir yanda sabahın ilk ışıklarıyla birlikte uçup giden, bütün çiçeklere konup bal toplayan, topladıklarını kovana getiren arılar vardır. Öte yanda kraliçe arılar vardır; onlar kovandan hiç çıkmazlar, asla doymazlar. Çalışkan arıların dışarıda sabırla topladıkları balın hepsini tüketirler. İnsanların evlerinde de aynı şey geçerlidir; bir yanda tarlalarda ter döken, toprağı sürmek, tohumu ekip biçmek için çırpınan erkekler vardır, öte yanda evde tıpkı kraliçe arılar gibi ürünü silip süpüren kadınlar.

Sadece bütün ürünü yalayıp yutmakla kalmazlar, bir de erkeği bunun için baştan çıkarırlar. Kadının istediği şey kilerdir. Aldatıcı sözleri, cin fikirleri, gülümsemeleri, Hesiodos'un yazdığı gibi "süslü püslü bedenini" ustalıkla kullanır, genç bekâra bütün baştan çıkarıcı oyunları sergiler, çünkü gözü buğday ambarındadır. Her erkek tıpkı Epimetheus gibi, gözleri kamaşmış, görüntü karşısında büyülenmiş bir halde yakasını kaptırır.

Kadının o doymak bilmez iştahı yüzünden kileri asla dolduramayan kocanın sağlığı bozulur, dahası kadınlarda mahvedici bir cinsel iştah da vardır. Klytaimnestra ya da kocalarını aldatan diğer ünlü kadınlar, gözlerini evin varlığına dikmiş hainler olduklarını kendi ağızlarıyla söylerler. Elbette bu hainlik, bu köpeksi huy, cinsel anlamda da anlaşılmalıdır.

Yunanlara göre en iyileri, en ölçülü olanları da dahil, bütün kadınlarda ortak bir özellik vardır: Çamurla sudan yaratıldıkları için nemli bir evrene aittirler. Erkeklerse sıcağa, kuruluğa, ateşe yakın bir yapıdadırlar.

Kimi mevsimlerde özellikle cehennem sıcaklarının olduğu mevsimlerde, köpek mevsiminde (*canicule*, çn.), gökte Sirius, Köpek yıldızı, yere yakın görünür; güneş ile toprak birbirine çok yakınken, havalar çok sıcakken erkekler kuru olduklarından bitkin düşerler, yorulurlar. Aksine kadınlar

nemli olduklarından açılırlar. Kocalarından sürekli karınlarını dolu tutmalarını beklerler.

Prometheus Zeus'un ateşini çalmaya cüret etmiş, karşılığında çalıp çırpan, yakıp yıkan ateşle aynı anlamdaki kadını, Zeus'un insanları mahvetmek için yarattığı Pandora'yı almıştır. Gerçekten de kadın, kocasını günbegün yakan, kurutan, zamanından önce yaşlandıran bir ateştir. Pandora, Zeus'un evlere yerleştirdiği, herhangi bir ateşin yakılmasına gerek duymadan insanları yakan bir ateştir. Çalınan ateşin karşılığında çalıp çırpan ateş verilmiştir. Bu koşullarda ne yapılabilir? Madem ki kadın sadece köpeksi, hain bir yaratık, "süslü püslü bedeniyle" gözü buğday ambarındaki bir yalancı, kocalarını yaşlandırıp öldüren bir yaratıktır, o zaman erkekler de kadınlara ilişmeyiversinler. Ama işin içi başka dışı başkadır. Kadın yemeye, çiftleşmeye olan hayvansı iştahıyla bir *gaster*'dir, bir karındır, şişgöbektir. Bir anlamda insan ırkının hayvansılığını temsil eder, onun hayvansı yönüdür. *Gaster*'dir, kocasının bütün zenginliğini iç eder. Prometheus insanlar için ayırdığı kurban payını öküzün *gaster*'i içine tıktığında pek akıllıca bir iş yaptığını sanıyordu. Burada da kendi kazdığı kuyuya düşmüştür. Artık çelişki şudur: Eğer insan evlenirse yaşamı kesinkes bir cehenneme dönecektir, elbette çok iyi bir kadına düşmediyse, ki bu da çok nadirdir. Demek ki aile yaşamı bir cehennemdir, burada kötülükler birbirine eklenir. Aksine erkek evlenmezse mutlu bir yaşamı olabilir, her şey yeterince vardır, hiçbir eksiği olmayacaktır, peki ama ölüm vakti geldiğinde bütün biriktirdikleri kime kalacaktır? Varlığı çarçur olacak, pek de sevgi beslemediği konu komşuya pay edilecektir. Kısaca, evlense bir türlü, evlenmese bir türlü.

Kadın çifttir. Kocasının zahmetle, ter dökerek, çalışıp didinerek getirdiği bütün ürünleri yutan bir karındır, ama bir erkeğin soyunu sürdüren şeyi, çocuğu üreten de aynı karındır. Kadının karnı insan yaşamının çelişkili olarak geceyle eş yönünü, bitkinliği ama aynı zamanda Aphrodite'yle eş olan yanını, yeni döller getiren kısmını açıklığa kavuşturur. Kadın yok eden iştah, ama üreten doğurganlıktır. Kadın, varlığımızın bütün çelişkilerini özetler: Ateş gibi o da insana özgüdür, çünkü sadece insanlar evlenirler. Evlilik insanları diğer hayvanlardan ayırır; hayvanlarsa tıpkı yeme biçimleri gibi rastgele, yerli yersiz çiftleşirler. Demek ki kadın, uygar yaşamın da işaretidir; üstelik ölümsüz Tanrıçaların suretinden yaratılmıştır. Bir kadına

bakıldığında Aphrodite görülür, Hera, Athena görülür. Bir anlamda güzelliği, büyüleyiciliğiyle, *kharis*'i ile yeryüzünde Tanrısal bir varlıktır. Kadın insan yaşamının hayvansılığıyla Tanrısal yönünü birleştirir. Tanrılar ile hayvanlar arasında gider gelir, ki bu da insanoğlunun bir özelliğidir.

## *Akıp giden zaman*

Hikâyemizi yeniden akışına bırakalım. Pandora Epimetheus'un evine girer, insanın ilk eşi olur. Zeus, Pandora'nın kulağına ne yapması gerektiğini fısıldar. Epimetheus'un evinde tıpkı diğer Yunan ırgatlarının evinde olduğu gibi dizi dizi küp vardır; bunlar arasında büyükçe bir tanesine hiç kimse dokunmamalıdır. Peki nereden gelmiştir bu küp buraya? Derler ki bunu oraya Satyrler getirip bırakmışlardır, ama bu kesin değildir. Günlerden bir gün Epimetheus evde yokken, Zeus Pandora'nın kulağına fısıldar, küpü açmasını, ama hiç beklemeden kapağını tekrar kapatmasını ister. Pandora öyle yapar. Dizi dizi küplere yaklaşır. Bunların kiminde şarap, kiminde buğday, kiminde yağ vardır, bütün yiyecek içecek küplere doldurulmuştur. Pandora araya gizlenmiş küpün kapağını açar, bütün kötülükler, bütün kötü şeyler anında dışarı çıkar, evrene dağılır. Pandora kapağı kapattığında içerde bir tek *elpis*, umut, olması istenen şey kalır; *elpis* dışarı çıkmaya fırsat bulamamıştır.

İşte böyle, bütün kötülükler Pandora yüzünden evrene dağılmıştır. Pandora'nın var olması bile başlı başına bir kötülükken, şimdi de kapağı açılan küpten diğer kötülükler dışarı fırlamıştır. Nedir bu kötülükler? Binlerce, on binlercedir; yorgunluk, hastalıklar, ölüm, kazalar... Kötülüklerin ayağı tezdir; çabucak, sürekli yer değiştirirler, her yöne giderler, dur durak bilmezler. Görünüşü güzel, sesi hoş Pandora'nın aksine, görünmezler, biçimleri yoktur, duyulmazlar. Zeus, insanlar onlara karşı önlem akmasınlar, onları alt edemesinler diye kötülüklerin belli bir şekillerinin, duyulabilir seslerinin olmasını istememiştir. İnsanoğlunun iğrenç göreceği, köşe bucak kaçacağı kötülükler görünmeyenler, fark edilmeyenlerdir. Görülen, işitilen kötülük, yani kadın güzelliğinin, tatlılığının altına gizlenmiş kötülük, insanı korkutmak yerine çeker, baştan çıkarır. İnsan varlığının bir özelliği de gün ışığındaki görüntüler ile

gerçekler arasındaki uyuşmazlıktır. İşte Zeus'un Prometheus hilelerine verdiği karşılıklardan sonra insanlar bu hale gelirler.

Prometheus yakasını kurtaramaz, çünkü Zeus onu gök ile yer arasında bir dağ başına, bir kazığa bağlamış, zincire vurmuştur, insanlara ölümlü yiyeceği, eti veren Prometheus'un kendisi Zeus'un kuşuna yem olmaktadır; bu kuş Zeus'un yıldırımını taşıyan, yenilmez gücün elçisi kartaldır. İşte kurban edilen, etinden et koparılan, Prometheus'un kendisi olur sonunda. Zeus'un kartalı her gün onun ciğerini gagalar, yer bitirir. Gece boyunca ciğer yeniden çıkar. Kartal her gün Prometheus'un etiyle beslenir, her gece kurbanın eti yerine gelir; ertesi gün kartal avını ilk haliyle yeniden bulur. Bu böyle sürüp gider. Ta ki Herakles, Zeus'un rızasını alıp da onu kurtarıncaya dek. Prometheus, Kentaur Kheiron'u öldürmesi karşılığında ölümsüzlük kazanacaktır. Kheiron, Akhilleus'u, diğer başkalarını da tastamam kahraman olarak eğiten uygarlaştırıcıdır; günün birinde yaralanır, hasta düşer, yarası iyileşmez, ölmek ister ama ölemez. Değiş tokuş yapılır. Böylece ölüm Kheiron'a, onun ölümsüzlüğü de Prometheus'a verilir. Her ikisi de kurtulmuştur.

Prometheus işlediği günahın aynısıyla cezalandırılmıştır. Ölümlülere eti, kurban edilen hayvandaki en özel parçayı, ciğeri vermek istemiştir; işte bu yüzden Tanrıların bir kurbanı kabul edip etmediklerini anlamak için kurbanın ciğerine bakarlar. Yine Prometheus'un ciğeri Zeus'un kartalı için en güzel kurban eti haline gelir. Bu kartal Tanrısal yıldırımın simgesidir, yıldırım gönderen Zeus'un ateşini taşır. İşte böylece Dev Prometheus'un çaldığı ateş geri döner, sofrasını onun ciğeri üstüne kurar, biteviye yenilenen bir şölenden payını alır.

Üstelik anlamlı bir ayrıntı daha vardır. Prometheus belirsiz bir kişiliktir, Tanrılar dünyasındaki yeri belirli değildir. Bu her gün yenen, her gece yeniden yerine gelen ciğer hikâyesi üç ayrı zamanın, üç ayrı yaşam türünün olduğunu gösteriyor. İlkin hiçbir şeyin değişmediği, her şeyin halihazırda bulunduğu, hiçbir şeyin kaybolmadığı Tanrıların zamanı. Sonra, hep aynı yöne doğru giden insanların çizgisel zamanı: İnsan doğar, büyür, yetişkin olur, yaşlanır, ölür. Yaşayan bütün canlılar buna tabidir. Platon'un dediği gibi düz çizgi halinde ilerleyen zamandır bu. Prometheus'un ciğerinin akla getirdiği üçüncü bir zaman daha vardır: Dairesel ya da zikzaklı zamandır

bu. Ayın görünüp kayboluşu gibi; büyüyen, kaybolan sonra yeniden doğan, sonsuza kadar hep öyle kalan bir zaman. Prometheusçu zaman yıldızların hareketlerine benzer, yani daireseldir, zaman da bunlara göre ölçülür. Bu ne Tanrıların sonsuz zamanı ne de yeryüzünün sürekli aynı yöne giden zamanıdır. Filozoflar bu imgeyi hareketsiz sonsuzluğun hareketli imgesi olarak görürler. Prometheus da, tıpkı yenilenen ciğeri gibi, insanların çizgisel zamanı ile Tanrıların sonsuz varlığı arasında gider gelir. Onun bu hikâyede açıkça iki arada kaldığı görülüyor. Dahası gök ile yer arasında, bir direğin ortasına, tam orta yere bağlanmıştır: Düzenli bir kozmosta henüz zamanın olmadığı, Tanrılar ile insanların birlikte yaşadıkları, ölümün olmadığı, ölümsüzlüğün hüküm sürdüğü çok uzak bir çağ ile ölümlülerin çağı, Tanrılardan ayrılmış, ölüme mahkûm, geçip giden zamanda yaşayan insanların çağı arasındaki buluşma noktasını temsil eder. Prometheus'un ciğeri yıldızlara benzer; Tanrısal sonsuzluğa ahengini, ölçüsünü, düzenini veren, böylece de Tanrılar dünyası ile insanlarınki arasında aracı rolü oynayan yıldızları andırır.

# TROYA SAVAŞI

Giraudoux’nun söylediğinin aksine Troya Savaşı pekâlâ olmuştur. Bu savaşı işleyen şair Homeros’un ardından aynı hikâyeyi anlatmak neye yarar! Olsa olsa kötü bir özet olabilir. Belki savaşın nedenlerini, ne anlama geldiğini hikâye etmek daha doğru olur! Çarpışmanın kökleri çok uzaklara gider. Anlayabilmek için ölümlülerin yaşadığı bu dramın kökeninde yer alan bazı dağlara doğru yola çıkmamız gerekir. Yunanistan’da Pelion vardır, ayrıca Troya’da İda Dağı, Sparta’da Taygetos Dağı vardır. Bunlar çok yüksek dağlardır, yani Tanrılar ile insanlar arasındaki mesafenin en aza indiği yerlerdir; burada ölümlüler ile ölümsüzler arasındaki sınır tamamen yok olmasa da, silikleşir. Tanrılar ile insanlar arasında alışverişlerin yapıldığı da olur. Kimi kez Tanrılar kurtulmak istedikleri bütün kötülükleri, bütün felaketleri yerleşmiş oldukları Tanrısal, ışıklı alandan çıkarıp insanlara, insanların dünyasına temelli yollamak için bu yakınlıktan, zirvedeki buluşmalardan yararlanırlar; Troya Savaşı’nda olduğu gibi.

İşte her şey Pelion Dağında, Phthia kralı Peleus ile Nereus kızı Thetis’in düğünleri sırasında başlar. Tıpkı zarif, iyiliksever varlıklarıyla suların yüzeyini, deniz diplerini dolduran elli kız kardeşi gibi Thetis de Nereus’un, “deniz ihtiyarının” kızıdır. Nereus, Gaia’nın Uranos ile birlikte evrenin başlangıcında yarattığı deniz dalgası Pontos’un oğludur. Nereus kızları anneleri Doris yoluyla Okeanos’a, evreni sularının çemberiyle çevreleyen o kozmik ırmağın soyuna bağlanırlar. Thetis belki de Amphitrite’yle birlikte Nereus kızlarının en gözdesidir. Tıpkı diğer deniz Tanrıçaları gibi inanılmaz bir kılık değiştirme gücüne sahiptir. Bütün biçimlere girebilir, aslan, ateş, palmiye, kuş, balık olabilir. Kılığına girebileceği şeylerin listesi epey uzundur. Deniz Tanrıçası olduğundan su gibi akışkandır, hiçbir biçime hapsolmaz. Her zaman bir biçimden diğerine geçebilir; tıpkı avuçtan kayıp akan su gibi ele avuca sığmaz. Bu Tanrıça belki de olağanüstü değişkenliği, karşı konulmaz akışkanlığı sayesinde Yunanların gözünde sadece birkaç Tanrıda bulunan bir gücü temsil eder. Örneğin Zeus’un ilk evlendiği Tanrıça Metis de böyledir. Daha önce anlattığımız gibi Zeus Metis’le diğer Tanrıçalarla yaptığı gibi sadece birleşmekle kalmamış, onu ilk eşi yapmıştır, çünkü ondaki inanılmaz esneklik, akışkanlık, kıvraklık günün birinde ondan doğacak çocuğa da geçebilir, bu çocuk da Zeus’un başına bela olabilirdi. İşte bu yüzden Zeus kurnaz davranmış, Metis hamile kalır kalmaz Zeus onu yutmuş, kendi içine hapsetmiştir.

Metis'in temsil ettiği kıvrak, ustalıklı güç artık Zeus'un kişiliği içine hapsolmuştur. Bu yüzden doğacak çocuk ileride babasına üstün gelemeyecektir. İnsanlardakinin tam tersi söz konusudur: İnsan ne kadar güçlü olursa olsun bir zaman gelir gücü tükenir, yaşlılık çöker; derken doğurduğu çocuk, dizinin üstünde hoplattığı, besleyip büyüttüğü yavrucuğu babasından daha güçlü olur, onun yerine göz diker. Oysa Zeus'un kurup düzenlediği Tanrılar dünyasında onu tahttan indirip yerine geçebilecek hiç kimse, hiçbir şey kalmamıştır artık.

Thetis dönüşebilme, kılıktan kılığa girme yeteneğiyle göz alıcı, baş döndürücü bir Tanrıçadır. İki büyük Tanrı âşıktır ona: Zeus ile Poseidon. Aralarında bir türlü anlaşamazlar, her ikisi de onunla evlenmeyi kurar. Tanrılar dünyasında Zeus ile Prometheus'u karşı karşıya getiren çatışmada, Dev'in son ana sakladığı bir silah, bir koz, sadece onun bildiği bir sır vardır: Eğer Zeus isteğine kavuşursa, eğer Thetis ile birleşirse, bir gün onun çocuğu da Zeus'un Kronos'a, Kronos'un da Uranos'a yaptığının aynısını yapacaktır. Tanrısal dünyada kuşaklar savaşı, yaşlılarla gençlerin savaşı, baba ile oğulun savaşı yeniden başlayacak, ama bu kez Zeus'un evrenin efendisi olarak kurup sarsılmaz olmasını istediği bu evrene sonsuza dek yerleşecektir.

Zeus sırrı nasıl öğrenmiştir? Bir hikâyeye göre Prometheus, Zeus ile uzlaşmış, Dev sırrı açıklamayı kabul etmiş, Herakles de Tanrılar kralının isteği üzerine onu serbest bırakmıştır. İşte böylece Zeus tehlikeyi öğrenmiştir, Poseidon da öğrenir. O zaman Tanrılar Thetis ile birleşmekten vazgeçerler. Thetis sonsuza dek bakire kalacak, aşkı tatmayacak mıdır? Hayır, Tanrılar iyilik yapmayı severler, zamanı geldiğinde yeri gençlere bırakmayı gerektiren bu yazgıyı insanlar dünyasına atıp kurtulmuşlardır. Thetis, onu doğuranı her alanda geçecek, her açıdan olağanüstü bir ölümlü doğuracaktır: İnsanlar dünyasında savaşçı erdemlerin zirvesini temsil eden, iyi, erişilmez, örnek bir kahraman. Kim olacaktır bu çocuk? Thetis ile Peleus'un oğlu Akhilleus. Başlangıcı bu olaya bağlı Troya Savaşı'nın en büyük kahramanlardan biri de o olacaktır.

### *Peleus'un evliliği*

Zeus ile Tanrılar oybirliğiyle Phthia kralı Tesalyalı Peleus’un Thetis ile evlenmesi gerektiğine karar verirler. Tanrıçanın rızası nasıl alınmalıdır? Bir kral da olsa bir ölümlüyle evlenmekle hiçbir şey yitirmeyeceğine nasıl ikna etmelidir onu? Bir Tanrının bir başkasını böyle bir evliliğe zorlaması yakışık almaz. Demek ki Peleus’un eşini elde etmek için kendi başının çaresine bakması, tıpkı deniz Tanrıçalarını dizginleyen, onlardan istediklerini alan diğer kahramanlar gibi davranması gerekmektedir. Bin bir kılıklı Proteus’la kahramanca savaşan Menelaos da böyle yapmıştır. İşte Peleus, Thetis’i kaçırmalı, onu yolunca yordamınca denizden çıkarıp evine, saraya, evlenip kocasıyla mutlu olacağı yuvasına götürmelidir.

Günlerden bir gün Peleus deniz kıyısına gelir. Thetis ortaya çıkar, Peleus ona seslenir, kollarından yakalar, kendine doğru çeker. Thetis kaçmak için her kılığa girer. Peleus’u daha önce uyarmışlardır: Bu kılıktan kılığa giren, kıvrak deniz Tanrıçalarına karşı yapılacak tek şey onları sımsıkı sarmak, kollar arasına hapsetmektir. Tanrıçayı kolları arasına alması, sıkıca kavraması, girdiği kılık ne olursa olsun öylece tutması gerekmektedir; Tanrıça ister bir domuz, ister güçlü bir aslan, ister yakıcı bir ateş, isterse su olsun, kollarını gevşetmemelidir. İşte o zaman Tanrıça girebileceği kılıkların hepsine girip çıkar, yenildiğini anlayıp pes eder. Bütün kılıklara girip çıktıktan sonra ilk haline, genç, güzel Tanrıça haline geri döner: Tanrıça yenilmiştir. Thetis’in girdiği en son kılık mürekkep balığıdır. O gün bugündür bu yere, denize doğru ilerleyen buruna, Peleus ile Thetis’in evlenmeden önce boğuştukları o yere Sepias, yani mürekkep balığı burnu denilmiştir. Neden mürekkep balığı? Çünkü bu balık yakalanacağı zaman ya da bir deniz canlısı onu tehdit ettiğinde suya mürekkep salar, bu mürekkep de onu tamamen gizler, balık kendi yarattığı karanlığın içinde kaybolur, yok olur gider. Thetis’in son çaresidir bu, tıpkı mürekkep balığı gibi onun da mürekkep salması gerekir. Bu kapkara mürekkep içinde Peleus iyi direnir, elindekini bırakmaz, nihayet Thetis pes eder. Onunla evlenecektir. Düğün Pelion tepesinde yapılır. Bu dağ sadece Tanrılarla insanları birbirlerine yaklaştıran, onları eşit bir alışverişle birleştiren bir dağ değildir. Tanrılar Peleus’a bir Tanrıçayla birleşme ayrıcalığını verirler ama evlilikle doğabilecek, onların hoşlanmayıp insanların dünyasına atmak istedikleri tehlikeleri de yanına katarlar. Bütün Tanrılar toplanır,

Olympos’tan, Aitherli gökten Pelion’un zirvesine inerler. Düğün orada yapılır.

Dağ sadece Tanrılarla insanların karşılaştıkları yer değildir, ayrıca belirsiz bir yerdir, Kentaurların, özellikle en yaşlısı, en bilgilisi olan Kheiron’un mekânıdır. Kentaurlar belirsiz bir durumda, anlaşılmaz bir konumdadırlar: Başları insan başıdır, boyunları, gövdeleri attır. Vahşi hayvanlardır bunlar, insanın astıdırlar, acımasızdırlar; içip içip kadınları dağa kaldırırlar. Öte yandan tam aksine insanın üstündedirler, çünkü Kheiron gibi diğer Kentaurlar da genç bir oğlanın gerçek bir kahraman olabilmek için özümsemesi gereken bilgeliği, cesareti, diğer bütün erdemleri temsil ederler: Avlanmak, bütün silahları kullanmak, şarkı söylemek, dans etmek, düşünmek, hep kendine hâkim olmak. İşte Kentaur Kheiron da birçok çocuğa, bu arada Akhilleus’a da bunları öğretecektir. İşte düğün Tanrıların insanlarla karıştığı, hayvansı ama aynı zamanda insanüstü hayvanların bulunduğu bu yerde yapılır. Düğün şarkısını Musalar söylerler; her Tanrı bir hediye getirir. Peleus’a dişbudaktan bir mızrak, Hephaistos’un eliyle dökülmüş bir zırh, iki olağanüstü, ölümsüz at, Balios ile Ksanthos’u armağan ederler. Bu atlara kimse yetişemez, rüzgâr gibi hızlı giderler, kimi kez kişnemeyi bırakıp konuşurlar: Özel anlarda, savaş meydanında Tanrıların insanlar için hazırladıkları ölüm yazgısı gerçekleşecekken bu atlar insan gibi dile gelirler, gelecekten haber veren sözler söylerler; sanki çok uzaktaki Tanrılar oracıktalarmış, iki atın ağzıyla konuşurlarmış gibi. Akhilleus ile Hektor’un kavgasında Hektor yenilip ölünce atlar dile gelecek, Akhilleus’a seslenecekler, yakında onun da öleceğini söyleyeceklerdir.

Tanrılar, Peleus’un düğününde sevinç içinde, şarkılar, danslar arasında eğlenip cömertçe hediyeler sunarlarken, Pelion’a davetsiz bir misafir gelir: Düzensizlik, kıskançlık, Kin Tanrıçası Eriş. Davet edilmemesine karşın elinde olağanüstü bir hediyeyle, düğünün orta yerinde çıkagelir. Bu hediye sevilen kişiye duyulan tutkuyu belirten altın bir elmadır. Şölendeki bütün Tanrılar bir yanda, getirilen hediyeler bir yanda, Eriş bu muhteşem hediyeyi şölenin tam ortasına atar. Ancak meyvenin üstünde bir şey yazmaktadır: “En güzele”. Elmanın kendisinin hakkı olduğunu söyleyen üç Tanrıça çıkar: Athena, Hera, Aphrodite. Peki kim alacaktır elmayı?

Bu altın elma, bu parlak, ışıltılı, olağanüstü mücevher orada, Pelion tepesinde durmaktadır, biri ona sahip olacaktır. Tanrılar ile insanlar toplanmışlar, Peleus, Thetis'i bütün hilelerine karşın kollarının arasına hapsetmeyi başarmıştır. İşte o anda bu elma ortaya çıkmıştır, Troya Savaşı da bu yüzden çıkacaktır. Bu savaşın kökleri sadece insanlık tarihinin rastlantılarına değil, Tanrılar ile insanlar arasındaki ilişkilerin niteliğinden kaynaklanan çok karmaşık bir duruma da bağlanır. Tanrılar yaşlanmayı, izleyen kuşaklarla kavgayı istemedikleri için bunları insanlara yönlendirmişler, ayrıca onlara Tanrısal eşler de vermişlerdir. İşte bu trajik durum böyle ortaya çıkar: İnsanlar düğün yaparlar, ama cenaze töreni de yapmak zorunda kalacaklardır. Evliliğin, farklı iki varlığın, erkek ile kadının uzlaşması içinde bir yanda ayıran, zıtlaştıran Savaş Tanrısı Ares, diğer yanda uzlaştıran, birleştiren Aphrodite vardır. Aşk, tutku, baştan çıkarma, tensel haz işte bu şiddetin, düşmanını alt etme isteğinin diğer yüzleridir. Cinslerin birleşmesi kuşakların yemlenmesini sağlamış, insanlar üremişler, toprak bu evliliklerin ürünleriyle sürekli dolmuştur, ama bu sefer de aşırı kalabalık olmaya başlamışlardır.

Yunanlar, Troya Savaşı'nın nedenleri için derler ki aslında insanlar kitleler halinde çoğalmışlar, Tanrılar da onların kuru gürültüsünden kurtulmak, yeryüzünü temizlemek istemişlerdir. Tıpkı Tanrıların tufan göndermeye karar verdiklerini anlatan Babil hikâyelerindeki gibi, insanlar fazla gürültü çıkarmaktadırlar. Tanrıların geri çekilip baş başa kaldıkları Aitherli, sessiz alan vardır, aşağıda da sürekli kımıldayan, çırpınıp duran, sürekli ciyaklayıp kavga eden insanların dünyası; işte o zaman Tanrılar da şöyle iyisinden bir savaşla sorunu çözüp, dinginliği sağlamaya karar verirler.

## *Altın elma önünde üç Tanrıça*

Troya Savaşı'na yol açacak hikâyenin ilk bölümü işte böyle biter. Tanrısal güzelliğin ödülü olan bu elmayı kim alacaktır? Tanrılar karara varamazlar. Eğer Zeus seçerse Tanrıçalardan birini memnun edecek ama diğer ikisini bir yana bırakmak zorunda kalacaktır. Tarafsız egemen olarak Zeus zaten güçleri, alanları, ayrıcalıkları bu üç Tanrıçaya pay etmişti. Zeus, Hera'dan tarafa geçse karısının tarafını tutuyor diyecekler, Athena'yı seçse babalık damarının kabardığını, Aphrodite'yi seçse aşk arzusuna karşı gelemediğini

söyleyeceklerdir. Tanrıçaların bir sıraya koyulup, birinci ikinci diye ayrılmaları hiç iyi bir fikir değildir. Karar vermesi olanaksızdır. Bu işi de yine sade bir ölümlü yapacaktır. Tanrılar üstlenmek istemedikleri kararların sorumluluklarını bir kez daha insanların üstlerine atarlar, tıpkı kendileri için istemedikleri acıları ya da ölümcül yazgıları insanlara gönderdikleri gibi.

İkinci bölüm. İda dağı. Orada, Troas'ta, o dağda kahraman gençler eğitilirler. Pelion gibi, ekilip biçilmeyen, kentlerden, tarlalardan, bağlardan bahçelerden uzakta zahmetli kır yaşantısının hüküm sürdüğü, sadece çoban ile sürüsünün bulunduğu, vahşi hayvanların avlandığı o ıssız, yüksek yer. Henüz kendisi de vahşi olan delikanlı burada insanı kahraman yapan cesareti, yiğitliği, kendini dizginlemeyi öğrenecektir.

Üç Tanrıça arasındaki yarışmaya noktayı koymak için seçilen kişinin adı Paris'tir. Çocukluktan kalma ikinci bir adı daha vardır Aleksandros. Paris, Priamos'un oğullarının en küçüğüdür. Hermes peşine üç Tanrıçayı takıp da İda dağlarına doğru inerek Paris'ten hakemlik yapmasını, ona göre en güzelinin hangisi olduğunu söylemesini istediğinde Paris kral babasının koyunlarını otlatmaktadır. Paris çoban kral ya da kraliyet çobanıdır, genceciktir, henüz delikanlılığın ilk çağında bir *kouros*'tur. Olağanüstü bir çocukluğu, gençliği olmuştur; Anadolu yakasındaki büyük Asya sitesinin, o zengin, o çok güzel, o çok güçlü Troya'nın kralı Priamos'un karısı Hekabe'nin en genç oğludur.

Hekabe onu doğurmadan hemen önce düşünde bir çocuk değil bir meşale doğurduğunu, meşalenin de Troya'yı ateşe verdiğini görür. Doğal olarak kâhine ya da düşleri iyi yorumlayan yakınlarına danışır. Ona açık açık şunu söylerler: Bu çocuk Troya'nın sonunu getirecek, yakılmasına, ateşe verilmesine neden olacak. Ne yapmalı? Eskiler böylesi durumlarda ne yapıyorlarsa onu. Çocuğu yok etmek, ama hemencecik katletmek değil: Kentin dışına atmak. Priamos çocuğu bir çobana verir, götürüp bir yere bırakmasını söyler. Çocuk ekilip biçilen, insanların oturduğu bir yere değil, vahşi hayvanların bol olduğu, genç kahramanların idman yaptıkları o ıssız yerlere, yiyeceksiz, savunmasız, kimsesiz olarak bırakılır. Çocuğu dışarı atmak onu ölüme terk etmektir, elini kana bulamadan, onu öte dünyaya göndermek, kaybetmektir. Ancak kimi kez çocuğun ölmediği de olur. Eğer şans eseri hayatta kalırsa, onun ölüme terkedilip böyle bir maceranın

sonunda kurtulmasını sağlayacak üstün niteliklerle geri döner. Doğduktan sonra ölümün kapısından geçip ölümü alt etmiş olmak kişiye olağanüstü bir nitelik, Tanrısallık kazandırır. Paris'e ne olur? Birkaç gün boyunca bir ayının onu sütüyle beslediği söylenir. Ayının dişisi yürüyüşüyle, çocuklarını besleme biçimiyle çoğunlukla bir insan anası olarak görülmüştür. Bebeği bir süreliğine o büyütür, sonra İda Dağı'nda kralın sürülerini güden çobanlar onu bulup yanlarına alırlar. Elbette kim olduğunu bilmeden büyütürler. Onu ana-babasının doğduktan sonra verdikleri isimle, yani Paris diye değil Aleksandros diye çağırırlar.

Yıllar geçer. Bir gün Priamos ile Hekabe ölüme gönderdikleri, istemeye istemeye ayrıldıkları çocuklarını onurlandırmak için kurban kesmek isterler; bir saray elçisi kraliyet sürüleri içindeki en güzel boğayı aramaya çıkar. Bu boğa genç Aleksandros'un, en sevdiği boğadır; Aleksandros boğayı kurtarmaya karar verip, yanından ayrılmaz. Bir ölünün onuruna ne zaman tören yapılsa hem kurbanlar kesilir hem de oyunlar, koşu, dövüş, güreş, mızrak atma yarışmaları düzenlenir. Genç Aleksandros, Priamos'un diğer oğullarıyla, Troya'nın seçkin gençleriyle yarışmak için yazılır. Bütün yarışmaları kazanır.

Herkes şaşırmıştır; bu yakışıklı, güçlü, eline, ayağına tez gencin kim olduğunu sorarlar. Priamos'un oğullarından biri, hikâyede bir kez daha karşımıza çıkacak Deiphobos öfkeye kapılır; herkesi yenen bu davetsiz misafiri öldürmeye karar verir. Aleksandros'u kovalamaya başlar, o da Zeus Tapınağı'na sığınır; aynı anda orada kız kardeşleri Kassandra bulunmaktadır, Apollon ona âşık olmuş ama o Tanrıyı reddetmiştir. Apollon öç almak için ona şaşmaz bir kehanet gücü vermiştir ama bu güç hiç de onun yararına olmayacaktır. Aksine, bu yetenek sadece acılarım arttıracaktır, çünkü kimse kehanetlerine inanmayacaktır. Şimdiki durumda şöyle der: "Dikkat edin bu yabancı bizim Paris". Gerçekten de Paris-Aleksandros onu bırakırlarken sardıkları bezleri gösterir. Tanınması için bunları göstermesi yeterli olur. Annesi Hekabe sevinçten deliye döner, yaşlı, iyi yürekli kral Priamos çocuğuna kavuştuğu için sevinç içindedir. İşte Paris yeniden kraliyet ailesine katılmıştır.

Zeus'un işi yoluna koymakla görevlendirdiği Hermes'le birlikte üç Tanrıça ona geldiklerinde o çoktan kraliyet ailesi içindeki yerini almıştır; ama bütün

hayatını çoban olarak geçirdiğinden sürü gütmeye alışmıştır. İşte Paris, Hermes ile üç Tanrıçanın geldiğini görüp şaşırır. Endişelenir, çünkü bir Tanrıça ölümlünün gözlerine olduğu gibi, ölümsüz haliyle göründüğünde genellikle onu gören kişi için bu pek iyi olmaz: Tanrı'yı görmeye kimsenin hakkı yoktur. Bu hem olağanüstü bir ayrıcalık hem de kurtuluşu olmayan bir tehlikedir. Teiresias, Athena'yı gördüğü için kör olmuştur. Aynı İda Dağı'nda gökten inen Aphrodite, Ankhises ile ileride Aineias'ın babası olacak kişiyle birleşmişti. Sıradan bir ölümlü gibi yattıktan sonra sabah Ankhises, Aphrodite'yi bütün Tanrısal güzelliği içinde görür, korkuya kapılır, ona yalvarır: "İşimin bittiğini biliyorum, artık hiçbir dişiyle tensel birleşmeye girmeyeceğim. Bir Tanrıçayla birleşmiş kişi artık sıradan bir ölümlünün koynuna giremez. Yaşamı, gözleri, erkekliği yok olmuştur."

Her neyse, işte böyle: Başta Paris korkuya kapılır, ödü patlar. Hermes onu rahatlatır. Seçim yapmanın, ödülü vermenin ona kaldığını, çünkü Tanrıların böyle karar verdiklerini söyleyip üç Tanrıçadan hangisini daha güzel bulduğunu bildirmesini ister. Paris çok sıkıntı çeker. Kuşkusuz güzellikleri birbirine eş olan üç Tanrıçanın her biri gönül okşayıcı sözlerle Paris'in aklını çelmeye çalışırlar. Eğer kendilerini seçerse ona başka kimsede bulunmayan, sadece kendilerine ait bir gücü vereceklerini söylerler.

Athena ne sunabilir? Şöyle der: "Eğer beni seçersen savaşta zaferler elde edeceksin, bilgeliğini herkes kıskanacak." Hera şunu söyler: "Beni seçersen kraliyeti alacaksın, bütün Asya'nın hâkimi olacaksın, zira kocam Zeus'tur, egemen güç benim yatağımda yatar". Aphrodite ise: "Eğer beni seçersen tam bir baştan çıkarıcı olacaksın, nerede bir dişi varsa elde edeceksin, ayrıca güzelliği dillere destan güzel Helene'yi alacaksın. Helene seni görür görmez dayanamayacak. Güzel Helene'nin âşığı, kocası olacaksın." Savaşta zafer, egemenlik, güzel Helene, güzellik, zevk, bir kadınla mutlu olmak... Paris, Helene'yi seçer. İşte Tanrılar ile insanlar arasındaki ilişkiler yumağı üzerine kurulu bu olay, hikâyenin sonraki bölümünü oluşturacaktır.

### *Helene suçlu mu, masum mu?*

Üçüncü bölümde olaylar Helene'nin çevresinde gelişir. Kimdir Helene? Tanrıların insanlar dünyasına davetsiz girişinin meyvesidir. Bir ölümlü olan annesi Leda, Kalydon kralı Thestios'un kızıdır. Gencecikken, siyasette

dönen dolaplar yüzünden yurdundan kovulduktan sonra Thestios'un yanına sığınmış bir Lakedaimonluyla, Tyndareos'la karşılaşır. Tyndareos ellerinden aldıkları kraliyeti geri almak için Sparta'ya dönmeden önce Leda'ya vurulur, onunla evlenmek ister. Düğün dernek kurulur. Ancak genç kızın aşırı güzelliği sadece kocasının kalbini çalmamıştır. Olympos'un yükseklerinden Zeus da göz koymuştur ona. Ne Hera'ya ne de diğer Tanrıça eşlerine aldırış etmiş, bu kadınla sevişmeyi aklına koymuştur. Düğün gecesi, tam Tyndareos ile Leda gerdeğe girecekken Zeus oraya gelir, bir kuğu kılığına girip Leda'yla birleşir. Leda bağrında hem Tyndareos'un hem de Zeus'un döllerini taşır. Dört çocuk: iki kız iki oğlan. Bazıları der ki, aslında Zeus bir Tanrıçayı, Nemesis'i aşka zorlamış, o da kurtulmak için kaz kılığına girmiş, ama Zeus bir kuğu olup Tanrıçayı sarmış. Olay Sparta yakınlarında, Taygete tepesinde geçiyormuş; kaz Nemesis, dağın zirvesine bir (ya da iki) yumurta bırakmış, bir çoban bunları hemencecik Leda'ya getirmiş. Kraliçenin sarayında yumurtadan çocuklar çıkmış, Leda da onları sahiplenmiş.

Nemesis korkutucu bir Tanrıdır, Gecenin kızıdır; karanlık güçlerin peydahladığı diğer kardeşleri gibidir: Ölüm, Parkalar, Kavga (Eriş). Ayrıca bir de bunların yandaşları vardır: Cinayetler, katliamlar, kavgalar. Nemesis gecenin kancık yönünü de gösterir: Zevklerle, ihanetleri birleştiren tatlı Yalanlar (*Pseudea*), Aşk Şefkati (*Philotes*). Nemesis hataların cezasını veren bir öç alıcıdır; suçluyu bulup da cezalandırmadıkça, parlak başarılar kazanıp da Tanrıların kıskançlığına yol açan küstaha haddini bildirmedikçe gözlerine uyku girmez. Nemesis-Leda. Bir bakıma Nemesis ölümlülere Tanrı olmamalarının cezasını çektirmek için basit bir kadın, Leda kılığına girmiştir.

İşte böylece dört çocuk olur, iki oğlan, Dioskuroslar ("Zeus'un çocukları", aynı zamanda Tyndaridler, Tyndareos oğulları) Kastor ile Polluks; iki kız Helene ile Klytaimnestra. Tanrı ile insan, iyisiyle kötüsüyle birleşmiştir; insanoğlu Tyndareos ile Tanrı Zeus'un tohumları Nemesis-Leda'nın karnında karışmış, hem birleşik hem ayrışık kalmıştır. İki erkek ikizden biri, Polluks, doğrudan Zeus'tan gelir, ölümsüzdür; diğeri Tyndareos'tan gelir. İdas ile Lynkeus'a karşı yaptıkları savaşta Kastor ölür, yeraltı dünyasına iner; oysa Polluks yenmiştir, yaralanmış halde Zeus tarafından Olympos'ta kahraman gibi karşılanır. Ancak soylarına, farklılıklarına karşın iki kardeş

birbirlerine çok bağlıdır, tıpkı Sparta'da onları simgeleyen kirişlerin iki ucu gibi. Polluks ölümle ölümsüzlüğü kardeşiyle paylaşmak için Zeus'tan izin koparır; Tanrıların evinde, gökte, ardından yeraltında, gölgeler krallığında ölümlülerle birlikte sırasıyla, bir kardeşi bir kendisi kalacaktır. Klytaimnestra ile Helene de bir elmanın iki yarısı gibi birbirlerini tamamlarlar. Ancak Tyndareos'un ölümlü kızı olduğu söylenen Klytaimnestra kapkaradır: Atreusoğulları soyunun üzerine çökmüş lanetin cisimleşmiş halidir, Troya'nın galibine, Agamemnon'a iğrenç bir ölüm verip öç alan ruhtur.

Zeus'un dölü Helene ise yarattığı azaplara bile Tanrısal ışığı serper. Onu baştan çıkarma gücüyle korkunç biri haline getiren parlak güzelliği sürekli aydınlık, ışıltı saçar, çevresinde Tanrısal ışığın yansıdığı bir hale bulunur. Kocasını, sarayını, çocuklarını terk edip de ona evlilik dışı bir aşk teklif eden yabancının peşine takıldığı için suçlu mudur, değil mi? Kimileri onun zevkin, tensel isteklerin tuzağına düştüğünü, kimileri de bu yabancı delikanlının sunduğu Doğu'ya özgü lüksün, zenginliğin, bolluğun, ihtişamın etkisine kapıldığını söyler. Kimileri de tam aksine zorla, istemediği halde kaçırıldığını, karşı koyduğunu söyler.

Ama şurası kesin ki Helene'nin Paris'le kaçması Troya Savaşı'na yol açmıştır. Bununla birlikte eğer bu savaş sadece karısını geri almak isteyen kıskanç bir kocanın öfkesiyle çıkmış bir savaş olsaydı, bu kadar geniş çaplı olmazdı kuşkusuz. İş çok daha ciddidir. Bir yanda uyum, konukseverlik, komşuluk bağları, imece vardır, karşısında şiddet, kin, saldırganlık. Helene evlenme çağma geldiğinde babası Tyndareos böyle bir güzelliği, böylesine değerli bir mücevheri verecek birini bulmanın kolay iş olmayacağını anlar. İşte böylece Yunanistan'da ne kadar bekâr yiğit, prens, kral varsa hepsini çağırır, evine gelmelerini, bu işi hakkınca halletmelerini söyler. Bunlar bir süre kralın sarayında kalırlar. Neye karar vermeli? Tyndareos zor durumdadır. Çok kurnaz bir yeğeni vardır; Odysseus'tur bu, hikâyede onun da bir rolü olacaktır. Odysseus, Helene'nin babasına aşağı yukarı şunları söyler: "Bu işin içinden bir tek yolla çıkabilirsin. Seçimini yapmadan önce, ki bu zaten dedikodulara neden olacaktır, bütün taliplere, hepsine yemin ettireceksin, Helene'nin kararı ne olursa olsun bu seçime saygı duyacaklar, ayrıca düğün için de katkıda bulunacaklar. Seçilen kişi eğer ileride Helene'yle evliliğinde sorun yaşarsa herkes kocanın tarafını tutacaktır".

Herkes yemin eder, Helene’den seçtiği kişiyi açıklamasını isterler. Seçtiği kişi Menelaos olur.

Menelaos, Paris’i önceden de tanımaktadır. Troas’a yaptığı bir yolculuğunda onun konuğu olmuştur. Paris de Aineias’la birlikte Yunanistan’a geldiğinde önce Helene’nin kardeşleri Dioskuroslar tarafından törenle karşılanmış sonra da Menelaos onu Helene’nin bulunduğu Sparta’ya götürmüştür. Bir süre Menelaos konuğu Paris’i yere göğe koyamaz, hediyelere boğar. Derken bir gün akrabalarından birinin cenazesine gitmesi gerekir. Helene’ye konuğa iyi bakmasını öğütler. İşte Menelaos cenaze töreni için uzaklara gitmesinden sonra Helene konukla daha yakından ilgilenmiştir. Aklımıza şöyle bir şey geliyor: Sparta’da Menelaos saraydayken kadınlar yabancı konuklara yaklaşamazlar, bir tek kral konukla içli dışlı olur. Oysa şimdi sıra Helene’ye gelmiştir.

Paris ile Aineias denize açılırlar, artık rızasıyla mı, yoksa zorla mı bilinmez, güzel Helene’yle birlikte Troya’ya doğru açılırlar. Menelaos Sparta’ya döner, hemen kardeşi Agamemnon’un evine koşar, Helene’nin ihanetini, özellikle Paris’in hainliğini haber verir. Agamemnon aralarında Odysseus’un da bulunduğu bir avuç yiğidi görevlendirir, onlar da eski taliplere giderek, savaşmak için seferber olmalarını söylerler. Yapılan hakaret o denli büyüktür ki yalnızca Menelaos ile Agamemnon değil bütün Hellas birleşecek, Paris’e güzeller güzeli bir kadını, bir Yunan’ı, evli bir kadını, üstelik bir kraliçeyi kaçırmanın ne demeye geldiğini göstereceklerdir. Namusla ilgili işlerde önce konuşup anlaşma yoluna gidilir, kimi kez de silahlara sarılmadan iş çözümlenebilir. ilkönce Menelaos ile Odysseus Troya’ya temsilci olarak gidecekler, işleri tatlıya bağlamaya çalışacaklar, yapılan haksızlığın diyetinin ödenmesi ya da telafi edilmesi koşuluyla barışın, uzlaşmanın, konukseverliğin yeniden kurulabileceğini söyleyeceklerdir. Troya’da karşılanırlar. Troyalılardan kimileri, özellikle Deiphobos, barışçı uzlaşmadan yanadır. Kararı Troya İhtiyarlar Kurulu verecektir; bu iş kraliyet iktidarını bile aşmaktadır. İki Yunan kurula çağrılırlar, burada Priamos soyundan kimileri her tür uzlaşmayı geri çevirmek için hilelere başvurmakla kalmaz ayrıca Odysseus ile Menelaos’u sağ bırakmamak gerektiğini bile ima ederler. Ancak onları ağırlayan Deiphobos konuklarına kol kanat gerer. Görev başarısızlıkla biter, Odysseus

ile Menelaos Yunanistan’a dönüp uzlaşma çabalarının boşuna olduğunu açıklarlar. Artık savaşın patlak vermesi an meselesidir.

### *Genç ölmek, şanıyla yaşamak*

Troya seferi daha başta, bütün Yunanlarda aynı heyecanı uyandırmamıştır. Hatta Odysseus bile bir ara sıvışmayı kurmuştur. Penelopeia ona bir oğul vermişti: Telemakhos. Ona göre ana ile oğlu bırakıp gitmek için hiç de iyi bir zaman değildir. Gelip de silaha sarılmak, Troya prensinin zorla kaçırdığı Helene’yi geri getirmek gerektiğini söylediklerinde bu işten sıyrılmak için deli numarası yapar. Askerlerin en akıllısı, en kurnazı Odysseus, safdil rolüne soyunur. İthake’ye kadar gelip de ona seferberlik emrini veren yaşlı Nestor olmuştur. Odysseus’un bir eşek ile bir öküz koşulmuş bir arabayı çektiğini, kahramanın geri geri yürüyerek buğday yerine çakıltaşı ektiğini görür. Herkes şaşırıp kalmıştır, Odysseus’un bildik oyunlarından birini oynadığını anlayacak kadar cin fikirli olan Nestor dışında elbette. Odysseus geri geri yürür, araba da ilerlerken Nestor küçük Telemakhos’u alır, saban demirinin önüne koyar; Odysseus kendine gelir, bir şey olmasın diye çocuğu hemen kollarına alır. İşte maskesi düşmüştür, orduya katılmayı kabul eder.

Thetis’in kocası yaşlı Peleus’a gelince, oğullarının çoğunu kaybetmiş, artık bir tek Akhilleus kalmıştır elinde; bir gün onun da savaşa gidebileceğini düşünmek bile istemez. O zaman delikanlıyı Skyros adasına, kralın kızlarının yanına yollar. Akhilleus orada kızlar arasında, kız gibi yaşamaktadır. İlk gençliğinde Kheiron ile Kentaurlarca büyütüldükten sonra şimdi cinsiyetin henüz belli olmadığı, erkek ile kızın henüz birbirinden ayırt edilemediği bir yaşa ulaşmıştır. Sakalı henüz çıkmamıştır, tüyü tüsü yoktur, sevimli küçük bir kıza benzer; aynı zamanda kız olan, oğlandan çok kıza benzeyen yeniyetmelerin belirsiz güzelliğidir bu. Arkadaşları arasında dertsiz tasasız yaşamaktadır. Odysseus onu almaya gelir. Bu adada oğlan olmadığı söylenir ona. Yüküyle birlikte bohçacı kılığına girmiş Odysseus adaya çıkmak ister. Elli kadar kızla birlikte onlardan hiç farkı olmayan Akhilleus’u görür. Odysseus bohçasından kumaşlar, işlemeler, agraflar, takılar çıkarıp gösterir, kırk dokuz kız bu ıvır zıvırı görmek için seğirtir, yalnız biri kalmıştır kenarda, ilgisizdir. O zaman Odysseus bir hançer

çıkarır, kenardaki sevimli genç kız hançeri kapıverir. Surların ardından bir savaş borusu duyulur, kadınlar mahallesinde bir koşturmacadır başlar, kırk dokuz kız pılısını pırtısını toplayıp kaçarken hançeri alan savaşa katılmak için sesin geldiği yere koşar. Nestor nasıl Odysseus'un maskesini düşürdüyse Odysseus da Akhilleus'un maskesini düşürmüştür. Akhilleus savaşa gitmeye hazırdır.

Thetis, Akhilleus'tan önce olan yedi çocuğunun babaları gibi sıradan ölümlü olmalarını istememişti. Daha doğar doğmaz onları ölümsüz kılmaya çabalamıştı. Thetis, insanların içlerinde, onların tam anlamıyla parlak bir alev olmalarını engelleyen, çürümelerine neden olan nem gitsin diye çocuklarını ateşe koyar; ancak ateşin üstünde oğulları eriyip yok olurlar. Zavallı Peleus çırpınıp durur. İşte Akhilleus doğduğunda Peleus, bari bu oğlanı kurtarayım, der. Annesi çocuğu ateşe koymaya hazırlanırken babası çıkagelir, çocuğu yakalar. Ateş çocuğun sadece dudaklarına, topuktaki bir kemiğe değer, kemik ölür. Peleus, Kentaur Kheiron'dan Pelion Dağı'na gitmesini, koşuda çok hızlı bir Kentaur cesedi getirmesini, bu cesedin bir topuğunu çıkarıp küçük Akhilleus'un topuğuna yerleştirmesini ister, böylece Akhilleus küçük yaşlardan itibaren bir geyik gibi hızlı koşar. Konuyla ilgili ilk hikâye bu. Bir başka hikâyeye göreyse Thetis, Akhilleus'u ölümsüz yapmak için ateşe daldıramayacağını anlayınca onu canlılar ile ölüleri ayıran yeraltı nehrine Styks'in sularına sokar. Elbette Styks'in sularına girip çıkan kişi olağanüstü enerjiler kazanmış olacaktır. İşte bu yeraltı sularına daldırılan Akhilleus sağ kalır; sadece topuğu suya değmemiştir, çünkü annesi oğlunu suya daldırmak için orasından tutmuştur. Akhilleus sadece ayağı tez bir savaşçı değildir, insanların vuracağı darbeler onu yaralayamaz, ama yalnızca bir yerinden, topuğundan vurulup öldürülebilir.

Bir Tanrıça ile bir insan arasında eşit olmayan evliliğin sonuçlarından biri de Thetis'teki bütün ihtişamın, bütün gücün Akhılleus'a geçmesidir. Aynı zamanda bu kişi trajiktir de: Bir Tanrı olmayan Akhilleus sıradan bir ölümlü gibi ne yaşayabilecek ne de ölebilecektir; ancak sıradan bir insan olmak da onu tam anlamıyla ölümsüz, bütünüyle Tanrısal kılmaz. Bütün savaşçılara, o zamanın bütün Yunanlarına örnek olan yazgısıyla hâlâ bizi büyülemektedir: İçimizde insan varoluşunun sınırlı, parçalı, ayrışık olduğu bilincini uyandırır, aklımıza aydınlık ile karanlığın, sevinç ile üzüntünün,

ölüm ile yaşamın birbirine karışıp kaynaştığı bir dramı getirir. Akhilleus'un örnek yazgısı belirsizliğin mührünü taşır. Yarı insan yarı Tanrı olarak doğmuş, ne bir insan ne de bir Tanrı olabilmiştir.

Yaşamının eşiğinde ilk adımlarını atarken üstünde yürüdüğü yol çatallanır. Yöneleceği taraf neresi olursa olsun bu yolu izlerken kendi esasından bir parçasını bir yana bırakması gerekecektir. Güneş ışığının insanlara sunduğu en tatlı ışıktan yararlanıp aynı zamanda yaşamdan asla yoksun kalmama, hiç ölmeme gibi bir ayrıcalıktan yararlanamaz. Yaşamın tadına varmak gelgeç varlıklar için değerlidir; onların bir tek yaşamları vardır, diğerlerine benzemez, çünkü bir kez yitirildi mi artık bir daha geri gelmez, hiçbir ölümsüzlük umudu kalmamıştır. Kendini ölümsüzleştirmek bir anlamda yaşamdan vazgeçmek, dolu dolu yaşamadan ölmek demektir. Akhilleus yaşlı babasının istediği gibi yerinde, Phthia da, aile yuvasında, güvenlik içinde kalmayı seçerse uzun, dingin, sakin bir yaşam sürecektir; ölümlüler için ayrılmış bütün çağları yaşayacak, en son, şefkatle dolu bir yaşlılığa ulaşacaktır. Ancak varoluşu ne denli parlak olursa olsun, insanların bu dünyada elde edebilecekleri en parlak yaşam bile olsa, ardında o parıltıdan eser kalmayacaktır; yaşam biter bitmez bu hayat geceye gömülür, hiçliğe batar. Onunla birlikte kahraman da tamamen kaybolur, sonsuzluğa gömülür. Hades'e adı olmadan, yüzü olmadan, hatırası olmadan girer, sanki hiç yaşamamış gibi silinir gider.

Akhilleus tam aksini de seçebilir: Kısa ömür, ama sonsuz şöhret. Akhilleus uzaklara gitmeyi, her şeyi bırakmayı, her şeyi göze alıp daha en başından ölüme atılmayı seçer. Rahatlık, zenginlik ya da sıradan onurlar peşinde koşmayan, amaçları hayatlarını ortaya koydukları savaşlarda galip gelmek olan küçük bir seçkin sınıf içinde yer almak ister. En savaşçı düşmanla savaş meydanında vuruşmak, kendi kendini bir yiğitlik yarışına sokmaktır; burada her biri kendini gösterir, ne kadar yiğit olduğunu herkese sergiler, savaştaki vuruşmada bu kusursuzluk katlanır, en son noktasını "güzel ölüm" oluşturur. Savaşın ortasında, genç bir delikanlıyken ölmek demek, erkeksi güçleri, yiğitliği, diriliği, delikanlı zarafetini asla yitirmemek, asla yaşlanmamak demektir.

Yaşam ateşi halis parıltıya ulaşabilmek için öyle bir yanmalıydı ki kendi ateşiyle kendini yok etmeliydi. Akhilleus, gencecik bir yaşamın dipdiri

güzelliği içinde, ün uğruna ölümü seçer. Kısalan, kopan, bitiveren yaşam ile yok olmayan bir ün. Akhilleus'un adı, maceraları, hikâyesi, kişiliği, insanların hatırasında sonsuza dek yaşayacak, insanlar ölümün karanlığına, sessizliğine atılmadan önce bunları yüzyıllar boyu kuşaktan kuşağa aktaracaklardır.

# ODYSSEUS YA DA İNSANOĞLUNUN MACERASI

Zafer Yunanların olur. Troya surları önünde onca yıl süren kuşatmadan, vuruşmadan sonra kent nihayet düşmüştür. Yunanlar kenti alt etmekle, ele geçirmekle yetinmemişler, yağmalamış, yakıp yıkmışlardır; bunların hepsi de bir kurnazlık sayesinde olmuştur: Tanrılar için güzel bir hediye diye Troya kentine sokulan tahta at. Atın içinden öncü birlikler çıkmış, kentin kapılarını açmış, böylece Yunan ordusu kente girip önlerine geleni katletmiştir. Erkekler öldürülmüş, kadınlar, çocuklar tutsak alınmıştır. Artık geriye sadece bir harabe kalmıştır. Yunanlar bir zaman bu işin artık bittiğini düşünürler, ama işte o anda savaş macerasının öbür yüzü belirmeye başlar. Yunanlar işledikleri suçların, zafer kazanmış da olsalar, yaptıkları taşkınlıkların, *hubris*'in, yağmaların hesabını öyle ya da böyle vereceklerdir. Baştan beri Agamemnon ile Menelaos arasında bir anlaşmazlık oluşmuştu. Menelaos hemen yola koyulup en kısa sürede geri dönmeyi istiyordu. Oysa Agamemnon orada kalmayı, Tanrılar katında davalarını savunmuş, kendilerine zaferi bağışlamış Athena'ya adak adamayı düşünüyordu. On iki gemiyle birlikte Odysseus hiç beklemeden İthake'ye doğru yol almaya karar verir. Menelaos'la birlikte yaşlı Nestor'un da bulunduğu gemiye binerler. Ancak Tenedos adasında Odysseus, Menelaos'la kavga eder, Agamemnon'a katılmak için Troya'ya geri döner. Onunla birlikte yola çıkacaklar, Yunanistan'a beraberce döneceklerdir. Ama Tanrıların kararı farklıdır. Rüzgârlar, fırtınalar, tayfunlar birbirini izler. Filo dağılır; içlerinde denizcileri, savaşçılarıyla birlikte gemilerin çoğu batar. Yunanlardan çok azı evlerine dönebilir. Denizin hışmından kurtulanlar arasında birçoğu evlerinin eşiğine ulaşamadan ölüm uçurumuna yuvarlanırlar. Agamemnon da onlar arasındadır. Vatan toprağına ayağını basar basmaz, karısı Klytaimnestra'nın Aigisthos ile birlikte kurduğu tuzağa düşer. Agamemnon tıpkı sadık bir öküz gibi ahırına döner, ama bu iki tertipçi onu acımasızca vurup öldürür.

Filonun en büyükleri olan Agamemnon'un gemileriyle Odysseus'unkiler fırtına yüzünden birbirlerini kaybederler. Böylece Odysseus'un küçük filosu denizde tek başına kalır. Talihsiz arkadaşlarıyla birlikte aynı maceraları yaşar, fırtınalar atlatır. Sonunda nihayet Trakya'da Kikonların ülkesine ayak bastığında pek hoş karşılanmaz. Odysseus kentlerini, Ismaros'u alır. Birçok Yunan kahramanın yendiği düşmana yaptığını yapar. Kent nüfusunun çoğunu öldürür, ama birini sağ bırakır: Apollon'un Maron adlı rahibidir bu.

Maron bunun karşılığında ona birkaç tulum şarap verir; sıradan bir içki değil, Tanrısal bir nektardır bu. Odysseus tulumları gemilere yığar. Yunanlar sevinç içinde sahile kamp kurarlar, gün doğunca hareket edeceklerdir. Ancak sabah, düşmanların geldiğini haber alan köylü Kikonlar, Yunanlara saldırıp büyük kısmını öldürürler. Sağ kalanlar gemileri alelacele suya indirip arkalarına bile bakmadan kaçarlar.

### *Unutuşun ülkesinde*

İşte yeniden yola koyulmuşlardır, gemiler daha da azalmıştır. Derken, Odysseus, Maleia burnuna varır, burayı geçer. Vatanı, İthake kıyıları karşısında durmaktadır. İşte tam da yolculuk bitti derken hikâyenin bir başka bölümü, bir başka macerayla başlar. Şimdiye kadar Odysseus denizlerin ötesinden, seferden dönen bir gemici, dönüş yolculuğunu yapan bir kahramandır sadece. Ancak Maleia burnunu geçtikten sonra Yunanlar ani bir fırtınaya kapılırlar. Fırtına yedi gün sürer, filoyu daha önce yol aldığı denizlerden çok farklı yerlere atar. Artık Odysseus nerede olduğunu bilmemektedir; düşman olsalar da en azından onlara benzeyen Kikonlar gibi varlıklara bile rastlayamaz. Başka deyişle, bilinen dünyanın, insan *oikumenos'unun* sınırlarını aşmış, insana ait olmayan, başka bir dünyaya girmiştir.

O andan sonra Odysseus sadece Kirke ya da Kalypso gibi nektarla, ambrosiayla beslenen yarı Tanrılara, Tepegözler, Lestrigonlar gibi insan etiyle beslenen canavarlara, yamyamlara rastlayacaktır. Yunanlara göre insanın özelliği, insanı insan yapan şey onun ekmek yemesi, şarap içmesidir; belirli bir besin türünü benimsemiş olması, konukseverlik kurallarını kabul etmesidir; evine gelen yabancıyı kesip yemez, ağırlar. Korkunç fırtınanın Odysseus ile denizcilerini fırlatıp attığı bu evren, insana özgü olağan dünyanın tam tersidir. Fırtına diner dinmez Yunanlar kıyıyı görürler, hiç tanımadıkları bu yere yanaşırlar. Odysseus kimlerin oturduğunu öğrenmek, biraz erzak almak için orada yaşayanlarla konuşsunlar diye birkaç öncü seçip gönderir. Çok büyük bir nezaketle karşılanırlar. Yerliler sürekli gülümsemektedirler. Yabancı denizcilere yiyeceklerinden sunarlar hemen. İşte bunlar, bu ülkedekilere Lotophagoi denir, yani Lotosyiyenler. Tıpkı insanların ekmekle, şarapla beslenmeleri

gibi onlar da nefis bir bitki olan lotos yemektedirler. Eğer bir insan bu enfes yiyeceği yerse her şeyi unutur; artık geçmişini hatırlamaz, kim olduğunu, nereden geldiğini, nereye gittiğini unutur. Lotosyiyenler artık insanlar gibi yaşamazlar, geçmişlerini, kim olduklarını bilmezler.

Odysseus'un elçileri arkadaşlarını bulduklarında denize açılmayı istemezler, başlarına geleni söyleyemezler. Başka deyişle her tür anımsama yeteneğini yok eden bir mutluluk içinde uyuşup kalmışlardır. Geçmişi, geleceği hiç hesaba katmadan, oracıkta, oldukları gibi kalmayı isterler; içlerinde dönüş isteği kalmamıştır. Odysseus onları zorla, yaka paça gemilere bindirir, hemen uzaklaşırlar oradan. İşte ilk durakları böyledir: Unutuş ülkesi.

İşte daha sonraki uzun yolculukların her anında, Odysseus ile arkadaşlarının bütün maceralarının gerisinde aslında hep aynı tehlikenin, hep aynı kötülüğün tehdidi yer alır: Vatan hatırasının, vatana geri dönüş isteğinin unutulması, silinmesi. İnsanların dünyasında olmak, güneş ışığı altında canlı kalmak demektir, diğerlerini görmek, diğerlerince görülmek demektir; bir arada yaşamak, hem kendini hem diğerlerini hatırlamak demektir. Oysa orada, gecenin güçleri, Hesiodos'un dediği gibi Gece'nin çocukları, ürkütücü gölgelerini yavaş yavaş Odysseus ile arkadaşlarının üstlerine sereceklerdir. Gemicilerin tepesine kara bulutlar çökmüştür, eğer dönüşü unuturlarsa kaybolup gideceklerdir.

### *"Kimse" Odysseus Tepegöz'e karşı*

Lotosyiyenler ülkesinden ayrılırlar. Odysseus'un gemileri süzülerek ilerler. Birden gemilerin üstü bir sisle kaplanır, göz gözü görmez olur. Karanlık çökmüştür, denizciler ne kürek çekebilmekte ne de başlarına ne geleceğini bilmektedirler, gemiler kendi başına öylece yol almaktadır. Tam o sırada gemiler karaya oturur, denizciler karanlığa gizlenmiş karayı fark edememişlerdir. Gemileri bu görünmez adaya, bu zifiri karanlık karaya sürükleyen denizdir, Tanrılardır. Ay bile görünmez. Hiçbir şey seçilmez. Oradadırlar, ama başlarına gelenden habersizdirler. Sanki unutuş adasından sonra önlerinde karanlığın, gecenin kapıları açılmıştır. Bu dehlizde yeni maceralar bekler onları. Karaya çıkarlar. Bu küçük adada sahilin hemen yanında büyük bir tepe vardır; alınlarında bir tek gözleri olan, Tepegözler denen azman canavarların yaşadığı yerdir burası.

Odysseus, gemisini bir koyda güvenceye alıp on iki adamıyla birlikte tepenin başına çıkar; burada bir mağara görür, mağarada erzak bulabileceğini düşünür. Bu koskocaman, oyuk mağaraya girerler, peynir dolu seleler görürler, yığın yığın çoban azıkları bulurlar. Tahıl yoktur ama hayvanlar, çeşit çeşit peynir, hatta biraz ileride acı şarap bile bulurlar. Elbette Odysseus'un arkadaşlarının tek düşüncesi vardır: Biraz peynir kapıp onlara hiç de değerli görünmeyen bu mağaradan çıkmak, aşağı inip tabanları yağlamak. Odysseus'a "Gidelim" derler. Odysseus reddeder. Kalmak ister çünkü mağarada kimin oturduğunu bilmek, görmek ister. Odysseus her şeyi hatırlayan insandır, ama aynı zamanda dünyanın, hatta içine düştüğü bu öbür dünyanın ona sunabileceği her şeyi görmek, tanımak, denemek isteyen insandır. Odysseus'un merakı onu hep ileri götürür, ama bu kez mahvolma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Aynı merak yüzünden birçok arkadaşı ölecektir. Biraz sonra keçilerle, koyunları, koçuyla birlikte Tepegöz gelir, hep birlikte mağaraya girerler.

Tepegöz dev gibidir, kocamandır. Mağaranın oyuk yerlerine saklanmış, korkudan tir tir titreyen bu bit gibi insanları ilk anda fark etmez. Derken onları görür, biraz önde duran Odysseus'a seslenerek: "Kimsin sen?" diye sorar. Odysseus ona maceralarını anlatır. Ona yalan söyler: "Artık gemim yok", oysa gemisi aşağıda onu beklemektedir; "gemim parçalandı, bu yüzden senin insafına sığınıyorum, adamlarımla birlikte senin konukseverliğine sığınmak için buradayız, bizler Yunanlarız, Agamemnon ile birlikte Troya kıyılarında yiğitçe çarpıştık, kentimize geri dönerken fırtınaya yakalandık, işte şimdi de sersefil buradayız." Tepegöz, "İyi, tamam, anladık, bana ne sizin başınıza gelenlerden," der demez Odysseus'un arkadaşlarından ikisini ayaklarından yakaladığı gibi kayalara çarpar, kafalarını patlatır, onları çiğ çiğ yutar. Diğer denizciler korkudan donakalırlar, Odysseus'la içine düştükleri bu durumdan nasıl kurtulacaklarını düşünürler. Çıkıp kaçma ihtimali de yoktur, çünkü akşam olduğundan Tepegöz mağaranın ağzını dev bir kayayla kapamıştır; değil bir Yunan, bütün bir ordu gelse yerinden kıpırdatamaz. Ertesi akşam aynı senaryo yeniden oynanır, Tepegöz dört adamı daha yer. Böylece öncekilerle birlikte altı adamı, yani tayfanın yarısını yemiştir. Tepegöz zevkten dört köşedir. Odysseus onu pohpohlamak için yağlı ballı sözler eder, aralarında birazcık yakınlık oluşur. Odysseus ona şöyle der: "Sana çok hoşlanacağın

bir hediye vereceğim.” Sohbet koyulaşır, aralarında kişisel bir yakınlık, ev sahibi-konuk ilişkisi gelişir.

Tepegöz kendinden söz eder, adı Polyphemos’tur. Boş laflarıyla ün yapmış, çenesi düşük biridir. Odysseus’a adını sorar. Ev sahibi-konuk ilişkisinin oluşması için âdetlere göre her birinin diğerine kim olduğunu, nereden geldiğini, soyunu sopunu, vatanını anlatması gerekir. Odysseus adının *Outis, Kimse* olduğunu söyler: “Arkadaşlarımla ailem bana Outis derler”. Burada bir sözcük oyunu vardır, çünkü *ou-tis* sözcüğü *me-tis*’in bir başka biçimidir. Yunancada *ou* ile *me* olumsuzlama biçimleridir, *outis* kimse anlamına gelir, *metis* kurnazlık ifade eder. Elbette *metis*’ten söz edilince hemen akla Odysseus gelir, değil mi ki o bir *metis* kahramanıdır, kurnazdır, içinden çıkılmaz durumlardan kurtulandır, yalan dolanla insanları lafa tutup işin içinden kolayca sıyrılan kişidir. “Outis mi, Kimse mi?” der Tepegöz, “madem adın Kimse, ben de sana bir hediye vereceğim. Seni en son yiyeceğim.” Odysseus da karşılığında başka bir hediye verir; Maron’un ona verdiği şarap, Tanrısal nektardır bu. Tepegöz içer, çok hoşuna gider, bir daha içer. Mideye indirdiği denizcilerden, peynirlerden karnı şişmiş, şarapla sarhoşlaşmış Tepegöz sızar kalır.

Odysseus zeytin kütüğünden uzun bir kazığın ucunu sivriltip ateşte iyice kurutur. Canlı kalan denizciler hep birlikte kazığı hazırlarlar, daha sonra da kızgın kazığı Tepegöz’ün tek gözüne sokarlar. Tepegöz acıyla bağırır. Sahip olduğu tek göz kör olmuştur. İşte o da gecenin karanlığına gömülmüştür. Bu yüzden haykırarak yardım çağırır, komşu Tepegözler koşup gelirler. Tepegözler ayrı ayrı yaşarlar, her biri kendi mağarasının efendisidir, ne tanrı, ne de efendi bilirler; ancak yine de birbirlerine yardıma koşarlar. Tepegözler mağaranın önünde toplanırlar, mağara kapalı olduğundan dışarıdan bağırırlar: “Polyphemos, Polyphemos, ne oldu? – Korkunç bir şey, öldürüyorlar beni! – Kim öldürüyor seni? – Kimse, *Outis!* – Sana kim vuruyor? – Kimse, *Outis* – Madem kimsenin, *metis*’in, sana bir şey yaptığı yok ne diye bağırıp çağırıyorsun o zaman?” Öyle deyip çekip giderler.

İşte böylece Odysseus uydurduğu ismin arkasına sığınarak, saklanarak, yakasını kurtarmıştır. Ama tamamen kurtulmuş sayılmaz, çünkü kocaman bir kayanın kapattığı mağaradan dışarı çıkmak gerekmektedir. Çıkmak için tek çarenin sağ kalan altı Yunan’ın her birini bir koyunun karnına hasırla

bağlamak olduğunu anlar. Kendisi de Tepegöz'ün en sevdiği koçun kıllı karnına yapışır. Tepegöz mağaranın kapısının önüne gelir, kayayı çeker, her koyunu bacaklarının arasından geçirir, Yunanların koyun sırtında dışarı çıkmadıklarından emin olmak için koyunların sırtlarını yoklar. Yunanların altta saklandıklarını fark etmez. Odysseus'un koçu çıkarken Tepegöz, konuştuğu tek yaratık olan bu hayvana seslenir: "Bak gördün mü, o ahmak Kimse ne hallere koydu beni, ona bunu ödeteceğim." Koç çıkışa doğru ilerler, Odysseus'la birlikte çıkarlar.

Tepegöz Yunanların hâlâ içerde olduklarını sanarak kayayı çeker, mağarayı kapatır, oysa onlar çoktan dışarıdadırlar. Hızla kayalıklı patikalardan aşağıya, gemilerini sakladıkları koya doğru inerler. Gemilerine atlarlar, yelken açıp kıyıdan uzaklaşırlar. Yukarıdan mağarasının yanında durmuş, koca koca taşları rasgele onlara doğru fırlatan Tepegöz'ü görürler. İşte o anda Odysseus kasım kasım kasılmaktan, şişinmekten geri durmaz. Şöyle bağırır: "Tepegöz, eğer gözünü kimin kör ettiğini sorarlarsa de ki Laertesoğlu Odysseus'tur, İthake'li Odysseus, kentin direği, Troya kahramanı, bin bir düzenli Odysseus." Rüzgâra karşı tükürürseniz yüzünüze yapışır elbette. Çünkü Tepegöz de bütün dalgaların büyük Tanrısı, ama aynı zamanda yeraltında olanların da Tanrısı Poseidon'un oğludur; fırtınaları, depremleri Poseidon yaratır. Tepegöz, Odysseus'a ağır bir beddua savurur; bu beddua yöneltildiği kişinin adı söylendiği zaman yerine gelebilen türdendir. Eğer "Kimse" demiş olsa beddua etkisiz kalacaktır, ama Tepegöz, Odysseus'un adını babası Poseidon'a söyler, öcünü almasını diler: Odysseus, İthake'ye bin bir acıdan sonra dönebilsin, bütün adamları telef olsun, gemisi batsın, tek başına kalsın, kaybolsun, felakete uğrasın ister. Eğer bu maceralardan yine de kurtulursa yabancı bir gemiyle bir yabancı gibi varsın yurduna, ocağına; kendi gemisiyle evine dönemesin, onu karşılayan da olmasın.

Poseidon, oğlunun bedduasını duyar. İşte Odysseus'un sonraki maceralarının tümünde Poseidon'un parmağı olacaktır; karanlıklara, ölümün en ucuna sürüklenmesi, başına en kötü işlerin gelmesi hep Poseidon yüzündendir. Odysseus'u koruyan büyük Tanrıça Athena'nın da söyleyeceği gibi Poseidon, oğlu Tepegöz'e yapılan kötülüğü kabul edememiş, bu yüzden de Athena araya girememiş, ancak en sonda, yolculuklar bitip de her şey neredeyse düzene kavuştuğunda ortaya çıkabilmiştir. İşte bu yüzden

dönüş yolculuğu bol maceralı olmuştur; Odysseus, Polyphemos'un gözünü oyup kör ettiği için kendisi de dönüş yolunda hep geceyle, karanlıkla, korkuyla karşılaşacaktır.

### *Kirke ile aşk*

Gemi Polyphemos'un adasından uzaklaşıp Aiolos Adasına varır. Odysseus buraya da uğramıştır; adanın nerede olduğunu bulmaya çalışanlar olmuştur, ama adanın özelliği hiçbir zaman bulunamamasıdır. Aiolos adasının çevresinde başka hiçbir ada yoktur; yüksek kayalıklar üstünde, tunçtan bir halka gibi surlarla çevrilidir. İşte Aiolos orada ailesiyle birlikte yaşar, dış dünyadan tamamen kopmuştur. Aioloslular kendi içlerinden evlenerek çoğalırlar. Tamamen yalnızdırlar, tamamen ayrılmışlardır. Ada, deniz yollarının çakıştığı noktada, denizdeki yönlerin düğüm noktasını oluşturur. Aiolos rüzgârların efendisidir, şu ya da bu yönden estiklerinde deniz yollarını açarlar ya da kaparlar, kimi kez de yolları karıştırır, denizcileri şaşırtırlar. Aiolos, *Ilyada*'da anlatılan yiğitlerden biri olan Troya kahramanı Odysseus'u büyük bir konukseverlik, büyük bir nezaketle karşılar. Odysseus ona dünyada olup bitenlerin hikâyesini anlatır, koptuğu bir evrenden kalma kırıntılardır bunlar. Aiolos rüzgârların efendisidir ama başka gücü yoktur. Odysseus konuşur, anlatır, Aiolos dinler, çok mutludur. Birkaç gün sonra Aiolos şöyle der: "Adadan hareket edip İthake'ye doğru sorunsuz yol alman için ne gerekiyorsa vereceğim." Ona bir tulum verir, ancak Maron'un verdiği gibi şarapla dolu bir tulum değildir bu; içinde bütün rüzgârların kaynağı, bütün fırtınaların tohumu vardır. Bu tulumun ağzı sıkı sıkı bağlanmıştır, Aiolos içine bütün deniz rüzgârlarının kökünü, tohumunu koymuştur, yalnızca adadan dosdoğru İthake'ye götürecek rüzgâr dışarıda kalmıştır. Odysseus'a bu tuluma asla dokunmamasını tembihler. Eğer rüzgârlar dışarı çıkarsa kimse onları durduramayacaktır. "Bak işte, evrende esen tek rüzgâr seni dosdoğru İthake'ye götürecek rüzgâr", der. Tayfanın sağ kalan kısmı gemide yerlerini alırlar, İthake'ye doğru hareket ederler.

Akşam olmuştur, Odysseus uzaklarda İthake kıyılarını seçebilmektedir. Vatan toprakları gözlerinin önündedir işte. Huzur içinde uykuya dalar. Gözkapakları ağırlaşır, gözleri tıpkı Tepegöz'ün gözü gibi kararır. İşte

yeniden karanlıklar dünyasına, *Hypnos'*a, Uyku'nun dünyasına dönmüştür; İthake'ye doğru süzülen gemisinin bordasında uyuyakalmıştır, nöbetini unutmuştur. Denizciler bir başlarına kalınca Aiolos'un Odysseus'a verdiği tulumun içindekileri merak ederler; öyle ya, mutlaka değerli şeyler olmalıdır. Sadece şöyle bir göz atıp kapatacaklardır. Derken İthake kıyılarına yaklaştıklarında tulumu açarlar, rüzgârlar dışarı fırlar, deniz kabarır, dalgalar yükselir, gemi yön değiştirir, geri dönüp geldiği yöne doğru uzaklaşmaya başlar. Odysseus şaşkınlık içinde, kendini yeniden başladığı noktada, Aiolos Adasında bulur. Aiolos ona burada ne işi olduğunu sorar. “Suç bende değil, uyumuşum, hata ettim, uykunun karanlığına bıraktım kendimi, nöbet tutmadım, arkadaşlarım tulumu açmışlar.” Bu kez Aiolos ona iyi davranmaz. Odysseus yalvarır. “Bırak beni gideyim, bir şans daha ver.” Aiolos kızar, artık onun en sondan birinci olduğunu, şanı şöhreti kalmadığını, Tanrıların ondan nefret ettiklerini söyler: “Böyle bir iş başına geldiğine göre lanetlenmiş olmalısın, artık seni dinlemek istemiyorum”. Odysseus ile arkadaşları umduklarını bulamadan Aiolos'tan hareket ederler.

Odysseus ile arkadaşları denizde yol alırlarken başka bir yere, Lestrygonlar adasına varırlar. Kıyıya yanaşırlar, düzenli bir liman, bir kent vardır burada. Diğerlerinden daha kurnaz olan Odysseus gemisini bu limana çekmek yerine biraz kuytu bir yere, kenardaki bir koya demirler. Başına gelenlerden ders alan Odysseus gemide kalır, adamlarından birkaçını kentte kimlerin oturduklarını öğrenmeleri için gönderir. Denizciler kente doğru tırmanırlarken yolda dev gibi bir köylü kızıyla karşılaşırlar; dev anası gibi iri yarı, denizcilerden kat kat iri, kat kat güçlü bir kızdır bu; denizciler hayran kalırlar. Kız kente birlikte dönmeyi önerir: “Kral babam sizi ağırlayacak istediğiniz her şeyi verecektir”, der. Denizciler pek memnun olurlar, zaten bu sevimli kızın boyundan poşundan da epey etkilenmişlerdir. Onu yalnızca biraz fazlasıyla güçlü, fazlasıyla iri bulurlar. Lestrygon kralının huzuruna çıkarlar; Kral onları görür görmez birini yakalayıp yutar. Odysseus'un adamları sağa sola kaçışırlar, gemilerine doğru bağrışarak koşarlar: “Canını seven kaçsın, gidelim buradan!” Bu arada kralın verdiği emirle bütün Lestrygonlar dışarı fırlarlar. Aşağıda gemilerine doğru kaçışan, oradan bir an önce uzaklaşmak için acele eden Yunanları görürler. Lestrygonlar gemiye doğru koşuşan denizcileri düz ovada keklik gibi

avlarlar, yakaladıklarını mideye indirirler. Odysseus'un özenle sakladığı gemide bulunanlar dışında bütün denizciler can verir. Odysseus gemisinde kalan adamlarıyla yeniden yola çıkar.

Tek başına yol alan gemi bir Akdeniz adası olan Aiaie adasına çıkar. Odysseus ile arkadaşları gemilerini demirleyecek bir yer bulurlar, karaya çıkıp dolaşmaya başlarlar. Adada kayalıklarla bir orman, ayrıca bol bol bitki vardır. Ancak Odysseus gibi denizciler de artık dikkatli davranırlar. Hatta içlerinden biri adaya çıkmak bile istemez. Odysseus diğerlerini adayı keşif için yüreklendirir. Yirmiyi aşkın denizci öncü olarak gider; güzel bir ev, her şeyin sakin göründüğü, çiçeklerle kaplı bir sarayla karşılaşırlar. Çevrede, bahçede çok sayıda vahşi hayvan, kurtlar, aslanlar vardır; bu durumu tuhaf bulurlar, biraz endişelenirler, ancak hayvanlar denizcilere uysalca yaklaşır, neredeyse ayaklarına sürünürler. Denizciler şaşırırlar, kim bilir, burası belki de hayvanların uysal, insanların da vahşi oldukları, işlerin tersine yürüdüğü bir yerdir. Kapıyı çalarlar, çok güzel bir kadın açar. Güzel sesiyle şarkı söyleyip kumaş dokumaktadır. İçeri buyur eder, oturtur, onlara konukseverlikle içecek verir. Ama içeceğe bir iksir katmıştır, denizciler içer içmez domuza dönüşürler. Hepsi baştan ayağa domuz kılığına girmiştir; kılları, sesleri, yürüyüşleri, ağızları, burunlarıyla tam tamına domuz olmuşlardır. İşte Kirke denen büyücü kız odur; hayvanlarının arasına kattığı bu yeni domuzları görüp sevinir. Çabucak domuz ahırına kapatır, onlara diğer domuzlara verdiği yiyecekleri verir.

Öncülerin geri dönmesini bekleyen Odysseus'la diğer arkadaşları endişelenmeye başlarlar. O zaman Odysseus adamlarım bulmak için adaya çıkar. Hermes, o hin, dalavereci tanrı, yoluna çıkar onun, olup bitenleri anlatır: "Bir cadı adamlarını domuza dönüştürdü, belli ki sana da o içkiden içirecek, ama ben sana bir panzehir vereceğim, domuza dönüşmekten kurtulacaksın, hep Odysseus olarak kalacaksın". Sonra Hermes ona bir parça bitki verir. Odysseus geri dönüp arkadaşlarına adaya gideceğini söyler, hepsi vazgeçirmeye çalışır: "Gitme. Diğerleri gelmedilerse öldüler demektir." Odysseus: "Hayır, onları kurtaracağım", der. İşte böylece Hermes'in verdiği bitkiyi yutar, kılıcını da alıp büyücünün evine gider. Büyücü kız onu hemen içeri alır, sırmalı minderlere oturtur. Odysseus arkadaşlarından hiç söz açmaz, hiçbir şey olmamış gibi davranır; kız gidip iksirli içeceği getirir, Odysseus'a sunar. Odysseus içkiyi içer, kız bekler,

onu izler, ama Odysseus domuza dönüşmez, karşısında duran hâlâ sevimli gülümseyişiyle Odysseus'tur; derken Odysseus kılıcını çekip kızın üstüne atılır. Kız her şeyi anlar: "Sen Odysseus'sun, iksirin sana etki etmeyeceğini biliyordum, peki burada ne arıyorsun?" diye sorar. Odysseus: "Önce arkadaşlarımı eski haline getir", der.

Medeia'nın teyzesi olan bu büyücü kız ile Odysseus arasında, dolayısıyla düş dağıtıcısı, büyücü Tanrı Hermes arasında bir güç yarışı, bir karşılaşmadır sanki bu, ama sonu uzlaşmayla biter. Odysseus ile Kirke çok mutlu bir aşk yaşayacaklardır. Ama önce gidip arkadaşlarını kurtarması gerekmektedir. Kirke onları neden domuza dönüştürmüştü? Kıyısına demirleyen her yolcuyu benzer bir yazgı bekler. Neden peki? Çünkü Kirke yalnızdır, çevresinde hemen çekip gidemeyecek canlılar olsun ister. Söylendiğine göre gezginleri domuza ya da başka hayvanlara dönüştürerek onların dönüş heveslerini, geçmişlerini, insan olduklarını unutmalarını istemektedir. Aslında Odysseus'un arkadaşlarının başına da aynı şey gelmişti; ama onların akılları biraz da olsa başlarındaydı, düşünebiliyorlardı, zira Odysseus'u gördüklerinde çok sevinmişlerdi. İşte bir hamlede eski hallerine geri dönerler, hatta bu badireyi atlattıktan sonra çok daha gençleşmiş, daha güzelleşmiş, daha gösterişli olmuşlardır. Bir süreliğine domuza dönüşmek sanki bir geçiş törenidir; ölüm yoluna dalmak, burada yaşanılan bir maceradan sonra daha genç, daha güzel, daha canlı olarak geri dönmek gibi. İşte yeniden insan olunca onlar da bu değişimi geçirirler. Kirke onları öldürebilirdi, o zaman onlarda düşünce, *nom*, kalmazdı; ölülerse tamamen gecenin karanlığına gömülürler; onlarda artık *nous* kalmamıştır, biraz sonra anlatacağımız Teiresias hariç elbette. Ancak Odysseus'un arkadaşları için bu durum tam anlamıyla ölüm değildir. Kısa süreliğine hayvana dönüşmüşler, insanların dünyasından ayrılmışlar, geçmişlerini unutmuşlar, ama kurtulduklarında daha da gençleşmişlerdir.

Daha sonra Odysseus ile Kirke bir aşk macerası yaşarlar. Hatta kimilerinin dediği gibi çocukları bile olur, ancak bu pek kesin değildir. Sadece birbirlerini severler, sevişirler. Kirke güzel sesiyle şarkılar söyler, Odysseus gemide kalan adamlarını da çağırır, önce çekinirler ama Odysseus onları kolayca ikna eder: "Gelin, gelin, artık tehlike kalmadı." Orada uzun bir süre kalırlar. Adaya çıkan bütün erkekleri domuza ya da vahşi hayvanlara dönüştüren büyücü Kirke bir cadı değildir, kötü bir büyücü de değildir.

Odysseus'una damları geldikten sonra rahat etsinler diye elinden geleni yapar. Gel zaman git zaman adamlar sıkılmaya başlar, çünkü Kirke'nin yatağını paylaşamadıklarından Odysseus'un tattığı zevklere uzaktırlar. Odysseus'a artık dönme zamanının geldiğini hatırlattıklarında Kirke karşı çıkmaz, onları alıkoymak istemez. Onlara: "Eğer gitmek istiyorsanız elbette gidebilirsiniz", der. Sonra, dönüş yolculuğunun rahat geçmesini sağlayacak bütün bilgileri verir. Odysseus'a şunları tembihler: "Bak Odysseus, gelecek durağın Kimmerler ülkesi olacak; orada hiç gün doğmaz, hep gece olur, sürekli sis vardır, bir de cehennem dünyasının kapısı burada bulunur." Bu kez geçmişi, insanlığı unutarak insanlığın en uç sınırına fırlatılıp atılmaktan da öte, ölüler dünyasının bile ucuna varmak söz konusudur. Kirke, Odysseus'a izleyeceği yolu açıklar: "Gemini falan yerde durduracaksın, yürüyerek gideceksin, bir çukur göreceksin; yanında un bulundur, bir koç bul, kes, kanını akıt; işte o zaman *eidola*, tasvirler, hayaletler, ölülerin ruhları, yukarı doğru çıkacaklar. Teiresias'ın ruhunu tanıyıp yakalayacaksın, ona koçtan aldığın kanı içireceksin, o da cana kavuşacak, ne yapman gerektiğini bir bir anlatacak."

### *Adı olmayanlar, yüzü olmayanlar*

Nihayet Odysseus ile arkadaşları yola çıkarlar, oraya varırlar. Odysseus söylenenleri yapar. Çukurun önündedir, unu boca eder, koçu keser, kanı içilmeye hazır eder. O zaman "kimse" olmayanlar, hani Odysseus'un kendi adım deyip uydurduğu gibi *outis* olanlar, adı olmayanlar, *nonumnoi*, yüzleri olmayanlar, artık görülemeyenler, artık hiçbir şey olmayanlar yukarı doğru çıkmaya başlarlar. Eskiden birey olan ama artık adları anılmayan tekörnek varlıklardır onlar. Odysseus'un önünde yukarı yükselen bu kitleden korkunç, tekdüze bir hırıltı çıkar. Adları yoktur, konuşmazlar, karmakarışık bir gürültüdür bu. Odysseus biraz ürperir; çünkü gözlerine görünen bu görüntüler, kulaklarına çalınan bu sesler onu da aralarına çekebilir, onun bin bir düzen kuran sözleri bu karmakarışık gürültü içinde eriyip dağılabilir, ünü, şanı, şöhreti unutulabilir; böyle bir karanlığın ortasına düşebilir, işte tehlike budur. Nihayet Teiresias belirir.

Odysseus kanı içirir, Teiresias ona evine döneceğini, orada Penelopeia'nın onu beklediğini söyler, ayrıca diğerleriyle ilgili haberler de verir.

Agamemnon ölmüştür, Odysseus başka kahramanların gölgelerini de görür; annesini görür, Akhilleus’u tanır, onunla konuşur. Odysseus’un yanındaki kandan biraz içen Akhilleus cana gelir, dili çözülür. Yukarıdaki dünyada kahramanlıkları dilden dile dolaşırken, *kleos*’u, şöhreti bütün dünyada parıldarken, kahramanlık timsali olarak görülürken, hatta yeraltı dünyasında bile üstün olduğu söylenirken o, Akhilleus, neler der? Dinleyelim: “Hades’in karanlıklarında Akhilleus olacağıma keşke çamur içinde, gübreye batmış, acınası bir köylü olaydım, gün altındaki insanların en yoksulu olaydım.” Akhilleus’un *Odysseia*’da söyledikleri *Ilyada*’da söylediklerinin tam tersidir: Akhilleus kısa, ama ün dolu bir yaşam ile uzun ama ünsüz bir yaşam arasında seçim yapar, elbette seçimini yaparken hiç duraksamaz: Ün dolu yaşamı, gencecikken, kahramanca ölmeyi seçer, çünkü kısa bir yaşamı bitiren güzel bir ölümün sağladığı ün başka hiçbir şeyle değişilmezdi. Akhilleus şimdi tam aksini söylemektedir. Ölüp de yeraltı dünyasına gittikten sonra aklı başına gelir, bir şans daha verilse ölüler dünyasında Akhilleus olmaktansa Yunanistan’ın en geri illerinin birinde yoksul, çamur içinde bir köylü olmayı yeğleyecektir.

Odysseus, Akhilleus’un itirafını dinledikten sonra yola koyulur. Yeniden Kirke’nin adasına döner, O da onu iyi karşılar, ona, arkadaşlarına ekmekle şarap verir, sonra gidecekleri yolu söyler. *Planktes*’in, hareket eden kayaların arasından nasıl geçeceklerini iyice anlatır; bu kayalar sabit değildir, aralarından gemi geçerken birleşiverirler. Bunlardan kurtulmak için Kharybdis ile Skylla arasından geçeceklerdir. Kharybdis onları yutabilecek bir uçurumdur, Skylla ise göğe doğru yükselen bir kayalık; bu kayalığın üstünde insanı yakalayıp yiyen bir canavar vardır. Kirke onlara sadece dev kayalarla karşılaşıp, her birinin farklı tehlikesi olan Kharybdis ya da Skylla arasında seçim yapmak zorunda kalmayacaklarını, bir de küçük bir adada Sirenlere rastlayacaklarını söyler. Adanın açığından geçerken Sirenlerin şarkısını duyup da kaybolmayan gemi yoktur, çünkü denizciler şarkının büyüsüne kapılırlar, bu arada gemileri kayalıklara çarparak parçalanır. İşte nihayet Odysseus şarkı söyleyen Sirenlerin yaşadıkları adanın açıklarına ulaşır.

Ne yapar bin bir düzenli Odysseus? Yanına balmumu almıştır, kuş kadınlar ya da kadın kuşların, Sirenlerin bulunduğu küçük adayı görür görmez adamlarının kulaklarını şarkıyı duymasınlar diye balmumuyla kapattırır,

ama kendi kulaklarını tıkamaya eli varmaz. Odysseus sadece geçmişe sadık, hatıra ehli biri değildir, aynı zamanda bilmemesi gereken şeyleri bilmek isteyen, meraklı biridir, hani Tepegöz macerasında olduğu gibi. Sirenlerin şarkılarını dinlemeden, nasıl şarkı söylediklerini, ne söylediklerini öğrenmeden oracıktan uzaklaşabilir mi hiç? Bu yüzden kulaklarını tıkamaz, ama kendini hiç kımıldayamayacak biçimde gemi direğine bağlatır. Gemi ilerler, Sirenlerin adasına yaklaşınca tam bir sessizlik olur, Yunanlar buna *galene* derler, işte öyle bir sessizlik, çıt çıkmaz, rüzgâr diner, gemi kımıltısız kalır, derken Sirenler şarkı söylemeye başlarlar. Şiirlerinde neler derler? Odysseus'a seslenirler, sanki Musalardır, sanki Hafıza'nın kızlarıdır, hani Homeros'a şiirlerini, kahramanlık maceralarını esinleyen Tanrıçalardır. Şöyle seslenirler: "Odysseus, Odysseus, ünlü, şanlı, sevgili Odysseus, gel, gel, dinle bizi, sana her şeyi anlatalım, kahramanların şarkılarını, senin kahramanlıklarını söyleyelim."

Sirenler büyük H ile yazılan Hakikat'i, yani olup biteni olduğu gibi anlatırlar, ama aynı zamanda adalarının çevresi cesetlerle doludur, güneşin altında, sahilde çürüyen cesetlerle. İşte onlar bu çağrıya kulak vermiş, hepsi de ölüp gitmiştir. Sirenler hem bilme arzusunu, hem cinsel çekiciliği, işte tastamam ayartmayı, hem de ölümü simgelerler. Odysseus'a söyledikleri bir anlamda o artık yaşamadığın da, ışığın dünyası ile karanlığın dünyası arasındaki sınırı aştığında, yani insanların tıpkı şimdi benim yaptığım gibi hakkında hikâyeler anlattıkları Odysseus haline geldiğinde söylenecek şeylerdir. Sirenler bunları Odysseus'a o henüz sağken anlatırlar; sanki o ölmüştür ya da sanki canlılar ile ölüler, yaşamın ışığı ile ölümün karanlığı arasındaki sınırın iyi belirlemediği, henüz belirsiz, bulanık, aşılmaz bir yer ile zaman içinde bulunmaktadır. Sirenler onun ününü taçlandıracak bir ölüme davet ederler; Akhilleus'un artık istemediği bir ölümdü bu, gerçi daha önce, hayattayken böyle bir şanı arzulamıştı, ama bunun nedeni sadece ölümün insanlara kaybolmayacak bir ün kazandıracak olmasıydı.

Gemi yavaş yavaş ilerlerken Odysseus Sirenlerin şarkısını dinler; onlara katılmak için çırpınır ama denizciler bağlarını daha da sıkılaştırırlar. Nihayet gemi uzaklaşır, Sirenleri geride bırakır, derken birbirlerine yaklaşıp çarpışan kayaların yanına gelir. Odysseus Skylla'yı değil Kharybdis'i seçer, sonunda olan olur, gemi geçerken altı başı, on iki ayağıyla Skylla bazı denizcileri yakalayıp diri diri yutar. Sadece birkaçı yakasını sıyırır, artık

kalabalık değillerdir. Biraz sonra başka bir adaya, güneş adası olan Triklana'ya varırlar. Gerçekten de bu ada güneşe, her şeyi gören göze aittir. Adada Tanrısal, üremeyen, ölümsüz hayvanlar bulunmaktadır. Sayıları hep aynıdır, bir yıldaki gün sayısı kadardır. Bunlara dokunmamak, sayılarını ne eksiltmeli ne de artırmalıdır. Hepsi de yüce varlıklardır; Teiresias, Odysseus'a adayla ilgili bir öğüt vermiştir: "Güneş Adasına geldiğinde ne olursa olsun bu kutsal sürüdeki hiçbir hayvana dokunmayacaksın. Onlara dokunmazsan evine dönme şansın olabilir. Eğer dokunursan kaybolur gidersin." Doğal olarak Triklana'ya çıkmadan önce Odysseus bu öğüdü hatırlayıp tayfasını uyarır. "Güneşin sürülerinin otladığı adaya çıkacağız, ama onlara dokunmayacaksınız. Bu hayvanlara dokunmak yasak, kutsal hayvanlar bunlar. Güneş onları titizlikle koruyor. Yemeğimizi gemide yiyelim, adaya uğramayacağız." Ancak denizciler bitkindir. Ciddi tehlikeler atlatmışlar, arkadaşlarından bazıları hayatlarını kaybetmiştir, tükenmişler, canları çıkmıştır; şöyle derler Odysseus'a: "Sen demir gibisin, dinlenmek neyine!"

Eurylokhos bütün tayfa adına söz alır: "Adaya çıkalım". Odysseus: "Peki, ancak sadece Kirke'nin bize verdiği yiyecekleri yiyeceğiz", der. Büyücü kız nektarla ambrosia içiyordu, ama onlara ekmek, şarap gibi insana özgü yiyecekler vermişti. Gemi kıyıya yanaşır, adamlar karaya çıkıp yiyeceklerini yerler. Ertesi gün bir fırtına çıkar, günlerce sürer, öyle ki denizciler tekrar yola çıkamazlar. Adaya tıkılıp kalmışlardır; erzakları, yiyecekleri de yavaş yavaş tükenmiştir. Açlıktan kıvranırlar, mideleri kazınır.

Açlık, Hesiodos'a göre Gece'nin çocuklarından biridir. *Limos*, Açlık, tıpkı Suç, Karanlık, Unutma, Uyku gibi Gece'nin doğurdukları arasındadır. Unutma, Uyku, Açlık; bu korkunç karanlık güçleri tetikte beklemektedir.

Burada ilkin açlık baş gösterir. O zaman denizciler balık tutmaya çalışırlar; zaman zaman tutarlar ama yetmez; yiyecek hiçbir şeyleri kalmamıştır. Odysseus bir şeyler yapmak amacıyla arkadaşlarından uzaklaşır, adadaki tepeye çıkar, ama oracıkta uyuyakalır. İşte bir kez daha Odysseus Tanrıların gönderdiği uykuya sarılıp karanlığa gömülmüştür. O uyurken, açlık kol gezmektedir; Eurylokhos'la dile gelip denizcilere seslenir: "Burada böyle açlıktan ölüp gidemeyiz, bakın şu besili ineklere, görüntüleri bile insanın

ağzını sulandırıyor.” Odysseus’un yokluğundan, onun gece dünyasında kapalı kalmasından, orada olmamasından, herkese göz kulak olamamasından yararlanırlar; nihayet sürüyü kuşatırlar. Hayvanların çoğunu tutup kurban ederler. Peşlerinden koşarlar, sıkıştırıp yakalarlar, kesip pişirirler. Et parçalarını kazanlara koyarlar, diğer parçaları ateşte pişirirler. İşte o anda tepedeki Odysseus uyanır. Kızartılan etle yağın kokusunu alır. Birden içine bir sıkıntı çöker, Tanrılara seslenir: “Tanrılar, gözlerime perde çektiniz, karanlık uykuyu verdiniz, zaten iyi bir uyku da değildi bu, unutuşun, ölümün uykusuydu, işte şimdi böyle bir belanın karşısındayım.” Aşağı iner arkadaşlarına sövüp sayar, ama onlar aldıkları öğütleri, verdikleri sözleri unutmuşlar, etleri yemeye koyulmuşlardır.

Bununla birlikte mucizeler olur: Kesilen, parçalanan, pişirilen bu hayvanlar canlılarmış gibi böğürmeyi sürdürürler. Ölmüşlerdir ama hâlâ yaşamaktadırlar, çünkü ölümsüzdürler. Kurban töreni yanlış, yalap şap yapılmıştır; inekleri vahşi hayvan avlar gibi avlamışlar, bu yüzden vahşi ile uygar dünya birbirine karışmıştır. İşte o zaman mucizeler artar, ama Odysseus’un arkadaşları yemeyi sürdürürler, tıkınırlar, sonunda uykuya dalarlar. Aynı anda dalgalar diner, rüzgâr kesilir. Gemiye binerler, adadan ayrılır ayrılmaz bu kez Helios, Poseidon’a değil Zeus’a seslenir: “Bak işte gördün mü yaptıklarını. Hayvanlarımı öldürdüler, öcümü almak sana düşer. Eğer öcümü almazsan ben, Güneş, Aither’deki ölümsüz Tanrılara artık yüzümü göstermem, yeryüzünde gece ile günün birbirini izlemesine alışmış insanlara yüzümü göstermem, haberin ola! Aşağılara, ölüler dünyasına gider, orada parlarım! Hades’e inerim, ışığımla karanlıklar dünyasını aydınlatırım. Hem Tanrılar hem de insanlar karanlıklarda kalırsınız.” Zeus güvence verir, “Sen bu işi bana bırak”, der.

Gözünü açık tutamayan Odysseus adamlarının hata işlemelerine, her şeyi karıştırmalarına, kutsal ile kutsal olmayanı, vahşi hayvan avı ile kurban törenini birbirine katmalarına neden olmuş, güneşin artık bir daha geceyi aydınlatmama, eskiden aydınlattığı yerleri karanlıkta bırakma tehdidini savurmasına yol açmıştır. Gemileriyle hareket ederler, ama henüz uzaklaşmışlardır ki göğün üstünden Zeus denizleri karartır. Gemi aniden karanlığa gömülür, dalgalar kabarır, geminin üstüne yıldırımlar yağar, direk kırılır, kılavuz denize düşer, kafasına direk çarpar. Kurtarma sandalı gövdeye çarpıp parçalara ayrılır. Odysseus’un bütün arkadaşları sanki vahşi

hayvanlara dönmüşlerdir, dalgalar onları çil yavruları gibi dağıtır. Bir tahta parçasına tutunan Odysseus dokuz gün suda yüzer. Derken sonunda akıntıyla bir adaya, Kalypso Adasına, tamamıyla tükenmiş bir halde ulaşır.

## *Kalypso Adası*

Üstüne yıldırım düşen gemi, parçalanmış, Odysseus'un gemideki arkadaşları denize düşmüş, dalgaların arasında kuzgunlar gibi bata çıka boğulup gitmişlerdir. Bir tek Odysseus kurtulmuştur. Gemiden kopan bir direğe tutunmuş, akıntıyla ters yöne doğru, Kharybdis'e doğru acınası bir halde sürüklenmiştir. Buradan neredeyse bir mucize eseri kurtulur. Yine bir başına dokuz gün boyunca bitkin bir halde dalgaların üstünde kalmış, akıntıyla dünyanın bir ucuna gelmiştir. İşte orada gemisi batmış bu kazazede tam kendini derinliklere bırakacakken Kalypso Adasına varmıştır. Dünyanın ucundaki bir adadır bu, denizlerin bittiği yerden bile uzaktadır, uçsuz bucaksız sular adayı hem insanlardan hem de Tanrılardan ayırır. Hiçbir yerde değildir. Odysseus bitkin bir halde yatmaktadır, Kalypso onu kabul eder. Geçen sefer Odysseus ile adamları yardım almak için Kirke'nin adasına çıkmışlardı, bu sefer de yardım elini Kalypso uzatır.

Odysseus burada belirsiz bir süre, beş, on, on beş yıl kalacaktır; artık zaman diye bir şey olmadığından süre belirsizdir. Odysseus mekân ile zamanın dışına atılmıştır. Her gün bir öncekine benzer. Hep Kalypso ile birliktedir; onunla sürekli bir aşkı yaşar, başka hiç kimseyle görüşmez. Kalypso ile birlikte tam bir yalnızlık içindedir. Hiçbir olayın olmadığı, hiçbir şeyin geçmediği bir zamanda her gün bir diğerinin aynıdır. Odysseus, Kalypso'nun evinde, dünyanın dışındadır, zamanın dışındadır. Kalypso ona tam bir aşk sunar, onun her dileğini gerçekleştirir. Ama Kalypso, Yunanca *kaluptein,* "saklamak" anlamına gelen adının da gösterdiği gibi hem her şeyden uzakta saklanan kişidir, hem de Odysseus'u bütün bakışlardan saklayan kişi.

## *Küçük bir cennet*

İşte Homeros'uıı Odysseus'u anlattığı hikâye de böyle başlar. Kahraman on yıldır adada saklanmaktadır. Nympha ile birlikte yaşar, macerasının,

yolculuğunun sonuna gelmiştir. İşte her şey burada düğümlenir, her şey burada son bulur. Gerçekten de Odysseus’u hırsla, kinle izleyen Poseidon’un artık rahatlamış olmasından yararlanan Athena araya girer. Poseidon sık sık yaptığı gibi şölene katılmak üzere Aitiopiahların yanına gider; bunlar hep genç kalan, menekşe kokusu yayan, bozulmayı bilmeyen mitik varlıklardır; çalışmazlar, çünkü tıpkı Altın Çağ’da olduğu gibi her sabah her tür bitkisel, hayvansal yiyeceği hazır, pişmiş olarak bulurlar. Dünyanın her iki ucunda, doğuyla batının en ucunda otururlar. Poseidon her iki ucu da ziyaret eder, onlarla yemek yer, eğlenir. İşte Athena onun yokluğundan yararlanıp babası Zeus’a bunun böyle sürmeyeceğini, Troya toprağında ölmemiş, dönüş yolunda boğulmamış bütün Yunan kahramanların şimdi evlerinde olduklarını, ailelerine, evlerine kadınlarına kavuştuklarım söyler. Onlar arasında bir tek o sadık Odysseus, Tanrıçanın özel bir ilgi duyduğu o kahraman Kalypso’nun evine tıkılıp kalmıştır. Kızı Athena’nın üstelemesiyle, ayrıca hazır Poseidon da yokken Zeus kararını verir. Zarları atar, yazgıları belirler: Odysseus geri dönecektir. Söylemesi kolay, ama önce Kalypso’nun onu serbest bırakması gerekir. Bu iş Hermes’e düşer. Bu görevden pek hoşlanmaz: Kalypso’nun evine adımını atmamıştır, bu da anlaşılır bir durumdur, zira ada hiçbir yerde olmayan bir yerdedir. Nympha Kalypso Tanrılardan, insanlardan uzaktır. Ona ulaşmak için uçsuz bucaksız tuzlu su kütlesini aşmak gerekir.

Hermes sandallarını giyer, şimşek gibi hızlı, düşünce gibi ayağı tezdir. Hermes suratını asar, bu görevi sırf itaat adına, istemeye istemeye kabul etmiştir. İşte böylece Kalypso’nun adasına çıkar. Bu hiçbir yere ait olmayan yeri görünce büyülenir: Bu küçük ada küçük bir cennet gibidir. Bahçeler, ormanlar, çeşmeler, kaynaklar, çiçekler vardır, bakımlı mağaralar vardır; Kalypso şarkı söyler, kumaş dokur, Odysseus’la sevişir. Hermes’in gözleri kamaşmıştır. Kalypso’ya yaklaşır. Birbirlerini hiç görmemişlerdir ama tanırlar. Kalypso: “Sevgili Hermes, ne işin var burada? Seni görmeye pek alışık değilim”, der. “Evet”, der Hermes, “bana kalsa gelmezdim ama Zeus’tan emir aldım. Karar verildi, Odysseus’u bırakman gerekiyor. Zeus, Troya kahramanları arasında bir tek Odysseus’un evine geri dönmemiş olmasını haksızlık olarak görüyor”. Kalypso şöyle der: “Sen bunları külahıma anlat, Odysseus’u neden geri vermemi istediğinizi biliyorum. Çünkü sizler, Tanrılar, acınası varlıklarsınız, insanlardan daha betersiniz,

kıskançsınız. Bir Tanrıçanın bir ölümlüyle yaşamasına gönlünüz asla elvermez. Yıllardır burada, yatağımdaki bu adamla sakin bir hayat sürmem sizi rahatsız ediyor.” Ama başka seçeneği de yoktur: “Peki, tamam, onu göndereceğim.”

Hermes Olympos’a döner. Artık hikâye kaldığı yerden devam edecektir. Odysseus yolculuğu sırasında insanların dünyasından uzaklaşmış, ölüler ülkesine, ışıklı dünyanın, canlılar dünyasının en uç sınırındaki Kimmerler ülkesine kadar sürüklenmiştir. Şimdiyse engin denizlerde tek başınadır, oyunun dışında kalmış, sanki Tanrısal adaya hapsolmuştur. Yolculuğu on yıla yakındır Kalypso ile birlikte yaşadığı aşk macerası yüzünden kesintiye uğramıştır.

Hermes, Kalypso’nun mağarasında dolaşırken Odysseus ne yapar? Bir tepenin başına çıkmış, enginlerde köpük köpük dalgalı denize bakar, göz pınarlarından yaşlar akıtır. Gözyaşlarıyla bütün bedeni ıslanmıştır. İçindeki bütün can suyu gözlerinden, derisinden dışarı taşar; dayanacak gücü kalmamıştır. Neden? Çünkü içinde geçmiş hayatına özlem vardır, İthake’yi, karısı Penelopeia’yı özler. Kalypso, Odysseus’un hâlâ dönüşü düşündüğünü, dönmeyi aklına koyduğunu bilmiyor olamazdı. Ama ona “dönüşü” unutturmayı umuyordu, daha önceki hayatını artık anımsamamasını sağlayabileceğini sanıyordu. Nasıl? Odysseus ölüler ülkesine bile gitmiş, orada hayaletler arasında, ölmenin ne kadar korkunç olduğunu, yaşamdan uzak, bilinçsiz bir hayalet olmanın, adsız bir gölge olmanın ne kadar kötü bir şey olduğunu, bunun bir insanın aklına gelebilecek en berbat yazgı olduğunu Akhilleus’un ağzından duymuştu. Yolculuğun, maceraların sonunda işte Kalypso, Odysseus’a ölümsüz olma, sürekli genç kalma, ölümden, yaşlılıktan uzak durma fırsatını sunuyordu.

Bu iki sözü verirken ne yaptığını biliyordu. Gerçekten de onun da bilmesi gereken bir hikâye vardı: Eos, Şafak, Tithonos adlı çok yakışıklı bir gence âşık olur. Birlikte yaşaması için onu kaçırır; Zeus’a gidip bu delikanlıdan vazgeçemeyeceğini, ondan hiç ayrılmayacağını, bu yüzden onu ölümsüz yapmasını ister. Zeus alaycı bir gülümsemeyle şöyle der: “Tamam ölümsüz olsun.” Böylece genç Tithonos ölümsüz olur, Olympos’ta Şafak’ın kaldığı saraya yerleşir. Bir süre sonra bir yaşlıdan beter olur, çünkü yüz elli ya da iki yüz yıl sonra bir böcek gibi olmuştur, yaşlanmıştır, ne konuşabilmekte

ne de hareket edebilmektedir, yemeğini bile yiyemez. Canlı bir hayalete döner.

### *Unutmak olanaksız*

Kalypso, Odysseus'a aynı şeyi önermez, tam bir Tanrı olmayı önerir, yani hep genç kalacak, ölümsüz olacaktır. Kirke dönüş yolunu unutsunlar diye Odysseus'un adamlarını insandan daha düşük varlıklara, hayvanlara dönüştürmüştü. Oysa Kalypso, Odysseus'a İthake'yle Penelopeia'yı unutsun diye hayvan olmayı değil Tanrı olmayı önerir. Bu hikâyenin düğümlendiği dram Odysseus'un böyle bir açmaz içinde olmasıdır. Ölümün ne olduğunu daha önce de görmüştü: Kimmerler ülkesindeyken, cehennem kapısının önünde ölüler görmüş, ayrıca onun şöhretini söyleyen Sirenlerin akbabalarla dolu adalarında da ölümü görmüştü, işte Kalypso ona ölümsüzlüğü, sonsuz gençliği sunar, ama bu değişimin gerçekleşmesi için ödenmesi gereken bir bedel vardır. Ödeyeceği bedel orada kalması, vatanını unutmasıdır. Öte yandan Kalypso'nun yanında kalırsa, gizlenecektir, yani kendisi olmaktan, Odysseus olmaktan, yurduna dönen kahraman olmaktan vazgeçecektir.

Odysseus hatırlayan insandır; yazgısının önüne çıkardığı bütün sınavlara, bütün acılara hazırdır; nitekim insanlar dünyasının ucuna atılmış, her defasında kendine gelmeyi bilmiş, geri dönmeyi başarmıştır. Şimdiyse bütün bunlardan vazgeçmesi gerekecektir. Ona önerilen şey bir Yunan'a göre ünsüz, şansız, şöhretsiz bir ölümsüzlüktür, yoksa adıyla sanıyla Odysseus'un ölümsüzlüğü değil. Yaşlı bilge Mentor kılığına girmiş Athena, İthake'ye gelip Odysseus'un oğlu Telemakhos'u ziyaret ettiğinde ona şöyle der: "Biliyorsun ki baban çok kurnaz biridir, eminim geri dönecektir, hazırlan, ona yardım etmen gerekecek. Git bak, diğer Yunan sitelerinde ondan haber alan var mı? Burada böyle eli kolu bağlı durma, bir şeyler yap." Telemakhos önce babasını tanımadığını söyler; annesi Penelopeia ona babasının Odysseus olduğunu söylemiştir, ama o babasını hiç görmemiştir. Gerçekten de Odysseus yola çıkarken Telemakhos henüz yeni doğmuştu, birkaç aylıktı.

Şimdiyse Telemakhos yirmi yaşındadır, Odysseus gideli yirmi yıl olmuştur. Telemakhos, Athena'ya babasını tanımadığını, ayrıca Tanrıların isteği

üzerine hiç kimsenin onu görmediğini, sesini duymadığını, onun artık görünmeyen, duyulmayan bir insan olduğunu söyler. Sanki onu Harpyalar kaçırmıştır, insanlar dünyasından silinip gitmiştir. Başına ne geldiğini kimse bilmemektedir. Telemakhos: “Keşke Yunan topraklarında savaşırken ya da gemileriyle geri dönerken öleydi, o zaman adamları onu buraya getirirlerdi; bir mezar yapar, başına bir *sema,* bir taş diker, üstüne adını yazardık. Böylece hep bizimle olurdu. Hiç olmazsa bize, bana, oğluna, bütün ailesine *kleos aphthiton,* sonsuz bir ün bırakırdı. Oysa şimdi dünyadan silindi gitti, *akleos,* şansız, şöhretsiz yok oldu.” Kalypso’nun Odysseus’a sunduğu şey ölümsüzlüktür, ebedi gençliktir; ama artık hiç kimse onun hakkında bir şey duymayacak, hiç kimse adını anmayacak, hiçbir ozan kahramanlıklarını anlatmayacak, sanki Odysseus karanlık bir sis içinde yok olacaktır. Pindaros’un bir şiirinde dediği gibi, büyük bir başarı kazandıktan sonra “gizlenmemek” gerekir. İşte Kalypso’ya adını veren de aynı *kaluptein* sözcüğüdür. Bu başarının sürmesi büyük bir ozanın şiirli övgüsünü gerektirir.

Odysseus Kalypso’da kalırsa *Odysseia* olmayacak, Odysseus hiç var olmayacaktır. İşte bir açmazla karşı karşıyayız: Odysseus ya adsız, belirsiz bir ölümsüzlüğü seçecek, böylece sonsuza kadar yaşayacak, Hades’te kimliklerini yitirdikleri için adsızlar denilen ölülere benzeyecektir; ya da aksini seçecek, ölümlü olacak, ama kendini bulacak, adı anılacak, ün kazanacaktır. Odysseus, Kalypso’ya evine dönmeyi seçtiğini söyler.

On yıldır birlikte baş başa yaşadığı bu Nymphaya karşı artık *himeros,* ya da eros’u, arzusu kalmamıştır. Onun koynuna girse bile bu sadece Nympha istediği içindir. Ama Odysseus artık bunları istememektedir. Tek isteği ölümlü yaşamına dönmektir, hatta ölmeyi bile ister. Onun *hime*ros’u ölümlü dünyadadır, ömrünü tamamlamayı ister. Kalypso: “Demek Penelopeia’ya bu kadar bağlısın, onu bana yeğliyorsun, öyle mi? O benden daha mı güzel?” der. “Hayır elbette, sen bir Tanrıçasın, sen daha güzelsin, Penelopeia’dan daha gösterişli, ondan daha üstünsün, bunu biliyorum. Ama Penelopeia da benim Penelopeia’m, benim karım, orası da benim ülkem”. “Peki,” der Kalypso, “anlıyorum.” O zaman emirlere uyar, onun bir sandal yapmasına yardım eder. Birlikte ağaçları keserler, direği olan bir sal yapmak için bunları sıkıca bağlarlar. Böylece Odysseus, Kalypso’dan ayrılıp yeni maceralara atılır.

## *Hem çıplak hem görünmez*

Odysseus salla yol alır. Her şey yolundadır. Birçok gün süren yolculuktan sonra denizin üstünde kalkan gibi duran bir ada görür: Phaiakların adası. İşte tam o sırada Aithiopialıların ülkesindeki şölenden dönen Poseidon, Olympos'a hareket etmektedir. Göğün üstünden bakar, aşağıda bir sal görür; üstünde yiğit biri direğe yaslanmıştır, Odysseus'tur bu. Küplere biner. O baş belası on yıldır kayıptı, şimdiyse Tanrılar kararlarından dönmüş olmalıydılar, son kararı Zeus vermiş olmalıydı. Kendini tutamaz. Bir kez daha Odysseus'a yıldırım gönderir, Odysseus bir kez daha çıldırmış dalgalarla boğuşur, su yutar, boğulmak üzeredir. Tam o anda neyse ki bir Tanrıça, İno Leukothea onu fark eder; işte o beyaz Tanrıça, kimi büyük fırtınalarda gemicilere görünüp, onları kurtarır. Odysseus'a yaklaşır, ona Tanrısal bir örtü, bir de kemer uzatır: "Bunu tak, ölmeyeceksin. Ama karaya çıkmadan önce çıkar at." Odysseus kemeri alır, güçlükle yüzer, kıyıya yaklaşır ama tam karaya çıkacakken dalgalar onu geri atar. Nihayet kıyıda biraz uzakta küçük bir koy, ırmağın, çağlayanın döküldüğü bir yer görür. Orada dalgalar kayalara çarpmamaktadır. Oraya kadar yüzer, akşam olmuştur, artık gücü tükenmiştir, bitkindir. Sihirli kemeri atar, sürünerek ilerler, yokuşun biraz yukarısına yaprakların altına gizlenir; burada kimlerin oturabileceğini, kendisini hangi tehlikelerin beklediğini düşünür. Ne kadar bitkin olsa da gözlerini açık tutmaya karar verir. Gecelerdir uyumamış, günlerce denizde kaldığı için yıkanamamamış, vücudu kir içinde kalmıştır. Bedeni tuzludur, saçları diken gibidir. Uzanır, o anda uzun süredir ortalarda görünmeyen Athena belirir, onu uyutur.

Bu ada Phaiakların adasıdır; insanların dünyası olan İthake, Yunanistan ile olağanüstü dünyanın, yamyamlarla Tanrıçaların bir arada bulundukları dünyanın tam ortasındadır. Phaiakların işi de adam kaçırmaktır. Bunlar büyülü gemilere sahip denizcilerdir: Gemiler bir başlarına yolculuk ederler, çok hızlıdırlar, rüzgâr ya da kürekçiler olsun olmasın istedikleri yöne gidebilirler. Tıpkı yolculukların, bu dünyadan öbür dünyaya gelgitlerin Tanrısı Hermes gibidirler. Üstelik bu ada dış dünyayla doğrudan bağlantılı değildir. Phaiaklar "sınırlardan insan kaçıranlar"dır, ama kimse onların adasına gelmez, hiçbir yabancı oraya gitmemiştir. Buna karşılık Tanrıların oralarda turladıkları, hiç kılık değiştirmeden, oldukları gibi dolaştıkları olur.

Odysseus yaprakların altına gizlenmiş uyumaktadır. Kralın sarayında on beş-on altı yaşında bir kızı vardır. Evlenme çağındadır, ama babasının istediklerini yerine getirecek bir talip Phaiakların ülkesinde çıkmamıştır. Geceleyin bu kız bir düş görür, kuşkusuz bu düşü ona Athena göndermiştir. Kendisine koca olabilecek biriyle ilgili bir düştür bu; sabah vakti hizmetçilerini toplayarak bütün çamaşırları nehirde yıkadıklarını, sonra güzel kumaşları, çarşafları, giysileri kayalara serip kuruttuklarını görür. Sabah olur olmaz hayvanların çektiği arabalara kirli çamaşırları doldurup nehrin kaynağına kadar götürürler. Çamaşırları yıkadıktan sonra genç kızlar top oynamaya başlarlar. Beceriksiz bir hizmetçi Nausikaa'nın ona attığı topu kaçırır, top nehre düşer. Kızlar çığlık atarlar.

Odysseus sıçrayarak uyanır, yaprakların altından çıkar, olup bitenleri izler. Çırılçıplaktır, görüntüsü çok çirkindir. Endişeli olduğu için, gözleri çakmak çakmaktır, fıldır fıldır döner. Onu gören genç kızlar ürkek kuşlar gibi kaçışırlar. Hepsi kaçar, biri hariç, en güzelleri, en uzun boyluları olan Nausikaa'dır bu. Naipleri ortasında Artemis gibi o da diğer kızlardan bir derece üstündür. Kımıldamaz. Odysseus onu görür. O da Odysseus'a bakar, bu korkunç adamın, bu ucubenin kim olabileceğini düşünür, ama yerinden kımıldamaz. Kralın kızıdır o. O zaman korkunç görünümlü, ama ince sözlerin erbabı olduğundan konuşunca sesi kulağa hoş gelen Odysseus şöyle der: "Kimsin sen? Maiyetiyle birlikte dolaşan bir Tanrıça mı? Ne yazık ki gemim battı, ben de buraya sürüklendim. Seni gördüğümde aklıma bir zaman yolculuklarımdan biri sırasında Delos'ta gördüğüm palmiye geldi; o da senin gibi dimdik yukarıya, göğe doğru yükseliyordu. Öyle görünce büyülenmiş, önünde kalakalmıştım, sen de, genç kız, onun gibisin, sana bakınca, seni görünce büyülenmiş gibi oldum." O zaman kız: "Sözlerin görünüşüne hiç uymuyor, bir köylüye, *kakos*'a, benzemiyorsun." Kızlarını çağırır, bu adamla ilgilenmelerini söyler. "Onu yıkayıp giydirin." Odysseus nehre girer, bütün kirlerinden, derisine yapışmış bütün tuzdan arınır, yıkanır, giysiler giyer. Bu iş bitince Athena onun üzerine zarafeti, güzelliği serer. Onu daha yakışıklı, daha genç, daha güçlü kılar, üstüne *kharis*'i, zarafeti, parlaklığı, çekiciliği döker. İşte Odysseus baştan çıkarıcı bir güzelliğe kavuşur. Nausikaa ona bakıp hizmetçilerin kulağına fısıldar: "Dinleyin, biraz önce bu adamı pek gözüm tutmamıştı, hiçbir şeye

benzemiyordu, *aeikelios*’tu, ama şimdi *eikelos* olmuş, gökte oturan Tanrılara benzemiş.”

Nausikaa o andan sonra bu yabancının basbayağı Tanrılarca gönderilmiş bir koca adayı olabileceğini, belki de düşünde gördüğü kocanın karşısında duran bu yabancı olduğunu düşünür. Odysseus ona ne yapması gerektiğini sorduğunda, babası Alkinoos ile annesi Arete’nin sarayına gitmesini ister. “Oraya girerken bazı önlemler almalısın; ben katırlara çamaşır yükleyeceğim, kadınlarla birlikte saraya döneceğim, ikimizi birlikte görmemeleri gerekiyor. Şunu bil ki burada herkes birbirini tanır, hiç yabancı yoktur, eğer bir yabancı görürlerse kim olduğunu sorarlar, üstelik bir de benim yanımda görürlerse kim bilir ne düşünürler. Benim arkamdan gel, falan yere kadar takip et; sonra her mevsim çiçeklerle, meyvelerle dolu bahçelerin arasından, güzel gemilerle dolu koyun önünden saraya gir. Salona git, annem Arete’nin ayaklarına kapan, dizlerine sarıl, ondan seni konuk etmesini iste. Saraya gelmeden önce yolda durma, kimseyle konuşma.”

Nausikaa uzaklaşır, Odysseus küçücük bir kız görür. Çocuk kılığına girmiş Tanrıça Athena’dır bu. Ona şöyle der: “Kralın kızının dediklerini yap, saraya varıncaya kadar kimse seni görmesin diye görünmez olmanı sağlayacağım. Başkalarının gözlerine bakma, çünkü görünmez olmak için başkasına da bakmamak gerekir.”

Odysseus bütün bu öğütlere uyar, saraya varır, kraliçenin ayaklarına kapanır. Bütün Phaiak soylularının toplandıkları salondan geçerken kimse onu görememiş, o da kral Alkinoos ile kraliçe Arete’nin yan yana oturdukları tahta yaklaşabilmiştir. İşte o zaman Athena görünmezlik perdesini açar, Phaiaklar kraliçelerinin ayaklarına kapanmış yabancıyı görürler, şaşırır kalırlar. Arete ile Alkinoos, Odysseus’u konuk olarak kabul ederler. Büyük bir şölen düzenlenir; şölen sırasında Odysseus hiç görülmemiş atletik hünerler sergiler. Kralın oğullarından biri onu biraz kışkırtır ama o soğukkanlılığım korur. Diski ondan daha uzağa fırlatır, üstün bir insan olduğunu, bir kahraman olduğunu kanıtlar. Bir ozan çağrılır. Odysseus kralın yanına oturur, ozan Troya Savaşı’nı anlatmaya başlar. Odysseus’un çoğu arkadaşının yaptığı kahramanlıkları, nasıl öldüklerini anlatır. İşte o anda Odysseus kendini tutamaz, başını eğer, ağladığını

görmesinler diye koluyla gözlerini kapatır, ancak Alkinoos olan biteni fark eder; yanında oturan adamın öyküden bu kadar etkilenmiş olmasının onun bir kahraman Akha olmasından ileri geldiğini düşünür. Ozanı susturur, Odysseus ozanın bıraktığı yerden devam eder; kimliğini açıklar: “Ben Odysseus’um,” der, maceralarının büyük kısmını bir ozan gibi anlatır.

Kral, Odysseus’u İthake’ye götürmeye karar verir. Bunu yapacaktır, yapmalıdır; ancak üzülmüyor değildir, zira o da onu kızı için düşünmüştür. Odysseus’a eğer orada onlarla, Phaiaklarla birlikte kalıp da Nausikaa’nın yatağını paylaşırsa ideal bir damat olacağını anlatır. İleride Phaiakların kralı olacaktır. Odysseus ise vatanının, yuvasının İthake olduğunu, oraya dönmesi için yardım etmesi gerektiğini söyler. Akşama doğru bir Phaiak gemisi çeşitli hediyelerle doldurulur, Odysseus da biner. Tıpkı Kalypso’yla, Kirke’yle vedalaştığı gibi herkesle, kralla, kraliçeyle, Nausikaa’yla vedalaşır. Gemi insanların dünyasına doğru yola çıkar. Gemi Odysseus’u, insanlığın sınırlarında, ışığın, yaşamın uzağında bulunan, hiçbir yere ait olmayan bu dünyadan alıp kendi vatanına, evine, İthake’ye doğru götürmektedir.

### *Kimliği belirsiz bir dilenci*

Odysseus gemiye biner binmez uyuyakalır, gemi kendiliğinden yol alır. Phaiaklar İthake’ye varırlar; bir zeytin ağacının, Nymphaların mağarasının girişinin, yüksek dağların göründüğü bir sahile yanaşırlar. Karşılıklı iki kayalık yamacın bulunduğu doğal bir limandır burası. Phaiaklar Odysseus’u uyur halde sahile, zeytin ağacının altına bırakıp geri dönerler. Ama Poseidon göğün üstünden olup bitenleri görür. Bir kez daha aldatılmıştır: Odysseus dönmüştür. Tanrı, Phaiaklardan öç almaya karar verir. Gemi Phaiak ülkesine gelince, kulakları çınlatan bir sesle gemiyi taşa dönüştürür, gemi denize kök salar, kayalık bir adacığa dönüşür. Phaiaklar artık iki dünya arasında geçişi sağlayamayacaklardır. Hikâyenin başında Odysseus’un geçtiği, dönerken açık olan kapı artık sonsuza kadar kapanmıştır. İnsanların dünyası tamamlanmış, Odysseus da bu dünyada yerini almıştır.

Sabah, şafakla birlikte Odysseus uyanır, çok iyi bildiği manzaraya bakar; gençliğini burada geçirmiştir, ama hiçbir şeyi tanıyamaz. Gerçekten de

Athena evine varmadan önce kahramanımızın tepeden tırnağa değişmesini sağlamıştır. Neden mi? Çünkü o yokken, özellikle son on yıldır onun öldüğünü ya da en azından kaybolduğunu düşünen talipler evine yerleşmişlerdir. Orada buluşmuşlardır, zamanlarını orada geçirmekte, yiyip içmekte, sürüleri tüketmekte, şarap küplerini, tahıl ambarlarını boşaltmaktadırlar; Penelopeia'nın aralarından birini koca olarak seçmesini beklemektedirler, ama Penelopeia bunu yapmak istemez. Bin bir kurnazlığı denemiş, kocası ölmeden başka biriyle evlenemeyeceğini öne sürmüştür. Daha sonra kayınbabasına bir kumaş, bir kefen dokumadan evlenemeyeceğini söylemiştir. İşte böylece kendini kadınlar odasına kapatmıştır; bu arada talipler yemekten sonra, şölen yaptıkları büyük salonda, efendilerine ihanet eden hizmetçilerle yatmaktadırlar. Burada daha başka çılgınlıklar da yapmaktadırlar.

Penelopeia, odasında her gün kumaş dokumakta ama gece olunca dokuduklarını sökmektedir. Böylece yaklaşık iki yıldır, işini henüz bitirmediğini söyleyerek talipleri oyalamıştır. Ancak bir gün hizmetçilerden biri taliplere gerçeği açıklar, onlar da Penelopeia'dan artık bir karara varmasını isterler. Doğal olarak Athena, Agamemnon'un düştüğü hataya Odysseus'un düşmesini, yani gerçek kimliğiyle çıkıp gelerek, taliplerce gafil avlanmasını istemez. Bu yüzden Odysseus kılık değiştirmiş olarak, bir yabancı gibi gelmelidir. İnsanlar onu tanımamalıdırlar, ama onun da ilk anda vatanını tanımaması gerekmektedir. Athena gemicilerin onu bıraktıkları kıyıda Odysseus'un gözüne görünüp durumu açıklar: "Talipler var, onları öldürmelisin, eve dönmüş olan oğlun Telemakhos'un, domuz çobanı Eumaios'un, öküz çobanı Philoitios'un desteğini almalısın, böylece onları belki yenebilirsin. Sana yardım edeceğim ama önce seni tamamen değiştireceğim." Odysseus öneriyi kabul eder, o anda vatanını, İthake'yi gerçek gün ışığı altında, gerçek görüntüsüyle görür.

Bulutlar dağılır, Odysseus vatanını tanır. Athena, Nausikaa ile karşılaştığında ona nasıl lütfu, güzelliği verdiyse şimdi de yaşlılığı, çirkinliği verir. Saçları dökülür, kel olur, teni kırışır, gözleri içeri çöker, iki büklüm kalır, üstü başı sefildir, kokmaktadır, her bakımdan toplum dışı, zavallı bir dilenciye benzemiştir. Odysseus'un planı sarayına gitmek, sefil bir dilenciyi, ekmek isteyen bir yoksulu oynamak, her tür hakareti sineye çekerek durumu değerlendirip yandaşlar bulmak, sonunda yayını eline

geçirmektir. Bir tek onun gerebileceği bu yayı ilk fırsatta kolayca gerecek, oklarıyla talipleri öldürecektir.

Sarayın kapısına varır, domuz çobanı, yaşlı Eumaios ile karşılaşır. Ona kim olduğunu, sarayda kimlerin bulunduğunu sorar. Eumaios şöyle söyler: “Efendim Odysseus yirmi yıl önce buradan ayrıldı, başına ne geldiğini kimse bilmiyor, korkunç bir acı, her şey altüst oldu; sarayda talipler var, evi talan ediyorlar, yiyecekleri, sürüleri yağmalıyorlar, onlar yesin diye her gün süt domuzu getiriyorum, korkunç bir durum.” İkisi birlikte sarayın girişine doğru ilerlerler, o sırada Odysseus kapının yanında, her sabah evin çöpünün bırakıldığı yerde, çöplerin üstünde duran bir köpek görür, Argos’tur bu. Yirmi yaşındadır, tıpkı Odysseus gibi o da iğrenç, kir pas içinde, zayıf, kımıldayamaz haldedir, Odysseus’un kopyasıdır sanki. Odysseus Eumaios’a: “Bu köpek, gençken nasıldı”, diye sorar. “Çok iyiydi. Bir av köpeğiydi, dişlerinden hiçbir tavşan kurtulamazdı, avı yakaladığı gibi getirirdi”. “Demek öyle”, der Odysseus ilerleyerek. Bu arada yaşlı Argos başını biraz kaldırır, efendisini tanır, ama hareket edecek gücü kalmamıştır. Sadece kuyruğunu, kulaklarını oynatabilir.

Odysseus köpeğe bakar; bu köpek ne kadar çökmüş olsa da köpeklere özgü yeteneği, koklayarak tanıma yeteneğini kullanıp onu tanımıştır. İnsanların Odysseus’u bunca yıldan sonra tanıyabilmeleri için *semataya*, kanıt olabilecek işaretlere, izlere ihtiyaçları vardır; bu işaretler, ipuçları sayesinde Odysseus’un kim olduğunu çıkarabileceklerdir. Köpeğin böyle şeylere ihtiyacı yoktur, bir anda, koklar koklamaz Odysseus’u tanır. Odysseus yaşlı köpeğini görünce yıkılır, ağlayacak gibi olur; hemen uzaklaşır. Köpek ölür, Eumaios hiçbir şeyin farkına varmaz. Yürürler. Sarayın eşiğinde bir başka dilenciyle, İros ile karşılaşır, Odysseus’tan daha genç görünmektedir. İros gerçek bir dilencidir, aylardır oradadır, talipler şölen yaparken o da et parçalarıyla birlikte tekme tokat da yer. Birden dilenci kılığındaki Odysseus’a seslenir: “Ne işin var burada? Defol git, burası benim yerim, buradan sana iş çıkmaz.” Odysseus: “Görürüz”, der. Birlikte içeri girerler. Talipler oturmuşlar, yemek yemektedirler; hizmetçiler boyuna yiyecek içecek taşırlar. Bir değil de bu kez iki dilencinin geldiğini görünce gülmeye başlarlar. İros, Odysseus’la ağız dalaşma başlar, talipler güler; İros daha genç olduğu için diğerini, yaşlı dilenciyi kolayca yener diye kışkırtırlar. Odysseus önce kavgadan kaçınır, ama sonra işi kol gücüyle bitirmeye razı

olur. Herkes seyreder. Odysseus harmanisini biraz aralar, talipler bu eciş bücüş ihtiyarın hâlâ sıkı baldırları olduğunu görünce kavganın sonucunun baştan belli olmadığını anlarlar. Kavga başlar, Odysseus göz açıp kapayıncaya kadar, bir hamleyle dilenciyi yere serer, herkes çığlık atıp alkışlar. Odysseus, İros'u sarayın dışına atar, ama daha sonra birbiri ardına hakaretlere, aşağılamalara katlanacaktır: Taliplerden biri sözlerle yetinmez. Masanın bir ucundan dilenciye doğru bir kemik parçası fırlatır, kemik Odysseus'un omzuna çarpar, omzu acır. Telemakhos oyunu durdurur: "Bu adam benim konuğum, hakaret edilmesini, ona kötü davranılmasını istemiyorum," der.

## *Odysseus'un imzası, yara izi*

Odysseus desteklerini almak için bazı kişilere kimliğini açıklar. Öncelikle babasından haber almak üzere çıktığı seferden yeni dönmüş Telemakhos'a. Telemakhos dönüşü sırasında, taliplerin kurduğu bir pusudan kurtulmuştur. Talipler, Penelopeia ile rahatça evlenebilmek için onu öldürmeye kalkışmışlardır. Penelopeia ile evlenmek demek Odysseus'un yatağına sahip olmak, kraliçenin yatağına girmek, İthake'nin kralı olmak demektir. Athena'nın haber uçurduğu Telemakhos tuzaktan kurtulur, tertipçilerin onu bekledikleri yerden değil başka bir yerden karaya çıkar, ardından dosdoğru Eumaios'un yanına gider.

Telemakhos'la Odysseus ilk orada karşılaşırlar. Eumaios, Penelopeia'ya gidip oğlunun hayatta olduğunu söyler. Odysseus ile Telemakhos domuz çobanının kulübesinde yalnız kalırlar. Athena çıkagelir. Odysseus onu görür, köpekler de kokusunu alırlar, korkarlar, tüyleri diken diken olur, kuyruklarını indirip masanın altına saklanırlar. Telemakhos ise hiçbir şey görmez. Tanrıça, Odysseus'u dışarı çıkarır. Sihirli değneğiyle dokunur, Odysseus eski haline döner. Artık sefil görüntüsü kalmamıştır, engin gökte oturan Tanrılara benzemiştir. Telemakhos onun kulübeye girdiğini görünce gözlerine inanamaz: Yaşlı bir dilenci nasıl Tanrı gibi olmuştur? Odysseus kendini tanıtır ama Telemakhos o bir kanıt göstermedikçe buna inanmak istemez. Odysseus herhangi bir kanıt göstermez, ama tıpkı bir babanın çocuğunu azarlaması gibi azarlar onu: "Yeter artık! Önünde baban duruyor, sen tanımıyorsun!" Elbette Telemakhos onu hiç görmediği için

tanıyamamıştır. “Sana Odysseus olduğumu söylüyorum.” Bu şekilde davranarak Odysseus, Telemakhos’un karşısında baba konumuna geçer. Telemakhos o ana kadar hiçbir şey değildi, çünkü bir erkek değildi, bir çocuk da değildi, özgür olmak istiyordu, ama annesine bağımlıydı, belirsiz bir konumdaydı. Oysa şimdi babası karşısındadır; önceleri onun yaşayıp yaşamadığını bile bilmiyor, ona söylenenin aksine belki de gerçek babasının o olmadığını düşünüyordu. Ama şimdi etiyle kemiğiyle capcanlı, onunla oğluyla konuşur gibi konuşan babasını gördüğünde hem Telemakhos kendini bir oğul olarak kabul etmiştir, hem de Odysseus da baba kimliğine kavuşmuştur. Her ikisi de toplumsal, insana özgü bir bağı kurmuş, kimliklerini tamamlamışlardır.

Daha sonra Eumaios’un, Philoitios’un yardımlarıyla öç alma işlerine girişeceklerdir. Bu arada Odysseus’un planları boşa çıkar gibi olur. Telemakhos Penelopeia’ya dilenciden, dadı Eurykleia da taliplerin ona yaptıkları kötü davranışlardan söz ederler; bu yüzden Penelopeia dilenciyi görmek ister. Onunla görüşür, tıpkı her geçen yabancıya sorduğu gibi Odysseus’u görüp görmediğini sorar. Elbette Odysseus da alışık olduğu üzere yalanlarından birini söyler. “Bir kez gördüm, uzunca bir süre önce, yaklaşık yirmi yıl önce, Troya’ya giderken bizim oralara uğramıştı; ayrıca kardeşim Idomeneus onunla savaşmaya gitmişti. Ben çok gençtim. Ona bir sürü hediye vermiştim.” Kraliçe bu hikâyeyi dinler, doğru olup olmadığını düşünür: “Söylediklerinle ilgili bir kanıt göster. Nasıl giyinmişti söyleyebilir misin?” Elbette Odysseus ince kumaşı, özellikle Penelopeia’nın ona verdiği, koşmakta olan bir karacayı gösteren değerli takıyı ayrıntılarıyla anlatır. O zaman Penelopeia “Bunlar doğru, doğruyu söylüyorsun”, der. Odysseus’u görmüş olduğunu, ona yardım ettiğini düşünerek bu yaşlı adama karşı içinde tuhaf bir sevgi uyanır. Dadı Eurykleia’dan onunla ilgilenmesini, ellerini ayaklarını yıkamasını söyler. İşte o zaman dadı Penelopeia’ya bu dilencinin Odysseus’a benzediğini söyler; gerçi Athena’nın onu değiştirmesinden sonra bunun nasıl olabileceği sorulabilir. “Elleriyle ayakları aynı”, der. Penelopeia: “Hayır tam değil, ama eğer Odysseus yaşıyorsa, yirmi yıl acı çekip yaşlandıktan sonra herhalde şimdi onun elleri de böyledir.”

Odysseus’un kimliği sorunludur. Sadece dilenci kılığına girmekle kalmamıştır, yirmi beş yaşında evden ayrıldığı için şu anda kırk beş

yaşındadır. Eller onun elleri olsa da aynı eller değildir. Hem aynı hem de başka ellerdir bunlar. Bununla birlikte dadı ona benzediğini söyler, Odysseus'a: "Buraya gelen bütün yolcular, dilenciler arasında en çok sen bana Odysseus'u hatırlattın", der. Odysseus: "Evet, evet, bunu bana başkaları da söyledi", diye yanıtlar. Eurykleia, Odysseus'un ayaklarını yıkarken oradaki yara izini görebilir, kimliğini açığa çıkarabilir, böylece girişilen iş başarısızlığa uğrayabilirdi.

Odysseus henüz gençken, on beş-on altı yaşında dedesinin yanına *kouros* olmak için, yani çocukluktan gençliğe geçmek için gitmişti; delikanlının bir mızrakla tek başına, kuzenlerinin denetimi altında büyük bir domuzla çarpışıp onu yenmesi gerekiyordu. Odysseus bunu başardı, ama önce domuz ona saldırmış, dizinin seviyesinde, baldırına bir yara açmıştı. Odysseus mutluluk içinde evine dönmüş, yarasını herkese göstermişti. Neler yaptığını, yarayı nasıl iyileştirdiklerini, ona nasıl hediyeler verdiklerini ayrıntılarıyla anlatmıştı. Elbette Eurykleia dadısı olduğu için bunları dinleyen ilk kişiydi. O doğduğunda dedesi Autolykos gelmişti; dadı çocuğu kucağından hiç bırakmıyordu; Autolykos'a torunu için bir ad seçmesini istemişti. İşte Odysseus adını buradan alır. İlk görevi konukların ayaklarını yıkamak olan Eurykleia her tür ayak konusunda uzmanlaşmıştı. Odysseus düşünür: "Eğer yara izini görürse, her şeyi anlar. Bu onun için bir *sema*, benim Odysseus olduğumu gösteren bir işaret, benim imzam."

Böylece, dadı işareti görmesin diye, odanın karanlık bir köşesine çekilir. Dadı bir leğenle ılık su getirir, Odysseus'un ayağını tutar, elleri karanlıkta dizlerine doğru kayar, yara izine dokunur, bakar, izi görür, leğeni düşürür, etrafa sular saçılır. Bir çığlık atar. Odysseus eliyle kadının ağzını kapatır: Kadın anlamıştır. Kadın, Penelopeia'ya doğru bakar, karşılarındaki dilencinin Odysseus olduğunu bakışlarıyla anlatmak ister. Athena, Penelopeia'nın bu bakışları görmesini engeller. Eurykleia: "Peki ama sevgili Odysseus'um, neden seni hemen tanıyamadım?" diye fısıldar. Odysseus dadıyı susturur. Kadın onu tanımıştır, ama Penelopeia şimdilik bunu bilmemelidir. Odysseus domuz çobanına, öküz çobanına aynı yara izini gösterecek, kimliğini böyle kanıtlayacaktır.

### *Kralın yayını kurmak*

Penelopeia, Athena’nın telkinleriyle artık evinin yağmalanmasına son vermeyi kararlaştırır. Yarışmalarda kazanan ile evlenecektir. Bunun için odasından, Athena’nın lütfuyla daha da güzelleşmiş olarak çıkar, gözleri kamaşan taliplere, Odysseus’a artık bu duruma bir son vereceğini söyler. “İçinizden hanginiz kocamın yayını kurup salona koyulacak hedefleri vurursa, benim kocam olacak, böylece bu iş burada bitecek; bunun için şimdiden düğün hazırlıklarına başlansın, ev süslensin, şölen kurulsun.” Talipler sevinirler. Her biri yayı kendisinin kuracağına inanmaktadır. Penelopeia yayla birlikte bir sadak dolusu oku sakladığı yerden çıkarıp verir. Hemen odasına çekilip kapanır. Yatağına uzanır, Athena ona çok istediği sakin, dingin bir uyku verir.

Odysseus hiç kimse dışarı çıkamasın diye büyük salonun kapılarını kapattırır, taliplerin silahlarını da uzaklaştırır. İşte o zaman o büyük yay töreni başlar. Hepsi yayı kurmayı dener ama hiçbiri başaramaz. Nihayet aralarından en iddialısı olan Antinoos da başarısız olur. O zaman Telemakhos kendisinin de deneyeceğini, eğer başarırsa Odysseus’un yerine geçeceğini, annesinin kimseyle evlenmeyeceğini, kendi yanında kalacağını söyler. Yayı kurmayı dener, tam kuracakken o da başarısız olur. Sefil bir dilenci kılığındaki Odysseus yayı alır: “Bir de ben deneyeyim”, der. Doğal olarak talipler hakaretler yağdırırlar: “Sen deli misin, aklını mı kaçırdın, kraliçeyle evlenebileceğini mi sanıyorsun?” Penelopeia onunla evlenmenin söz konusu olmayacağını, ama yayı kurup kuramayacağını merak ettiğini söyler. Odysseus da elbette onunla evlenmek istemediğini, ama eskiden çok iyi yay kurduğunu, şimdi de aynı şeyi yapıp yapamayacağını görmek istediğini söyler. “Sen bizimle alay mı ediyorsun”, der talipler, ama Penelopeia üsteler: “Bırakın, denesin, eğer başarırsa ona armağanlar veririm, onu konuk ederim, başka yerlere gitmesi için ne gerekiyorsa yaparım, dilencilikten kurtarır, ona bir hayat sağlarım.” İşte böylece Penelopeia, bu dilencinin kocası olabileceğini bir an bile aklına getirmez. Daha fazla beklemeden kadınlar locasına geçer.

Odysseus yayı alır, hiç güçlük çekmeden kurar, bir ok fırlatır, taliplerden birini, Antinoos’u öldürür, herkes şaşırmıştır. Aşağılanmış biçimde bağrışırlar, onun sakar biri olduğunu, tehlikeli olduğunu, yay kurmayı bilmediğini söylerler. Hedeflere nişan almak yerine oradaki adamlardan birine fırlatır okunu. Odysseus’a Telemakhos, domuz çobanıyla öküz çobanı

yardım ederler, bütün talipler öldürülür. Talipler kurtulamamış, hepsi can vermiştir.

Salon kanla dolmuştur. Penelopeia yukarıda, odasına çıkmış, olan biteni görmemiştir, Athena ona yeniden uyku vermiştir. Taliplerin cesetleri çıkarılır, salon yıkanıp temizlenir, her şey düzene girer. Odysseus taliplerle yatan hizmetçileri bulup cezalandırır. Serçe gibi tavana asar onları, hepsi ölür. Gece olur. Ertesi gün taliplerin aileleri oğullarının katledildiğinden kuşkulanmasınlar diye, düğün hazırlıkları yapılır. Evin düğün nedeniyle kapalı olduğu söylenir. Müzik vardır, sarayın her yeri şölen müzikleriyle çınlamaktadır. Eurykleia, Penelopeia'yı uyandırmak için basamakları dörder dörder çıkar: "Aşağı in, talipler öldüler, Odysseus aşağıda." Penelopeia inanmak istemez: "Bu zırvaları bana başka biri söylemiş olsaydı kapı dışarı ederdim. Umutlarımla, acılarımla şaka yapma." Dadı üsteler: "Yara izini gördüm, onu tanıdım, Telemakhos da tanıdı. Bütün talipleri öldürdü, nasıl oldu bilmiyorum, orada değildim, hiçbir şey görmedim, sadece seslerini duydum."

Penelopeia karmakarışık duygular içinde aşağı iner. Bir yandan bu adamın Odysseus olmasını dilerken, bir yandan da nasıl olup da onun Telemakhos'la birlikte tek başına yüze yakın yiğidi öldürebileceğini düşünür. Demek, Odysseus olduğunu öne süren bu adam yirmi yıl önce onunla karşılaştığını anlatırken yalan söylüyordu. Ona "gerçeğe çok benzeyen yalanlar" söylemişti demek. Peki şimdi de yalan söylüyor olamaz mıydı? Büyük salona gelir, ona doğru koşsa mı koşmasa mı, bilemez, donmuş kalmıştır. Sefil bir dilenci kılığındaki Odysseus karşısındadır; başını eğmiş, sessizce durmaktadır. Penelopeia konuşmaz, bu yaşlının Odysseus ile hiçbir benzer yönü olmadığını düşünür. Penelopeia'nın durumu diğerlerinden farklıdır: Onlar, diğerleri, Odysseus'un dönüşüyle birlikte toplumsal konumlarına tastamam kavuşmuşlardır. Telemakhos'un bir babası olmalıydı, Odysseus ortaya çıkınca babasına kavuştu. Baba Odysseus'un da bir oğlu olmalıydı, öyle oldu. Ya hizmetçiler, onlar da bekledikleri efendiye nihayet kavuştular; kısaca herkes kendi kimliğine kavuşmuş oldu, kimliklerini tanımlayan toplumsal bağ yeniden kuruldu, nihayet herkes kendi oldu. Oysa Penelopeia'nın bir kocaya ihtiyacı yoktu, onun aradığı bir koca değildi; yıllardır eteklerine yapışan, ona kocalık etmek isteyen, evinin eşiğini aşındıran yüzlerce aday olmuştu. Bir koca

değil, Odysseus’u istiyordu. Sadece onu istiyordu. Onu “gençken nasılsa öylece” istiyordu. Diğerlerinin gözüne ikna edici görünen işaretler, yara izi, yayı kurmuş olması, onun Odysseus olduğunu göstermiyordu. Başka erkekler de aynı kanıtları sunabilirlerdi. O sadece Odysseus’u, biricik kocasını, geçmişte ona kocalık etmiş, yirmi yıldır kayıp olan Odysseus’u istiyordu; işte bu yirmi yıllık boşluk doldurulmalıydı. Bu yüzden sadece ikisinin bildiği gizli bir işareti ister, bir tek işaret vardır. Penelopeia, Odysseus’tan daha kurnaz olmalıdır. O adamın daha önce de yalan söyleyebildiğini bilmektedir, o zaman o da onu tuzağa düşürecektir.

### *İkisinin bildiği sır*

Aynı gün Athena, Odysseus’u eski haline, yirmi yıl yaşlanmış doğal haline dönüştürür. Penelopeia’nın karşısında yakışıklı bir kahraman durmaktadır. Penelopeia onunla ilgili kuşkularını hâlâ giderememiştir. Telemakhos annesine kızar. Eurykleia da kızar. Onun taş kalpli olduğunu söylerler. Ama aslında taliplerin çektirdikleri bütün acılara o taş kalbi sayesinde katlanabilmiştir. “Eğer bu adam Odysseus ise birbirimize kavuştuk demektir, çünkü aramızda, sadece ikimizin bildiği bir sır var; sadece ikimize ait bir sır, doğruluğu kesin tek kanıt bu.” Odysseus gülümser, her şeyin yolunda olduğunu düşünür. Penelopeia kurnazlık edip hizmetçilere odasındaki yatağı Odysseus’un yatacağı yere taşımalarını söyler, çünkü birlikte yatmayacaklardır. O bu emri verince Odysseus kızar, tam anlamıyla küplere biner: “Ne, yatağı buraya getirmek mi? Ama o yatak yerinden oynatılamaz ki! – Neden? – Çünkü o yatağı ben yaptım; dört ayağından biri yere çakılı, kaldıramazsınız; bu ayak toprağa kök salmış bir zeytin ağacıydı, onu kesip yontmuş, yatağı bu ağacın üstüne kendi elimle kurmuştum. Yerinden oynatamazsınız. Bu sözler üzerine Penelopeia, Odysseus’un kollarına atılır: “Sen Odysseus’sun.”

Yatağın ayağı elbette çok çeşitli anlamlarla yüklüdür. Sabittir, hareketsizdir. Karıkoca yatağının sabit ayağı her ikisinin paylaştığı sırrın, kadının erdeminin, kocanın kimliğinin sabitliğinin ifadesidir. Aynı zamanda Penelopeia ile Odysseus’u buluşturan bu yatak, kahramanın İthake kralı olduğunun da onaylanmasıdır. Bu çiftin bu topraklarda hâkimiyetlerinin, toprağa, sürülere bereket getirecek adaletli bir yönetimin yasallık

kazanmasıdır bu. Üstelik, sadece ikisinin bildiği, yıllar geçse de hafızalarında sakladıkları bu gizli işaret onları birleştiren, onları çift yapan şeyi, *homophrosune*'yi, düşünce birliğini gösterir. Nausikaa, Odysseus'un önünde evlilikten söz edince Odysseus ona evlenecek erkekle kadın için en önemli şeyin işte bu *homophrosune* olduğunu açıklamıştı: Karıkoca arasında düşünceyle duygu birliğinin olması gerekir. İşte evlilerin yatağı bunu temsil eder.

Her şey bitmiş gibi görünebilir, ama henüz değil. Bir de Odysseus'un babası, oğlunun döndüğünden haberi olmayan Laertes vardır. Odysseus'un bir oğlu, bir karısı vardır, karısının bakışlarında tam bir sadakat okur; hizmetçileri vardır. Hikâyenin sonunda babasını görmeye gider. Dilenci kılığından kurtulmuştur, yirmi yıldan sonra babasının onu tanıyıp tanıyamayacağını görmek ister. Acaba Odysseus yirmi yıl önce olduğunun aynısı mıdır? Babasının bir başına, üzüntü içinde inzivaya çekildiği, iki erkek bir kadın köleyle toprağı işlediği bahçeye gelir. Babası Laertes tıpkı çöplerin üstündeki yaşlı Argos gibidir, ayrıca dilenci kılığıyla saraya gelen Odysseus'un görüntüsüne sahiptir. Odysseus yaklaşır. Laertes ne istediğini sorar. Odysseus yalanlarla işe başlar. "Bir yabancıyım". Konuşurken babasına köleymiş gibi davranır. "Kir pas içindesin, kötü giyinmişsin, tenin iğrenç, şapkan da aşağı sınıftan bir hizmetçininki gibi hayvan derisinden yapılmış." Laertes bu söylenenlere kulak asmaz, aklındaki tek şey, bu yabancının oğlu hakkında bir şeyler bilip bilmediğidir. İşte böylece Odysseus yalan yanlış hikâyeler anlatmaya başlar.

Laertes ağlamaya başlar: "Öldü mü?" diye bağırır, elleriyle yerden toprak alıp savurmaya başlar. Odysseus onun bu denli üzüldüğünü görünce yalanlara bir son verir: "Dur Laertes, ben Odysseus'um. – Nasıl olur, kanıt göster." Odysseus ona yara izini gösterir, ama bu babası için yeterli olmaz. O zaman daha küçücükken, o zamanlar güçlü kuvvetli bir yiğit olan Laertes'in bahçedeki ağaçları ona gösterdiğini, adlarını belletip onları ona nasıl teslim ettiğini anlatır. On üç armut ağacı, on elma ağacı, kırk incir ağacı, elli sıra bağ. Laertes'in toprağı ekip biçmek, bitkileri, ağaçları yetiştirmek için ona aktardığı bilgileri ayrıntılarıyla anlatır. Yaşlı Laertes gözyaşları içinde, ama bu kez sevinçten ağlayarak Odysseus'un kollarına atılır. Pasaklı bir ırgatken yeniden kral Laertes olmuştur. Odysseus nasıl ki Telemakhos karşısında babalık konumuna kavuştuysa, şimdi de Laertes

karşısında evlat konumuna dönmüştür. Sonuç gecikmez. Laertes eve döner, geri geldiğinde Tanrı gibi güzeldir. Athena işleri biraz yoluna koymuştur. Onu oğluna bağlayan toplumsal ilişkilere dahil olduğunda eski haline kavuşur; tıpkı bir Tanrı gibi güzel bir kraldır o.

## *Yeniden bulunmuş şimdiki zaman*

Sarayda, kentte, İthake toprağındaki evin kalbine kök salmış zeytin ağacı, köyde sürekli canlı tutulan ekinler, bitkiler... İşte geçmiş ile gelecek arasındaki bağ böyle sağlanır. Eskiden dikilmiş ağaçlar büyümüştür. Bunlar Odysseus'un küçük bir çocuk olduğu zaman ile yaşlılığın eşiğinde olduğu zaman arasındaki devamlılığı gösteren tanıklardır. Bu hikâyeyi dinlediğimizde biz de aynı şeyi yapmıyor muyuz aslında; geçmişle, yani Odysseus'un ayrılışıyla şimdiyi, dönüşünü birleştirmiş olmuyor muyuz? Penelopeia'dan ayrılışını ona kavuşmasıyla birlikte anlatıyoruz. Bir anlamda anlatı boyunca yeniden oluşturulan hatıradaki zaman yok oluyor. Zaman yok olup yeniden yaratılıyor, çünkü bizzat Odysseus hatırasında dönüşünü saklayabilmiştir, çünkü Penelopeia aklında genç Odysseus'un hatırasını saklayabilmiştir.

Odysseus, Penelopeia'yla yatar, sanki ilk geceleri gibidir. Genç evliler olarak birbirlerine kavuşurlar. Athena günün çabucak doğmaması, şafağın sökmemesi için güneşin arabasını yavaşlatmasını sağlar. O gece zamanın en uzun gecesi olur. Birbirleriyle konuşurlar, maceralarını, çektiklerini anlatırlar. Artık şimdi her şey eskisi gibidir, zaman silinmiş gibidir. Ertesi gün taliplerin aileleri olan biteni öğrenirler, intikam çığlıkları atarlar, ailelerden, kardeşlerden, kuzenlerden, komşulardan oluşan silahlı bir grup Odysseus'u, Telemakhos'u, Laertes'le hizmetçileri yakalamaya çıkarlar. Athena çatışmayı önler. Savaş olmayacaktır, ateşkes, barış, uzlaşma sağlanmıştır. İthake'de artık her şey eskisi gibidir, bir kralla bir kraliçe vardır, hizmetçiler vardır, düzen yeniden kurulmuştur. Ozanın şiiri bütün zamanların bütün insanları için, bütün o görkemiyle işte bu dönüş hatırasını anlatmaya hazırdır artık.

# DİONYSOS THEBAİ'DE

Yunan Tanrıları arasında Dionysos apayrı bir Tanrıdır. Gezen, sürekli dolaşan bir Tanrıdır; hiçbir yere ait değildir, ama her yerdedir. Aynı zamanda geçtiği yerlerde tastamam kabul görmek ister, orada yerini almak, öncelik sahibi olmak ister; kültünün özellikle Thebai'de olmasını ister, çünkü orada doğmuştur. Kente uzaktan gelen biri gibi, ayrıksı bir yabancı gibi girer. Thebai'ye ise orada doğduğu için kabul görüp ağırlanmak, orada resmi konutunda bulunmak için geri döner. Hem gezgin hem de yerleşik Dionysos, Louis Gernet'nin dediği gibi Yunan Tanrıları arasında başkası figürünü, farklı, ayrıksı, rahatsız edici, normal olmayanı temsil eder. Ayrıca Marcel Detienne'in de yazdığı gibi salgına yol açan bir Tanrıdır. Tanınmadığı bir yerde ortaya çıktığında kültü tıpkı bulaşıcı bir hastalık gibi, anında dalga dalga yayılıp kendini kabul ettirir.

Birden, ötekilik, kendinden başka olan şey, en tanıdık yerlerde ortaya çıkmaya başlar. Salgın bir hastalık. İnsanlara yakın, bu hem gezgin hem yerleşik Tanrı onlarla Yunan inanışında genel olarak öne çıkan ilişkiden daha farklı bir ilişki kurar; daha içten, daha kişisel, daha yakın bir ilişkidir bu. Dionysos kendisine inanan kişiyle sanki birebir ilişki kurar. Gözlerini karşısındakinin gözlerine diker, karşısındaki de Dionysos'un maskesine bakıp kendinden geçer. Hem böyle insanlara yakındır, ama hem de insanlardan belki de en uzak Tanrı odur; en gizemli, en fazla sır dolu Tanrı odur; anlaşılamayan, bir çerçeveye oturtulamayan Tanrıdır. Aphrodite için aşk Tanrıçası, Athena için hem Savaş hem de Bilgelik Tanrıçası, Hephaistos için Zanaatkâr Tanrı, Demirci Tanrı denilebilir. Oysa Dionysos bu çerçeveler içine sığmaz. O aynı zamanda hepsinin içinde ama hepsinin de dışındadır, hem vardır hem yoktur. Serserilik, gezginlik, sürekli hareket etmek, yolda olmak, yolculuk yapmak ile evinde olmak, bir yere yerleşmek, kurulu düzene sahip olmak, bir yere sonradan gelmek değil, oranın yerlisi olmak arasındaki gerilimi düşünürsek onunla ilgili hikâyeler daha farklı anlamlar kazanır.

## *Gezgin Europe*

Hikâye daha önce de sözünü ettiğimiz bir kişiyle, Thebai'nin ilk hükümdarı Kadmos'la başlıyor. Bu büyük siteyi kuran kahraman, Kadmos da bir yabancıdır, uzaklardan gelen bir Asyalı, bir Fenikelidir. Tyr ya da Sidon

kralı Agenor ile Telephassa'nın oğludur. Bunlar Ortadoğu'ya, bugünkü Suriye'ye ait kişilerdir. Bu kralla kraliçenin Kadmos, Phoemks, Kiliks, Thasos adlı oğullarıyla Europe adında bir de kızları vardır; Avrupa kıtası adını işte ondan alır.

Europe göz kamaştırıcı genç bir bakiredir. Bir gün Tyr sahillerinde arkadaşlarıyla birlikte oynarken Zeus'un dikkatim çeker; Europe suya girmektedir, belki de çıplaktır. Başka hikâyelerde güzellikleriyle Tanrının iştahını kabartan dilberler sümbül, zambak ya da nergis toplarlar, ama Europe deniz kıyısında, açık bir alanda durur. Zeus onu görür, anında göz koyar. Dev gibi, beyaz bir boğaya dönüşür, boynuzları hilal gibidir. Kıyıya gelip Europe'nın ayaklarının ucuna yatar. Europe hayvana hayran kalır, önceleri biraz çekinerek yaklaşır. Boğa davranış biçimiyle korkacak bir şey olmadığını gösterir. Europe boğanın başını okşar, yanlarına vurur, boğa kımıldamaz, hatta başını ona doğru uzatır, neredeyse kızın beyaz tenini yalayacaktır; kız boğanın sırtına biner, elleriyle boynuzlarından tutar; boğa ileri atılır, suya atlayıp denizi aşar.

Zeus ile Europe, Asya'dan Girit'e geçerler. Orada Zeus Europe'yle birleşir, sonra onu sanki Girit'e kapatır. Çocukları olur, Rhadamantys, Minos; onlar ileride Girit'in kralları olacaklardır. Zeus adanın hâkimlerine bir hediye bırakır. Bu ilginç bir kişidir, Talos, tunçtan bir dev; işi Girit'i korumak, burasını dünyadan ayrı bir ada olarak bir kale gibi kuşatmak; dışarıdan gelenlerin oraya yanaşmasını, adadakilerin de dışarı çıkmalarını engellemektir. Talos günde üç kez adayı kolaçan eder, kimsenin buraya gelmemesini, kimsenin buradan ayrılmamasını sağlar. Ölümsüzdür, yenilmezdir, metaldendir. Bir tek yeri zayıftır; topuğundaki bir damar, onu safdışı edecek bir kilit gibidir. Bu kilit açıldığında metalin bütün gücü akıp gidecektir. Bu kilidin Argonautların yolculuğu sırasında büyücü Medeia tarafından büyü gücüyle açıldığı anlatılır; başka hikâyelerdeyse başka bir kahraman, Herakles, bir okla Talos'u can alıcı yerinden vurup öldürür.

Europe olayında bir kaçırma, bir dünyadan öbürüne geçiş vardır; bir kapanma vardır, kendi üstüne kapanan Girit Adası bunu gösterir. Hatta geçiş değil de başıboş bir yolculuk demek daha doğrudur: Europe'nin arkadaşları Agenor'a, kızını bir boğanın kaçırdığını söyleyince kral, karısıyla oğullarını seferber eder, onlardan kızı bulmalarını ister. İşte

böylece üç erkek kardeş anneleriyle birlikte yola çıkarlar, doğdukları yeri, ailelerini, krallıklarını bırakıp maceralara atılırlar, bütün dünyayı gezerler. Bu bitmek bilmez yolculuklar sırasında, çok sayıda site kurarlar. Kadmos annesiyle yola çıkar. Sonunda Trakya'ya varırlar; hâlâ Europe'yi aramaktadırlar, çünkü Agenor kızı bulmadan saraya dönmemelerini emretmiştir. Kadmos'un annesi Telephassa Trakya'da ölecek, adı hep saygıyla anılacaktır.

O sırada Kadmos ne yapması gerektiğini öğrenmek için Delphoi'ye gider. Kâhin şöyle der: "Yolculuklar bitti, artık durmalısın, yerleşmen gerekiyor, çünkü kardeşini bulamayacaksın." Europe kaybolmuştur, kimse onu görmemiştir, nerede olduğunu kimse bilmez; aslında Girit'e kapatılmıştır, ancak bunu Delphoi kâhinlerinden başka kim bilebilir? Bununla birlikte kâhin şunu söyler: "Kadmos, Tyr'li yiğit, bir ineğin, gezgin bir ineğin peşine takılacaksın, nereye giderse sen de gideceksin. Europe'yi bir boğa kaçırdı, o şimdi yerleşik. Sen bu ineği izle, o yürüdükçe sen de yürü, nerede yatar da bir daha kalkmazsa orada bir kent kuracaksın, oraya kök salacaksın." Böylece Kadmos yanına birkaç delikanlı alarak söyleneni yapar. Çok güzel bir inek görür, üstünde ay gibi şekiller vardır, bu da onun özel bir görevi olduğunu göstermektedir. Kadmos hayvanı izler, derken inek bir çayırda durur, işte burası gelecekte Thebai kenti olacak yerdir, Boiotia'dır. Gezgin inek hiç kımıldamaz, yolculuk bitmiştir. Kadmos buraya bir kent kurması gerektiğini anlar.

### *Hem yabancı hem yerli*

Kenti kurmadan önce kendine yakın hissettiği Tanrıçaya, Athena'ya, kurban sunmak ister. Kurban sunmak için su gereklidir. Arkadaşlarını Ares kaynağı denen bir pınara gönderir; burası böyle adlandırılır çünkü buranın efendisi Ares'tir, görevi de kapları, testileri doldurmaktır. Gelgelelim suyun başını korkunç bir ejderha tutmuştur, su almaya gelen gençleri öldürmektedir. Kadmos kaynağa gidip ejderhayı öldürür. Athena söz verdiği kurbanı sunmasını, sonra yere serdiği ejderhanın dişlerini söküp dümdüz bir ovaya, *pedion'a* tıpkı tahıl eker gibi ekmesini emreder. Kadmos söyleneni yapar, ineği Athena'ya gereğince kurban eder, ovaya gidip ejderhanın dişlerini eker. Dişleri eker ekmez her birinden yetişmiş bir savaşçı çıkar, tepeden

tırnağa silahlı piyade eridir bunlar; miğferleri, kalkanları, kılıçları, mızrakları, dizlikleri, zırhları vardır. Topraktan çıkar çıkmaz birbirlerine bakarlar, ses çıkarmazlar, derken katliama, savaşa, kavgacı şiddete alışmış, tepeden tırnağa savaşçılar gibi birbirlerine meydan okumaya başlarlar. Kadmos kendisine karşı birleşebileceklerini anlar. Bir taş alıp birbirlerine meydan okuyan savaşçıların ortasına doğru fırlatır. Her biri taşı atanın bir diğeri olduğunu sanır, askerler kavgaya tutuşur. Hepsi ölür, sadece beşi sağ kalır. Bu savaşçılara *Spartoi,* yani Spartalılar denir, anlamı da “ekilmişler“dir. Topraktan, kendiliğinden doğmuşlardır. Bunlar gezgin değillerdir, toprağa kök salmışlardır, Thebai toprağıyla temel bağı temsil ederler; işleri güçleri savaştır. Kim olduklarını açıkça söyleyen adlar taşırlar: Khthonios, Oudaios, Peloros, Hyperenor, Ekhion, yani azman, topraksı, gece gibi, karanlık, savaşçı.

Ancak Kadmos, Ares’in nefretini üzerine çekmiştir bir kez, çünkü onun oğlu olduğu söylenen ejderhayı öldürmüştür. Yedi yıl boyunca Kadmos onun hizmetine girecektir; Herakles de başka durumlarda hakaret ettiği bazı kişilerin, kahramanların ya da Tanrıların hizmetine girmişti. Yedinci yıl serbest kalır. Onun tarafını tutan Tanrılar, özellikle Athena, ona Thebai’nin hâkimiyetini vermeyi düşünürler. Ancak daha önce onun bir soyunun olması gerekir. Thebai’nin toprağına kök salmış, toprağın karnında duranları günışığına çıkaran kişi odur çünkü. Kadmos’un düğünü sırasında insanlar ile Tanrılar bir kez daha yakınlaşırlar. Kadmos bir Tanrıçayla, Aphrodite’yle Ares’in kızı Harmonia’yla evlenir; Ares, günahından arınmasını sağlayan, Thebai kaynağına kimseyi yaklaştırmayan, topraktan çıkan suyu koruyan Tanrıdır; aynı savaşçı ruh yeniden doğmuş, *Spartoi*, “topraktan doğanlar”, daha sonra da onların soyları olan *gegenes* sayesinde hayata geçmiştir.

Öte yandan Harmonia, Aphrodite’den doğduğu için birleşmelerin, uzlaşmaların, barışmaların Tanrıçasıdır. Bütün Tanrılar Thebai kalesine, akrabalarının düğününe gelirler. Düğünde şarkıları Musalar söyler. Adet olduğu üzere Tanrılar armağanlar verir. Bu armağanlardan bazıları kötülük getirir, kime miras kalırsa onu mahveder. Kadmos’un birçok çocuğu olacaktır: Semele, Autonoe, ayrıca Athamas’la evlenip Deniz Tanrıçası Leukothea’ya dönüşecek İno. Agave adlı başka bir kızı daha olur; Spartalılardan biri olan Ekhion’la evlenecek, bir çocuğu olacaktır:

Pentheus. Başka bir deyişle Thebai'nin kuruluşu uzaktan gelen, yiğitliği sayesinde, Tanrıların dileği üzerine hükümdar ilan edilen kahraman Kadmos ile topraklardan türemiş, topuklarına Thebai'nin toprağı bulaşmış, o topraklara çakılmış dövüşçüler arasında, o savaşçılar arasında bir dengeyi gösterir. Thebai'nin ilk kuşak Tanrıları bu iki soy arasında, bu iki kuşak arasında uzlaşma olduğunu gösterir, ama gerilimler, anlaşmazlıklar, çatışmalar da olacaktır.

## *Baldırdaki rahim*

İşte böylece tıpkı Europe gibi baştan çıkarıcı bir genç kız, Semele vardır. Zeus onunla bir gün değil uzun süre ilişkide bulunur. Semele her gece koynuna insan kılığında girenin Zeus olduğunu bilmektedir; ondan olduğu gibi, esas kimliğiyle, ölümsüz mutluların egemeni olarak, bütün ihtişamı, bütün görkemiyle kendini göstermesini ister. Öyle görünmesi için sürekli yalvarır. Elbette Tanrılar kimi kez insanların düğünlerine gelirler, ama insanların onları çıplak gözlerle, oldukları halleriyle, Tanrı olarak görmeleri çok tehlikelidir. Zeus, Semele'nin yakarışlarına dayanamayıp yıldırım çıkaran görünüşüyle belirince Semele sevgilisinin Tanrısal ateşiyle, ışıkla, alevlerle kül olur gider. Karnında Zeus'un bir çocuğunu, Dionysos'u taşıdığı için Zeus bir an bile düşünmez, yanmakta olan Semele'nin bedeninden küçük Dionysos'u çıkarır; baldırına bir yarık açar, burasını ana rahmine dönüştürüp henüz altı aylık bebeği oraya yerleştirir. Böylece Dionysos iki kez doğacak, Zeus iki kez aynı çocuğun babası olacaktır. Zamanı gelince Zeus baldırını açar, küçük Dionysos, Semele'nin karnından çıkar gibi doğar. Çocuk tuhaftır, Tanrı olarak sıra dışıdır, çünkü ölümlü bir kadın ile görkemli Zeus'un oğludur. Tuhaftır çünkü bir süre bir kadının karnında bir süre de Iuppiter'in, Zeus'un baldırında yaşayıp beslenmiş Dionysos, Zeus'un çapkınlıklarını affetmeyen, bunun acısını hep gizli aşkların meyvelerinden çıkaran Hera'nın kıskançlığıyla boğuşmak zorunda kalacaktır. Zeus'un en çok özen gösterdiği şey Dionysos'u Hera'nın gözünden uzak tutmak olmuştur; onu sütannelere vermiş, onlar da çocuğu gizlemişlerdir.

Çocuk büyür büyümez gezmeye başlayacak, uğradığı yerlerin halkı tarafından sürekli suçlanacaktır. Özellikle daha gencecikken Trakya'ya

çıkar, peşinde genç Bakkhalar vardır. Kral Lykurgos, Tanrı olduğunu söyleyen, yepyeni bir Tanrının sofu naipleriymiş gibi kendilerinden geçen kadınları peşine takmış, nereden geldiği bilinmeyen bu genç yabancıyı hiç hoş karşılamaz. Lykurgos, Bakkhaları tutuklatıp hapse attırır. Dionysos'un gücü onları kurtarmaya yeter. Lykurgos Tanrının peşine düşer, o da kaçmak zorunda kalır. Belirsiz, kadın kılığıyla tanınmayan Dionysos onu kovalayanlardan çok korkar; sonunda kendini suya atıp Lykurgos'tan kurtulur. Gelecekte Akhilleus'un annesi olacak deniz Tanrıçası Thetis derinliklerinde onu bir süre gizler. Dionysos bu gizli erginleme sürecinin ardından Yunanistan'dan ayrılıp Asya'ya geçer. İşte Asya'nın büyük zaptı başlamıştır. Bütün bu toprakları sadık askerleriyle birlikte gezer; bu askerler bildik silahları olmayan, ama asa, yani uçlarına kozalak takılmış, doğaüstü güçlere sahip sopalar taşıyan kadınlardır. Dionysos ile müritleri ilerleyişlerini durdurmak için karşılarına çıkan bütün orduları bozguna uğratırlar; Asya'nın her yerinde zafer kazanırlar. Sonra Tanrı Yunanistan'a döner.

### *Gezgin rahip ile vahşi kadınlar*

Thebai'ye geri dönüşü de o zamana rastlar. Bir analığın kininden kaçan küçük çocuk, Trakya kralının öfkesinden korunmak için kendini suya atmış, derinliklerde saklanmıştır; şimdiyse Thebai'ye yetişkin olarak döner. O sıralar Semele'nin kız kardeşi, teyzesi Agave'nin oğlu Pentheus kraldır. Semele ölmüştür. Agave, beş "Ekilmişler"den biriyle, Ekhion ile evlenmiş, o da bir oğul dünyaya getirdikten sonra ölmüştür. Bu çocuk, dedesi Kadmos olduğundan kral unvanını alır, Kadmos henüz hayattadır ama hükümdarlık yapamayacak kadar yaşlıdır. Thebai toprağına, doğduğu yere bağlılığını, sert huyunu, acımasızlığını, yiğitliğini Ekhion'dan almıştır.

Dionysos, arkaik Yunan sitesinin bir örneği olan bu Thebai kentine kılık değiştirerek gelir. Kendini Tanrı Dionysos olarak değil, Tanrının rahibi olarak tanıtır. Kadın gibi giyinmiş gezgin rahibin beline kadar inen saçları vardır, tastamam Doğulu bir gezgindir, gözleri koyu renklidir, baştan çıkarıcı bir görünüşü vardır, çok iyi konuşur. Kısaca Thebai'nin "Ekilmişi"ni, Pentheus'u rahatsız edecek, onu öfkelendirecek her özelliğe sahiptir. Her ikisi de aynı yaştadır. Pentheus tıpkı bu düzmece Tanrı gibi

genç bir kraldır. Bu rahibin etrafını bir küme kadın, Lydialı, yani Doğulu kadınlar sarmıştır. Dış görünüş, yaşayış biçimi olarak doğuludurlar. Thebai sokaklarında bağırır çağırırlar, açık havada oturur, yemek yerler, uyurlar. Peki bu gezginlerin kentte işleri nedir? Kral onları kovmak ister. Dionysos bütün Thebaili anaları delirtmiştir; çünkü Dionysos teyzelerini, Kadmos'un kızlarım, özellikle Agave'yi hiç affedemez, çünkü onlar Semele'nin Zeus'la asla ilişkisinin olmadığını, onun ne idüğü belirsiz çok sayıda âşığı olan azgın bir kadın olduğunu, dikkatsizliği yüzünden bir yangında öldüğünü, bir oğul doğurmuş olsa bile onun kaybolmuş olduğunu, zaten bu çocuğun Zeus'tan olamayacağım yaymışlardır. Thebaililer hikâyenin Semele'yle ilgili bölümüne, onun Tanrıyla ilişkiye girdiğini, hata edip Tanrıyı olduğu gibi görmek istediğini anlatan bölüme inanmazlar. Bunlara deli saçması derler. Elbette Kadmos ile Harmonia'nın düğünü gerçektir, olmuştur bu, ama hedef sadece insani ölçülere göre düzenlenmiş bir insanlar sitesini kurmaktır. Dionysos da Tanrılarla yakın ilişkiler kurmak ister ama Kadmos ile Harmonia'dan farklı biçimde. Tanrıların kısa süreliğine gelip katıldıkları bir şölen ya da bir tören yoluyla değil, insanın yaşantısında, siyasal yaşamda tastamam Thebai'nin gündelik yaşantısında Tanrılarla ilişki kurulsun ister. Her insanın gündelik yaşantısında yeni bir boyut açacak bir yol bulmak ister. Bunun için Thebai kadınlarını, eş ile anne görevlerini iyice benimsemiş, Dionysos'un yanındaki Lydialı kadınların yaşantısının tam aksi bir yaşam tarzına sahip bu matronları çılgına çevirmesi gerekmektedir. İşte böylece Dionysos, delilik nöbetiyle çıldırtır Thebaili kadınları.

Kadınlar çocuklarını terk ederler, ev işlerini bırakırlar, kocalarından ayrılırlar; dağlara, tarlalara, ormanlara kaçarlar. Orada saygın kadınların giymeyeceği, şaşırtıcı giysiler giyerek dolaşırlar, her tür çılgınlığı yaparlar; köylüler karmakarışık duygularla, hayran ama şaşkın biçimde onları izlerler. Pentheus'a haber verilir. Öfkesi ikiye katlanır. İlk önce Tanrının yandaşlarıyla işe başlar; kadınların salgın halinde delirmelerinden onlar sorumlu tutulur. Bu yeni inanca bağlanmış bütün Lydialıların tutuklanarak hapse atılmalarını emreder. Kentin asayişini sağlayan görevliler emri yerine getirirler. Dionysos hemen bir büyü yapıp onları dışarı çıkarır. Yeniden sokaklarda dans etmeye, şarkı söylemeye, gürültü edip tef çalmaya başlarlar. Pentheus bu baştan çıkarıcı dilenciye, bu gezgin rahibe saldırmaya karar verir. Tutuklanmasını, zincire vurulup kraliyet ahırında boğalarla

atların yanına konulmasını emreder. Rahibi getirirler, Dionysos hiç direnmez, sürekli gülümser, hep sakindir, biraz alaycıdır, söyleneni yapar. Kraliyet ahırına kapatırlar. Pentheus işin hallolduğunu düşünür, askerlerine sefere hazırlanmalarını, köyleri dolaşıp oralarda çılgınlık yapan bütün kadınları toplayıp getirmelerini emreder. Askerler dörderli kümeler oluştururlar, kentten ayrılıp tarlalara, ormanlar dağılırlar, kadınları kuşatırlar.

Bu arada Dionysos ahırdadır. Ancak birdenbire zincirleri kırılır, derken kraliyet sarayı yanmaya başlar. Duvarlar yıkılır, o ise sağ salim dışarı çıkar. Pentheus'un dünyası başına yıkılır, üstelik bu olaylar olurken, sarayı yıkılırken aynı rahip, paçavra gibi giysiler içinde karşısına geçer, ona güler; sapasağlamdır. Askerler saçları başları dağınık, zırhları parçalanmış, kan revan içinde geri gelirler. Pentheus: “Ne oldu size böyle?” diye sorar. Olanı biteni anlatırlar: Bu kadınlar rahat bırakıldıkları sürece mutluluk içinde yüzüyorlar, kesinlikle tehlikeli değiller, sağa sola saldırmıyorlar; aksine, kendi içlerinde, birbirleri arasında, çevrelerinde, çayırlarda, ormanlarda tam bir huzur var; her tür küçük hayvanı kucaklarına alıp, bebeklerini besler gibi besliyorlar, vahşi hayvanlarla öyle iyi anlaşıyorlar ki hayvanlar onlara hiçbir şey yapmıyor. İşte böylece köylülerle askerlerinse görmez. Sadece benim gibi giyinmen yeter.” Derken kral, yurttaş, Yunan, erkek Pentheus gezgin bir Dionysos rahibi gibi giyinir, kadın kılığına girer, saçlarını uzatır, kadınsılaşır, tıpkı bir Asyalıya benzer. Derken her ikisi de birbirinin aynı olur, sanki aynaya bakmaktadırlar, birbirlerinin gözlerine bakarlar. Dionysos Pentheus'un elinden tutup onu kadınların bulunduğu Kithairon'a kadar götürür. Toprağa kök salmış kişi, bir kimliğe sahip kişi ile uzaktan gelmiş, kimliği olmayan kişi kentten beraberce çıkıp dağa, Kithairon'un eteklerine doğru yönelirler.

Rahip, Pentheus'a yüksekçe bir çam ağacını gösterir, ağaca çıkıp dallarının arasına saklanmasını söyler. Oradan kimseye görünmeden her şeyi görüp seyredebilecektir. Pentheus çamın tepesine tırmanır. Oraya tüneyip bekler. Çok geçmeden annesi Agave ile Dionysos'un delirttiği, anlaşılmaz bir çılgınlığa kapılmış bütün Thebaili kadınlar gelirler. Onları delirtmiştir ama onlar, tam anlamıyla Tanrının müritleri değillerdir. Dionysosçuluğa dönmemişlerdir. Aksine Agave ile kadınlar bütün bunların var olmadığını söylerler. İstemedikleri halde bir inanışın ya da dinsel bir dönekliğin eseri

olmayan bu delilik, bir hastalığın göstergesidir. Onlar Dionysosçuluğu kabul etmedikleri, ona inanmadıkları için hastalanmışlardır. Dionysosçuluk eğer inanılmazsa bulaşıcı bir hastalık saçar. Delilikleri sırasında kimi kez Tanrıya inanırlar, böylece Altın Çağ'a dönerler; bütün canlıların, Tanrıların, insanların, hayvanların bir arada olduğu bir çağı yaşarlar. Kimi kez de tam aksine içlerine tuhaf bir kin dolar; tıpkı askerleri kırıp geçirdikleri gibi kendi çocuklarını da boğazlarlar, ya da akıllarına eseni yaparlar. İşte Thebaili kadınlar böyle sanrılı bir zihinsel bozukluk içinde, “Dionysos çılgınlığına” kapılmış durumdadırlar.

Dionysos henüz kente yerleşmemiştir, kimseden kabul görmemiştir, hâlâ herkesin kötü gözle baktığı bir yabancıdır. Çam ağacına tünemiş Pentheus, kadınların ormana dağıldıklarını görür. Kendi başlarına zararsız işlerle uğraşırlar; kimse onları avlamaya, kovalamaya kalkmadığı, onlara eziyet etmediği sürece zararsızdırlar. Derken Pentheus daha iyi görmek için aşağı doğru eğilince kadınlar da yukarıda birilerinin gözetlediğini, bir gözcünün, bir dikizcinin olduğunu anlarlar. Birdenbire çılgınlaşırlar, hepsi birden çam ağacını devirmeye çabalarlar. Başaramazlar, ağacı kökünden sökmeye çalışırlar. Pentheus ağacın tepesinde sallanmaya başlar, bağırır: “Anne, benim ben, Pentheus, yapmayın düşüreceksiniz beni.” Ama kadınlar bir kez çılgınlaşmışlardır, en sonunda ağacı devirmeyi başarırlar. Pentheus yere düşer, üstüne atılırlar, paramparça ederler onu. Tıpkı Dionysos için yapılan kimi kurban törenlerindeki gibi, kurban canlı canlı, diri diri parçalanır. İşte Pentheus'u öylece parçalarlar. Annesi oğlunun başını alıp bir asanın ucuna geçirir; elinde bu başla birlikte çılgınca gülerek dolaşır; asanın ucuna geçirdiği bu başın bir aslan ya da bir boğa başı olduğunu sanmaktadır. Deliler gibi çığlıklar atar. Ekhion'un kızı, savaşçı soydan gelen bu kadın Dionysosçu çılgınlığı sırasında atalarına yaraşır biri olduğunu, bir erkek gibi ava çıktığını, hatta onlardan daha iyi avcı olduğunu kanıtlamaktadır böylece. Agave zincirlerinden boşanmış, kana bulanmış kadınlarla birlikte rahip kılığındaki Dionysos'un yanına gider.

Orada Agave'nin babası, Pentheus'un tahtı devraldığı büyükbabası, Thebai'nin kurucusu yaşlı Kadmos ile yaşlılığın iğreti, törensi bilgeliğini temsil eden kâhin Teiresias da vardır. İşe pek karışmak istemezler, ama her şeye karşın hiçbiri Dionysos'a karşı aşırı düşmanlık, husumet, kin duymaz, çünkü Kadmos Kadmos'tur, Semele'nin babasıdır, Teiresias'ın işi de gökle

iletişimi sağlamaktan öteye geçmez. Aslında her ikisi de içten içe hayranlık beslerler. Bu yüzden yaşları ilerlemiş olsa da, zor hareket ediyor olsalar bile bol giysilerden oluşan ritüel kılığa bürünmeye, ellerine bir asa alarak, ormandaki kadınların arasına karışıp onlarla dans etmeye karar verirler; Dionysos yaş ya da cinsiyet farkı gözetmeden mürit toplamaktadır. İşte bu iki ihtiyar, Agave delilik nöbetine tutulup da Pentheus'un başını asasının ucuna takarken oradadırlar. Agave, Kadmos'u tanır, ona asasının ucundaki avı gösterir, kentin en iyi avcısı olmakla, erkeklerden bile üstün olmakla övünür durur. "Bak işte bu vahşi hayvanı ben vurdum, öldürdüm onları." Görüntüyle korkuya kapılan Kadmos kadının aklını yavaş yavaş başına getirir, usulcacık şöyle der: "Ne yaptın sen? Bak şu aslan başına, şu saçlara bak, tanımadın mı?" Agave yavaş yavaş nöbetten çıkar. İçine düştüğü o hem kanlı hem de şahane düş dünyasından usulca uyanınca, birer birer gerçekler gözlerinin önünde seçilir olur. Nihayet asasının ucuna taktığı başın öz oğlunun başı olduğunu fark edip korkudan donakalır.

### *'Başkası'nın reddi, kayıp kimlik*

Dionysos evine, Thebai'ye döndüğünde kimse ona anlayış göstermemişti; kent, yerli ile yabancı arasında, yerleşikler ile gezginler arasında bağ kuramamış, hep aynı kalmak, hiç değişmemek, hep kendine benzemek istemiş, yabancı, başka, farklı olanı dışlamış bu yüzden de böyle bir dram yaşanmıştır. Bu iki zıt uç bir araya getirilmezse korkunç bir şey olur: Mutlak başkalığa, vahşete, canavarlığa en çok kendini kaptıranlar değişmeyene kayıtsız şartsız bağlı olanlardır, farklılık karşısında geleneksel değerlerin değişmemesi gerektiğini söyleyenlerdir, kısaca burada yenik düşenler, üstün olduklarından hiç kuşku duymayan, kimlik düşkünü Yunan yurttaşlarıdır. Aklıselim sahibi, evine özenli, dışarıya alçakgönüllü oldukları bilinen Thebaili kadınlar ise, başta oğlunu öldürüp parçalayan, kafasını da asasına takan Kraliçe olmak üzere hepsi Gorgo Medusalara dönüşürler: Bakışlarıyla ölüm saçarlar. Pentheus ise korkunç biçimde can verir, o uygar yurttaş, kendine hep hâkim olan o Yunan, vahşi bir hayvan gibi canlı canlı parçalanmıştır; suçuysa başka, farklı deyip yargıladığı şeyin cazibesine kapılmış olmasıdır. Başkasına yer vermeyi beceremeyen aynı'nın suratından korkunun izi hiç çıkmaz.

Olanlardan sonra Agave ile Kadmos başlarını alıp giderler. Dionysos yeryüzündeki yolculuklarına devam eder, nasılsa gökyüzünde yeri hazırdır. Hatta Thebai'de ona bir kült bile kurarlar, kenti fethetmiştir, ama başka Tanrıları kovup da kendi dinini dayatmak için yapmamıştır bunu; kentin, Thebai'nin ortasında onun da, o ayrıksı, serseri, yabancı, ölçü tanımaz Tanrının da bir tapınağı olsun, takvimde bayram günleri, bir kültü olsun diye yapmıştır. Bir insan topluluğu başkasını yadsıyıp ona yer vermezse, kendi kendine başkalaşır, canavarlaşır.

Dionysos'un Thebai'ye dönüşü, bütün Tanrıların toplanıp Ares ile Aphrodite'nin kızı Harmonia'yı Kadmos'a verişlerini, bunun için kentin kalesinde yaptıkları düğünü, bir de Tanrılar ile insanlar arasında pek de tam olmayan uzlaşmayı akla getirir. Dünya her daim uzlaşma içinde olmayacaktı, ama en azından uzlaşma fırsatları olacaktı, ayrıca bu uzlaşma her an bozulabilecek, ayrılıklar, katliamlar da olacaktı. Bunun sadece Dionysos hikâyesiyle kanıtlanmadığını, Kadmos soyundan gelme Labdakosoğulları kuşağının da bize en iyi ile en kötünün birbirine karışmış olabileceğini gösterdiğini biliyoruz. Oidipus hikâyesiyle bağlantılı Labdakosoğulları efsanesinde de gerçek egemenler ile egemen olup aslında şiddete, kine adanmış o Spartalı Ekilmişler soyundan gelen savaşçılar arasında sürekli bir çatışma vardır.

# OİDİPUS ZAMANSIZ OĞUL

Pentheus'un acınası ölümünden, Kadmos ile Agave'nin gidişinden sonra tahtla birlikte sitenin bütün düzeni bozulmuştu. Kim kral olacaktı? Egemenin erdemlerini, düzenleyici gücünü kim temsil edecekti? Aslında taç Kadmos'un diğer oğlunun, Polydoros'un hakkıydı. O ise Ekilmişler'den birinin, bir Khthonios'un yere, yeraltına bağlı varlıklardan birinin kızıyla evlenir. Kızın adı Nykteis'tir; adı gece karanlığı, koyu karanlık anlamına gelir. Bir dizi kişinin kız kardeşi ya da akrabasıdır; bunlar arasında özellikle *gegerıes*'i, savaşçı şiddeti temsil eden Ekilmişler'den gelen Nykteus ile Lykos (kurt) vardır.

Pentheus da zaten iki ayrı soydan gelmekteydi. Annesi Agave yoluyla Kadmos soyuna, hani Tanrıların, ne denli büyük bir egemenlik bahşettiklerini göstermek istercesine bir Tanrıçayla evlendirdikleri kral Kadmos'un soyuna bağlanıyordu. Babası Ekhion yoluyla Ekilmişler'e bağlanıyordu. Yılan adını çağrıştıran adı akla hemen dişi bir kahramanı, Ekhidna'yı getirir: Yarı kadın yarı yılan, Gorgoların kardeşi, "toprağın derinlerinde yaşayan baş edilmez canavar" Ekhidna, bir yığın felaket yanında bir de Hades köpeği Kerberos'la üç başlı Khimaira'yı peydahlamıştır; Bellerophontes, Khimaira'yı ancak uçan at Pegasos sayesinde yenebilecektir. İşte Pentheus hem Kadmos'un egemen soyundan hem de karanlıklarla ilişkili, canavarsı nitelikli, topraktan çıkma kişilerden gelmektedir. Penhteus'un korkunç ölümünden sonra taht boş kalır. Polydoros çok kısa süreliğine tahtta kalacaktır, yerini karısı Nykteis'ten olma oğlu topal Labdakos'a bırakacaktır; Labdakos yasal çocuktur ama aslında sakat bir yasallıktır bu, zira babası Polydoros sayesinde doğrudan Kadmos'la Tanrıça Harmonia'ya bağlanır, ama annesi Nykteis yoluyla Thebai toprağından tepeden tırnağa silahlı olarak çıkmış, sırf savaşmak için yaratılmış *Spartoi'ye* bağlıdır. Labdakos babası öldüğünde onun yerine geçemeyecek kadar küçüktür.

Thebai egemenliğinin ilk zamanları dengesiz, kesintili olacaktır. Şiddet, düzensizlik, yolsuzluk ayyuka çıkar; taht düzenli, tam bir saltanat yoluyla babadan oğula geçmez, aksine Ekilmişler hem kendi aralarında hem de kraliyete karşı sürekli çatışıp çekiştikleri için elden ele dolaşır. Labdakos öldüğünde oğlu Laios bir yaşındadır, taht yine sahipsiz kalmıştır. Tahta Nykteus ile Lykos çıkarlar. Özellikle Lykos orada uzun süre kalacaktır.

Tastamam on sekiz yıl. Bu sırada küçük Laios hükümdar olacak durumda değildir.

Lykos ile Nykteus, Thebaili olmayan Amphion ile Zethos tarafından bertaraf edileceklerdir. Onlar da zamanı geldiğinde tahtı yasal sahibine iade edeceklerdir. Bütün bu süre boyunca tahtı elinde bulunduranlar Laios'u hükümdarlıktan uzak tutmak için sürgüne göndereceklerdir. Laios, onu cömertçe konuk eden, ona sahip çıkan Korinthos kralı Pelops'a sığındığında yetişkin çağa gelmiştir.

## *Topal kuşaklar*

İşte tam burada önemli sonuçlara yol açacak bir olay yaşanır. Laios, Pelops'un oğlu Khrysippos'a, bu çok yakışıklı delikanlıya âşık olur. Sürekli ayartmaya çalışır, arabasıyla getirir götürür, olgun birinin genç birine davrandığı gibi davranır, ona erkek olmayı öğretir; aynı zamanda onunla cinsel ilişki kurmak ister ama kralın oğlu buna razı olmaz. Hatta Laios, cazibeyle, ayartarak yapamadığı şeyi şiddet yoluyla elde etmeye çalışır. Ayrıca Khrysippos'un bundan utanç duyup kahrolarak intihar ettiğini de anlatırlar. Anlatıldığına göre Pelops, Laios'u açık açık lanetlemiş, Labdakos soyunun kurumasını, yok olmasını dilemiştir.

Labdakos adının anlamı "topal"dır, Laios'un adı pek açık değildir; hem bir halkın önderi hem de "sakar" anlamına gelebilir. Gerçekten de Laios'un bütün ilişkilerini her bakımdan sakarca bozduğu görülebilir. Taht, babası Labdakos, büyükbabası Polydoros, büyük büyük babası Kadmos yoluyla doğrudan ona düşer, dolayısıyla Thebai tahtına oturması gereken kişi odur. Oysa o tahttan mahrumdur, uzaklaştırılmış, bertaraf edilmiştir: Böylece soy zinciri bozulmuştur. Laios ayrıca bir sapmayı gösterir, çünkü bir kadın eş almak yerine bir delikanlıya ilgi duymuştur. Ama özellikle Khrysippos'un isteyerek vermek istemediği şeyi zor kullanarak almaya çalışmış, aşk oyununu bozmuştur, aralarında duygu birliği, aşka dayalı alışveriş, *kharis*, yoktur. Tek tarafın isteğiyle aşk olmaz. Üstelik Laios, Pelops'un konuğudur, ev sahibi-konuk ilişkisi de dostane bir gönüldeşliği, karşılıklı alışverişi gerektirir. Laios ona evini açan kişiye bunun karşılığını vermek bir yana, oğlunu zorla elde etmeye çalışmış, onun intiharına neden olmuştur.

İktidardaki Lykos'un yerine Amphion ile Zethos geçerler. Onlar da ölürler. Laios, Thebai'ye döner, Thebaililer onu sevinçle karşılayıp tahta layık gördükleri bu kişiye hükümdarlığı emanet ederler.

Laios, İokaste ile evlenir. O da bir şekilde Ekhion'un soyundan gelmedir. Tıpkı Khthonios gibi karanlığı, karanlıkları temsil eden Ekhion'un torununun torunudur. Laios ile İokaste'nin çocukları olmaz. Egemenlik artık tek bir soya kalmalıdır, bu yüzden Laios, Delphoi'ye gidip kâhine danışır, çocuk sahibi olmak için ne yapması gerektiğini sorar. Kâhin şöyle der: "Bir oğlun olacak, seni öldürecek, anasıyla yatacak", Laios kanı donmuş olarak Thebai'ye gelir. Nasılsa çocuk olmuyor, karısı hamile kalmıyor diye sürekli ilişki kurarlar. Anlatılanlara bakılırsa Laios sarhoş olmasına karşın, Yunanların deyişleriyle, karısının tarlasına yeşerecek bir tohum atmayı başarır. İokaste bir erkek çocuk doğurur. Karıkoca soylarını kendi elleriyle yok etmeye, çocuğu öldürmeye karar verirler. Böylece yaz aylarında Kitherion'da sürülerini otlatan çobanlardan birini çağırtırlar. Ona çocuğu götürüp vahşi hayvanlarla kuşlara yem olsun diye dağa bırakmasını emrederler.

Çoban bebeği alır, topuğuna bir delik açarak buradan bir kayış bağlayıp av hayvanı gibi sırtına vurup yola koyulur. Sürüleriyle birlikte dağa gelir; bebek ona gülümser. Çoban duraksar, bebeği orada bıraksa mı? Bunu yapamayacağım anlar. Dağın öbür tarafında sürülerini otlatan Korinthoslu bir çoban görür. Öldürmek istemediği bu bebeği almasını ister. Çobanın aklına, çocuk isteyip de bir türlü sahip olamayan kral Polybos ile Periborea gelir. Topuğu yaralı çocuğu saraya götürür. Böyle bir hediyeyi sevinçle karşılayan kralla kraliçe bebeği kendi çocuklarıymış gibi büyütürler. Topal Labdakos'un torunu, tahttan mahrum kalmış, ev sahibi-konuk ilişkileriyle aşk ilişkilerini saptırmış Laios'un oğlu olan bu küçük çocuk, ülkesinden, doğduğu topraklardan, kral olup soyunu sürdüreceği Labdakosoğulları hanedanından uzaklaştırılmıştır. Büyüyüp yetişip de delikanlılık çağma gelince herkes onun yiğitliğine, cesaretine, aklına hayran kalır. Korinthos'un seçkin delikanlıları da onu kıskanmakta, ona kin duymaktadırlar.

### *"Şaibeli bir oğul"*

Oidipus tam anlamıyla topal değildir, ama ayağında bebekken açılan yaranın izi vardır; bu iz onun olması gereken yer, esas köklerinin bulunduğu yer ile o anda olduğu yer arasındaki mesafenin, uzaklığın kanıtıdır. O da dengesiz bir konumdadır. Kralın oğlu olduğundan herkes onu Polybos'un kesin halefi olarak görür, ama tam anlamıyla Korinthoslu bir çocuk değildir; bu sır kulaktan kulağa fısıldanır, herkes bilmektedir. Bir gün bir akranıyla tartışırken çocuk Oidipus'a şöyle bağırır: "Senin baban kim, belli değil!" Oidipus babasının yanına gider, arkadaşının ona "şaibeli çocuk" dediğini söyler; bunun doğru olup olmadığını sorar. Polybos açık açık: "Hayır, kesinlikle yalan, sen bizim öz çocuğumuzsun", diyemez ama sadece: "Bunlar boş laflar, aslı astarı yok. İnsanlar çok kıskanç, akıllarına geleni söylüyorlar", der. Oidipus biraz işkillenir, Delphoi'ye gidip kâhine doğumuyla ilgili sorular sormaya karar verir. Polybos ile Periborea'nın oğlu mudur, değil mi? Kâhin soruya kesin yanıt veremez. Ama şunları söyler: "Babanı öldüreceksin, annenle yatacaksın." Oidipus korkuya kapılır, bu açıklamayla telaşlanıp yeniden "Ben onların gerçek oğulları mıyım?" diye sormaz. Yapması gereken şey, ana-babası olarak gördüğü kişilerden bir an önce uzaklaşmak, uzaklara kaçmaktır. Uzaklaşmak, başka ülkelere gitmek, ayrılmak, olabildiğince yol almak. İşte Oidipus, Dionysos gibi gezgin olup yollara düşer. Artık ayakları altında toprak yoktur, vatanı yoktur. Arabasıyla ya da yayan, Delphoi'den Thebai'ye doğru yönelir.

O sıralarda Thebai'de korkunç bir veba salgını vardır, kral Laios da kâhine danışmak üzere Delphoi'ye gitmek istemektedir. Arabasına biner, yanına sadece arabacıyla bir asker alıp yola çıkar. Baba oğul, biri bir yerden diğeri karşı yönden yola çıkmışlardır; baba, oğlunun öldüğünü sanmakta, oğul da başka birini babası bilmektedir. Üç yolun kesiştiği bir kavşakta karşılaşırlar; iki arabanın aynı anda geçemeyeceği bir yerdir burası. Bir arabada Oidipus, diğerinde Laios vardır. Laios kraliyet arabasının önceliğe sahip olduğunu düşünüp arabacısına delikanlının kenara çekilmesini işaret etmesini söyler. "Çekil yoldan, önce biz geçeceğiz", diye bağırır arabacı, kırbacını delikanlının atına doğru savurur, hatta kırbacın ucu Oidipus'un omuzuna değer. Duruma canı fena sıkılan, gönüllü sürgünde bile olsa bir kral oğlu, bir prens olduğunu unutmayan Oidipus, kuru gürültüye pabuç bırakmak istemez. Aldığı kırbaç darbesi yüzünden öfkelenir, o da sopasıyla arabacıya vurur, arabacı oracıkta yığılıp ölür, sonra Laios'a saldırır, ayakları altına

serer, o da ölür; bu arada kralın yanındaki tek koruması korkarak Thebai'ye doğru kaçar. Oidipus bunun bir kaza olduğunu, kendini savunduğunu düşünerek yeniden yollara düşer.

Aradan yıllar geçer, Oidipus, Thebai'ye varır; bu sırada kente dadanmış bir canavar halka kan ağlatmaktadır; başı kadın başı, göğüsleri kadın göğüsleri, gövdesiyle pençeleri de aslanınkileri andıran bir canavardır bu, Sphinks'tir. Thebai'nin kapıları önüne yerleşmiş, kimi kez bir sütunun kimi kez de yüksek bir kayanın üstüne çıkarak kentin delikanlılarına bilmeceler sormaktadır. Her yıl Thebaili gençlerden en seçkinlerinin, onunla savaşmak üzere en iyi gençlerin gönderilmesini ister. Kimi kez gençlerle çiftleşmek istediği bile söylenir. Şu var ki gönderilen delikanlılara bilmece sorar, bilemezlerse onları öldürür. Böylece yıllar geçtikçe Thebaili gencecik delikanlılar öldürülmekte, herkes buna seyirci kalmaktadır. Oidipus, Thebai'ye geldiğinde kapılardan birinden içeri girer, korkunç suratlarıyla yerlere serilmiş insanları görür, ne olup bittiğini merak eder. Laios'un yerine geçen İokaste'nin kardeşi Kreon da Ekilmişler soyundan gelir. Delikanlının yiğit, haşmetli görüntüsü dikkatini çeker; bulundukları durumdan kurtulmak, kenti kurtarmak için bu delikanlının son şansları olduğunu düşünür. Oidipus'a eğer canavarı yenerse kraliçeyle evlenebileceğini söyler.

## ***Korkutucu cüret***

İokaste dul kaldıktan sonra egemenliği üstlenmiştir, ama gerçekte ipleri elinde tutan Kreon'dur. İşte Kreon Oidipus'a eğer Sphinks'i yenerse kraliçeyi alıp kral olmaya hak kazanacağını söyler. Oidipus, Sphinks'le karşı karşıya gelir. Canavar kayanın tepesine çıkmış beklerken karşıdan Oidipus'un geldiğini görür, iyi bir av olacağını düşünür. Sphinks şu bilmeceyi sorar: "Yeryüzünde, sularda, havada yaşayan canlılar arasında bir tanesi var ki bir tek sesi, bir tek konuşma tarzı, bir tek huyu olur ama bir zaman iki, bir zaman üç, bir zaman da dört ayaklı olur, *dipous, tripous, tetrapous*, kimdir bu canlı?" Oidipus düşünür. Adı Oidipus olan biri için cevabı bulmak zor olmaz: *Oi-dipus*, "iki ayaklı" demektir, yanıt adında gizlidir. Şöyle der: "Bu canlı insandır. Henüz çocukken dört ayak üstünde durur, biraz büyüyünce ayağa kalkıp iki ayak üstünde durur, yaşlanıp da

yürümekte güçlük çekince adımlarına yardımcı olması için bir bastona dayanır.” Gizemli bilgi yarışında yenildiğini anlayan Sphinks kendini kayalardan aşağı atar, ölüp gider.

Bütün Thebai kenti sevince boğulur, Oidipus’u omuzlarına alıp büyük törenlerle götürürler. Ona İokaste’yi takdim ederler, ödül olarak kraliçeyle evlenecektir. Oidipus kentin hâkimi olur. En büyük bilgeliği, en büyük cesareti göstermiş, bunu hak etmiştir. Oidipus, Tanrıların ayrıcalık tanıyıp bir Tanrıçayla, Harmonia’yla evlendirdikleri, Thebai’nin kurucusu yaptıkları Kadmos soyuna yakışmaktadır. Yıllar boyu her şey yolunda gider. Kralla kraliçenin dört çocukları olur: İki oğlan Polyneikes ile Eteokles, iki kız İsmene ile Antigone. Derken Thebai’de korkunç bir veba başlar. Her şey yolunda, düzen içinde giderken birden her şey dağılır, korkunçlaşır. Eskiden, her şey gerektiği gibi düzen içindeyken, buğdaylar yetişir, meyveler çıkar, çok sayıda kuzu, keçi, dana doğar, sürüler artardı. Kısaca Thebai toprağının zenginliği mevsimlerin düzenine uyardı. Kadınlar da bu canlandırıcı yenileniş içinde yerlerini alırlardı. Güzel, sağlıklı, gürbüz çocukları olurdu. İşte birden bire bütün bu düzen bozulur, kesintiye uğrar, aksamaya, zayıflamaya başlar. Kadınlar ucube ya da ölü çocuklar doğurmaya, çocuk düşürmeye başlarlar. Yaşamın kaynakları bozulmuş, kurumuştur. Üstüne üstlük erkeği kadınıyla, genci yaşlısıyla bütün halkın başına bir hastalık musallat olmuş, herkesi kırıp geçirmektedir. Her yerde, herkeste bir panik başlamıştır. Thebai korku içindedir. Neler olmaktadır? Bütün bunların nedeni nedir?

Kreon Delphoi’ye bir Thebai temsilcisi gönderip kâhine danışmaya, bu bulaşıcı hastalığın, kente musallat olan, düzeni altüst eden bu salgının nedenini öğrenmeye karar verir. Thebai’nin canlılığını temsil eden iki yaş grubundan, en küçük çocuklardan biriyle en yaşlılarından biri (dört ayak ile üç ayak) kralın sarayı önünde yakarmaya gelirler. Onları kurtarması için Oidipus’a seslenirler. “Kurtar bizi! İlk defasında bizi bir felaketten, bir canavarın, Sphinks’in elinden kurtarmıştın, şimdi de bu *loimos*’tan, hem insanlarımızı hem ekinlerimizi hem de hayvanlarımızı kurutan bu vebadan kurtar! Sanki Thebai’de her şeyin kökü kurumuş, her şey bitmiş gibi.”

Oidipus araştırma yaptıracağına, hastalığın nedenini anlayıp bu felaketi aşacağına yemin eder. O sırada Delphoi’ye giden temsilci geri döner. Kâhin,

Laios’un katilinin cezasını çekmeden bu hastalığın bitmeyeceğini söylemiştir. Bu yüzden elini Laios’un kanma bulamış kişiyi bulup cezalandırmak, Thebai’den temelli kovmak, uzaklaştırmak, sürgün etmek gerekmektedir. Oidipus bunu duyunca yeniden herkesin önünde yemin eder. “Suçluyu arayıp bulacağım”. Oidipus araştıran, soruşturan biridir. Korinthos’u terk edip yollara düşecek kadar maceracıdır, ama aynı zamanda içinde düşünme, sorup soruşturma hevesi hep canlıdır. Oidipus’u kimse tutamaz. Tıpkı bir dedektif gibi soruşturmaya, araştırmaya koyulur. İlk iş olarak herkesin ne biliyorsa söylemesini, katil olduğundan kuşkulanılan herkesin dışarı atılmasını, günahının cezasını bütün kente çektiren katilin Thebai’de barındırılmamasını emreder. Katil bulunup da evlerden, sunaklardan, sokaklardan atılmazsa Oidipus onu kısa sürede kendi elleriyle yakalayacaktır. Katil bunu bilmelidir. Soruşturmaya başlar. Kreon, halka Thebai’de kuş falına bakan uzman bir kâhinin olduğunu, Tanrısal esin yoluyla gerçeği öğrenebileceklerini açıklar: bu kâhin yaşlı Teiresias’tır. Kreon onun getirilmesini, ona olup bitenlerin sorulmasını ister. Teiresias ortaya çıkmak, sorgulanmak istemez. Yine de onu meydana, Thebai halkının, yaşlılar meclisinin, Kreon ile Oidipus’un önüne getirirler.

Oidipus soru sorar ama Teiresias cevap vermez. Hiçbir şey bilmediğini söyler. Oidipus öfkelenir, zaten bu kâhine pek de güvenmemektedir, çünkü Sphinks’in sorusunu o değil, ondan daha kurnaz, daha bilgili olan kendisi yanıtlamıştır. Sadece tecrübesiyle, akıllı insanın düşünüş biçimiyle bulmacayı o çözmüştü, oysa Teiresias soruyu ne esinle ne de yorumladığı işaretlerle çözebilmişti. Teiresias, Oidipus’un karşısında duvar gibi sessiz durmaktadır, ama bir şey bilmediği için değil, Tanrısal esin ona bildiklerini saklamasını emrettiği için. Laios’u kimin öldürdüğünü, Oidipus’un kim olduğunu, bütün olanları bilir, çünkü efendisi Apollon’la iletişim içindedir. Kehaneti bildiren Apollon olmuştu: “Babanı öldürecek, annenle yatacaksın”. Teiresias, Oidipus’un Thebai’nin başına gelenlerle ilişkisini anlar, ama çıt çıkarmaz. Teiresias susmaktadır, Oidipus inadı karşısında küplere biner, ama sonunda bu suskunluğun sıradan bir suskunluk olmadığını anlar. Teiresias ile Kreon’un tahtı ele geçirmek için ona karşı düzen kurduklarını düşünür. Kreon’un Teiresias’la anlaştığını sanır; ona belki de rüşvet vermiştir, ayrıca Thebai’ye gönderilen temsilci de işin içinde olabilir.

Oidipus öfkeden kudurmaktadır, aklı karışır; Kreon’un derhal Thebai’den gitmesini emreder. Laios’un cinayetini tertiplediğinden kuşkulanmaktadır. Eğer Kreon kardeşi İokaste vasıtasıyla egemenliği ele geçirmek için Laios’u öldürmek istemişse belki de saldırıyı o düzenlemiştir. Bu kez Thebai’nin zirvesinde devletin güçleri arasında çözülme baş gösterir, açıkça sürtüşmeler olur. Oidipus Kreon’u kovmak istemektedir, İokaste araya girer, ikisi arasında, bu iki kuşak arasında uzlaşma sağlamaya çalışır. Kadmos’un saf soyu ile Ekilmişler soyu arasında ayrı gayrı yoktur: Her iki soy hep birbirine karışmıştır. Labdakos, Laios, Oidipus da Ekilmişler soyundandır. İokaste ise doğrudan son derece ürkütücü şeyler temsil eden Ekhion’dan gelmedir. İşte böylece kent parçalanmıştır, askerler birbirleriyle kavga ederler, birbirlerine düşman kesilirler; bu arada Oidipus soruşturmasını sürdürür.

Danışılması gereken tek görgü tanığı, Laios’la birlikte yola çıkıp olay sırasında kaçıp kurtulan adamdır. Geri döndüğünde, pusuya düştüklerini, Delphoi’ye giden kraliyet arabasına çok sayıda haydudun saldırıp Laios ile arabacısını öldürdüklerini anlatmıştı. Soruşturmayı yürüten Oidipus, Laios’un, öldürülüşüne ilişkin bu hikâyeyi ilk duyduğunda biraz rahatsız olmuştu. Olayın Delphoi yakınlarında, üç yolun kesiştiği bir kavşakta, dar bir yolda meydana geldiği söyleniyordu; bu kavşağı, o dar yolu çok iyi biliyordu. İçini rahatlatan tek şey vardı: Kendi yaşadığı olayda bir tek kendisi vardı, oysa “Laios’u çok sayıda haydut öldürmüştü.” Böyle basit yoldan sonuca ulaşır: “Çok sayıda haydut... Demek ki ben değilim. İki ayrı olay var. Benimkinde, arabasıyla bir adama rastladım, bana vurdu; bir de Laios’un arabasına saldıran haydutların olayı var, bu iki olay tamamen farklı.”

İşte böylece Oidipus olay sırasında orada bulunan kişiyi dinlemek için çağırtır, başına bir şey gelmiş olabileceğinden endişe duyar. Adamın Thebai’ye döndükten sonra kente hiç inmediğini, köye çekildiğini, kimsenin o günden sonra onu görmediğini söylerler. Tuhaf bir durum. Onu bulmak, saldırının nasıl gerçekleştiğini sorup öğrenmek gerekir. Laios’un zavallı hizmetçisini bulup getirirler. Oidipus savcı edasıyla sorular sorar, ama Teiresias gibi bu adam da pek konuşkan değildir. Oidipus zorla birkaç cümle söyletir, hatta konuşmazsa işkence yapmakla tehdit eder.

İşte o sırada Korinthos'tan uzun bir yolculuktan sonra Thebai'ye ulaşan bir yabancının geldiğini söylerler. İokaste ile Oidipus'un huzuruna çıkar, selamlar; kentin kralının kim olduğunu sorar. Üzücü bir haber vereceğini söyler: Annesiyle babası, Korinthos kralıyla kraliçesi, ölmüşlerdir. Yetim kalan Oidipus üzülür. Ama içten içe sevinç de duyar, çünkü eğer Polybos öldüyse, Oidipus baba katili olmayacak demektir, çünkü zaten ölmüştür. Ayrıca annesiyle de yatamayacaktır, çünkü o da ölmüştür. Son derece geniş, serbest fikirlere sahip bu adam kehanetin gerçekleşmemesine memnun olmuştur. Belki de Oidipus'tan Korinthos'a dönüp ölen babasının yerine geçmesini istemeye niyetlenen bu kara haberci önünde Oidipus kendini temize çıkarmaya çalışır: Korinthos'u terk etmesi gerekmişti, çünkü ona babasını öldürüp anasıyla yatacağını söylemişlerdi. Bunun üzerine haberci şöyle der: "Bunu yapmakla hata ettin: Polybos'la Periborea senin anan baban değillerdi." Oidipus şaşırmış kalmış, bütün bunların ne demeye geldiğini anlayamamıştır.

### *"Onlar senin anan baban değillerdi"*

Haberci, İokaste'nin önünde Oidipus'un daha bebekken saraya getirildiğini, Korinthos kralıyla kraliçesi tarafından evlatlık alındığını anlatır. Onların gerçek oğulları değildir ama Korinthos'u ona bırakmaya karar vermişlerdir. İokaste korkunç gerçeği anlar. Daha demin bazı şeyleri tahmin etmeye başlamıştı, ama şimdi her şeyi açıkça anlamıştır. Oradan ayrılıp içeri, saraya girer. Oidipus "Bunları nereden biliyorsun?" diye sorar haberciye. "Biliyorum, çünkü bu çocuğu efendime ben kendi ellerimle teslim ettim. Topuğundaki deliği ben açmıştım, seni onlara ben teslim etmiştim", der haberci. Oidipus: "Peki beni sana kim vermişti?" diye sorar. Haberci orada hazır bulunanlar arasında eskiden Laios'un sürülerini otlatan yaşlı çobanı, ona bebeği veren ihtiyarı tanır. Oidipus şaşkına döner. Çoban inkâr eder. İki adam tartışmaya başlarlar: "Hatırlasana, sürülerimizle birlikte Kitherion tepesindeydik, işte çocuğu bana orada vermiştin." Oidipus işlerin iyice korkutucu bir hal aldığını hisseder. Bir an belki de terkedilmiş bir çocuk, bir Nympha'nın ya da bir Tanrıçanın oğlu olabileceğini, oraya bırakılmış olabileceğini düşünür; onun olağanüstü yazgısı ancak böyle açıklık kazanabilirdi. İçinde hâlâ küçücük bir umut vardı, ama oraya toplanmış

yaşlıların önünde gerçekler bir bir ortaya çıkar. Oidipus, Laios'un çobanına seslenir, gerçeği söylemesini emreder.

"Bu çocuğu nereden almıştın?

– Saraydan.

– Onu sana kim vermişti?

– İokaste."

İşte o anda artık bütün kuşkular dağılır. Oidipus her şeyi anlar. Deli gibi saraya doğru koşup, ;okaste'yi görmek ister. İokaste kendini kemeriyle tavana asmıştır. Oidipus geldiğinde çoktan ölmüştür. Oidipus elbisesinin tokalarını gözlerine sokar, göz çukurlarını kan içinde bırakır.

Kraliyet soyundan gelen yasal oğul önce yuvasından koparılmış, daha sonra oraya geri dönmüştür; ama düzenli, düz yoldan değil sağa sola sapıp, yolu şaşırarak dönmüştür. İşte artık Oidipus gün ışığını göremeyecektir, bir daha başka bir yüze bakamayacaktır. Hatta kulaklarının bile sağır olmasını ister. Dünyadan ilişiğini kesip, tamamen içine kapanmak ister, çünkü kentini kirleten odur. Veba salgını başladığında, mevsimlerin düzeni bozulduğunda, verimliliği kesintiye uğradığında, bir kirlenme, bir hastalık kaynağı var demektir; işte o kaynak kendisidir. Verdiği sözle bağlanmıştır, katilin Thebai'den lanetlerle atılacağını söylemiştir bir kez. Gitmesi gerekmektedir.

## *İnsan: Bir içinde üç*

Bu hikâyede, Sphinks'in sorduğu bulmacayla aslında Labdakosoğullarının yazgısını haber verdiğini anlamak zor olmasa gerek. Ayakları olmayan balıklar bir yana, ister iki ayaklı olsun isterse dört ayaklı bütün hayvanların hep aynı kalan bir "doğaları" vardır. Doğumdan ölüme kadar yaşayış biçimlerini belirleyen özellikler değişmez. Her türün bir yeri, bir tek yaşayış biçimi, bir tek doğası vardır. Oysa insan birbiri ardına üç ayrı evreden geçer, üç ayrı doğaya sahip olur. Önce bir çocuktur; çocuğun doğası yetişkin insandan farklıdır. Bu nedenle çocukluktan yetişkinliğe geçmek için iki çağı ayıran sınırları aşmayı sağlayan bazı gelişmeleri tamamlaması gerekir. İnsan çocukluktan yetişkinliğe geçtiği anda bir başka insan, yepyeni bir kişi olur. Bu durum kralla savaşçı için daha da önemlidir; iki ayakları üzerinde

itibarları, güçleri vardır, yaşlılık dönemine girdikten sonra savaşçılığı bırakırlar, ya sözü, öğüdü dinlenen bir bilge, ya da çökmüş bir bunak olurlar, ki en kötüsü de budur.

İnsan bu üç evre sırasında hem aynı kalır hem de değişir. Peki Oidipus neyi temsil eder? Laios'un üstüne yağan lanet Labdakos soyunu devam ettirecek herhangi bir doğumu yasaklıyordu. Oidipus doğmaması gerektiği halde dünyaya gelen kişidir. Doğumu zamansızdır. Laios'un vârisi, hem yasal oğuldur hem de lanetli bir yaratıktır. Konumu baştanbaşa sakattır. Ölüme yargılıyken, mucize eseri kurtulur. Thebai'de doğmuş, doğduğu yerden uzaklara atılmıştır; buraya geri dönüp de en yüksek makama oturduğunda aslında doğduğu yere geri dönmüş olduğunu bilmemektedir. İşte bu yüzden Oidipus'un istikrarsız bir konumu vardır. Doğduğu saraya geri dönüşüne yol açan bu güzergâhı tamamlayarak insan varlığındaki üç evreyi birbirine karıştırmıştır. İlkbaharın gençliğini, yazın yetişkinlik çağını, kışın yaşlılığını birbirine karıştırarak mevsimlerin düzenini bozmuştur. Babasını öldürmüştür, ama aynı zamanda tahtta, annesinin yatağında onun yerini alarak onunla özdeşleşmiştir. Öz anasına çocuk doğurtup Yunanların deyişiyle onu dünyaya getiren tarlaya tohum ekerek hem babasıyla özdeşleşmiş hem oğulları, hem kızları hem de kardeşleri olan kendi çocuklarıyla. Sphinks'in bulmacada sözünü ettiği o hem iki, hem üç hem de dört ayaklı ucube bizzat Oidipus'tur.

Bulmacada, doğan, hükmeden, yerlerini sonrakilere bırakarak yok olup giden kuşaklara rağmen toplumun devamlılığı sorusu, ayrıca kültür içinde makamların, işlevlerin, görevlerin korunması sorusu öne çıkar. Taht hep aynı kalmalıdır, oysa orada oturanlar sürekli değişir. Kraliyet iktidarı, onu icra eden krallar çok sayıda, çok farklı olduklarına göre onları nasıl hep aynı, hep bir örnek tutmalı? Burada kralın oğlunun nasıl tıpkı babası gibi olabileceği, onunla çarpışıp onu bertaraf etmeden, sanki onunla özdeşmiş gibi nasıl onun yerine geçebileceği sorusu vardır. İnsanlığı belirleyen, zamanın çarkına, insanın kusurlarına sıkı sıkı bağlı kuşaklar yığını, birbirini izleyen dönemler hep istikrarlı, tutarlı, uyumlu kalması gereken bir toplumsal düzenle nasıl başa baş gidebilir? Laios'a yağan lanet, hatta daha da öncesinde Kadmos ile Harmonia'nın düğünlerinde kimi hediyelerin kötülük getirmesi bile bir kentin kurulmasına yol açan bu olağanüstü evliliğin içinde ayrılığın mayasının, kin tohumlarının bulunduğunu kabul

etmek değil midir? Sanki evlilik ile savaş arasında, birleşme ile kavga arasında gizli bir bağ vardır. Birçok kişiye göre, ki ben de öyle düşünüyorum, evlilik kız için neyse savaş da oğlan için odur. Kadınlarla erkeklerin olduğu bir sitede savaş ile evlilik zorunlu olarak zıtlaşırlar, zorunlu olarak etkileşim içine girerler.

Oidipus hikâyesi burada bitmez. Labdakosoğullarmın soyu Laios ile birlikte bitmeliydi, Oidipus'un üstündeki lanet geçmişte çok gerilere, doğumundan öncesine gitmektedir. Hata onda değildir, ama bu topallar, sakarlar soyunun temsil ettiği ağır diyeti, hakları olmadıkları halde dünyaya gelmiş olanlar adına o ödemiştir.

## *Oidipus'un çocukları*

Anlatılanlara göre Oidipus kör olur, lekelenmiştir, iki oğlu ona öyle kötü davranmışlardır ki o da kendi çocuklarını lanetlemiştir; lanet bir zamanlar Pelops'un Laios için ettiği bedduaya benzemektedir. Anlatılır ki Thebai'den kovulmadan önce, henüz saraydayken, oğulları kör Oidipus'a Kadmos'un altın kupasını verirler, kendilerine de gümüş masayı ayırırlar, kurban edilen hayvanın en kötü parçalarını, artıkları da ona verirler. Ayrıca onu karanlık bir hücreye kapattıkları, kuduz bir hayvan gibi herkesten gizlemek istedikleri anlatılır. Böylece Oidipus, oğullarının asla anlaşamamalarını, her ikisinin de egemen olmak için kavga edip durmalarını, birbiri ardına ölüp gitmelerini diler.

Bunlar tastamam gerçekleşir. Kuruması gereken bir soydan gelen Eteokles ile Polyneikes birbirlerine kin duyacaklardır. İki oğul her yıl sırayla birinin egemen olmasını kararlaştırırlar. Eteokles tahta çıkar ama yılın sonunda tahttan inmeyeceğini söyler. Egemenlikten uzak kalan Polyneikes, Argos'a gidip Thebai'ye karşı Yediler seferini düzenler; Argoslular, Thebaililere karşı savaşacaktır. Polyneikes, Thebai'yi yerle bir ederek kardeşinden tahtı almayı düşünmektedir. Savaşın sonunda birbirlerini öldürecekler, her biri diğerinin katili olacaktır. Artık Labdakosoğlu kalmamıştır. Bu hikâye de burada bitmiş, daha doğrusu sonuna yaklaşmıştır.

Thebai'ye karşı bu sefer, Argos kralı Adrastos, Polyneikes'in yanında yer almaya karar verip onu desteklediği için gerçekleşmiştir. Bunun için bir

başka kâhinin, Amphiaraos'un bu seferi onaylaması gerekmektedir. Ancak kâhin bu seferin bir felaketle biteceğini, orada öleceğini, bunun bir yıkım olacağını bilmektedir. Bu yüzden onay vermemeye kararlıdır. Peki buna karşılık Polyneikes ne yapmıştır? Thebai'den ayrılırken Tanrıların Harmonia'ya Kadmos'la evlenirken sundukları hediyelerden bazılarını yanında getirmişti: Bir kolye ile bir elbise. Polyneikes bu iki tılsımlı eşyayı alıp Amphiaraos'un karısı Eriphyle'ye hediye eder; bunun karşılığında Eriphyle kocasını Thebai'ye yapılacak sefere karşı çıkmasını engelleyecek, o zamana kadar onay vermediği bu sefere Adrastos'un artık çıkabileceğini açıklamasını sağlayacaktır. Bunlar da yine bir borçlandırıcı, yoldan çıkarıcı, kötülük getirici hediyelerdir. Peki kâhin neden karısının isteğini kabul etmiştir? Çünkü tutmak zorunda olduğu bir söz vermiştir. Eriphyle'nin ondan ne isterse hep yerine getirecektir. Kötülük getiren hediyeler, yerine getirilmesi gereken sözler. Kadmos ile Harmonia'nın düğününde var olan şeyler aynı soyun diğer üyelerinde de ortaya çıkar, en sonunda iki kardeşin birbirini öldürmelerine yol açar.

## *Resmi bir gezgin*

Oidipus'a gelince; Thebai'den kovulur. Antigone'yi yanına katıp yaşamını Atina topraklarındaki Kolonos'ta, bir Attika köyünde tamamlar. Bulunmaması gereken bir yerde, oturmanın yasak olduğu, Erinyslerin sunağında bulunmaktadır. Yakındakiler ona gitmesini söylerler: Böyle kutsal bir yerde bir dilencinin ne işi olabilir? Kadınsı, Asya tarzı giysileriyle Thebai'ye gelen Dionysos gibi o da bir gezgindir. Böyle kutsal bir yere nasıl gelip de yerleşmeye cesaret edebilir; öte yandan kimse onu buradan çıkaramamaktadır, çünkü buraya ayak basmak bile yasaktır. Theseus çıkagelir, Oidipus başından geçen acı dolu olayları anlatır, sonunun yaklaştığını hissetmektedir, eğer Theseus onu kabul ederse Atina'nın başına gelebilecek savaşlarda bu kenti korumaya söz verir. Theseus kabul eder. Kökleri kısmen Thebai'deki Ekilmişler'in soyuna dayanan, ayrıca Kadmos ile Harmonia'nın soyundan gelen bu Thebaili, bir yabancıdır. Doğar doğmaz topraklarından kovulmuş, daha sonra oraya tekrar dönmüş, en sonunda da iğrenç biçimde yeniden koyulmuştur. İşte yolculuklarının sonunda, yersiz yurtsuz, bağsız bağımsız, köksüz bir göçer haline gelmiştir. Theseus onu konuk eder; onu bir Atina yurttaşı yapmaz ama ona bir

göçmen konumu, *metooikos* konumu verir, ayrıcalıklı bir göçmendir o. Oidipus böylece o hem Tanrısal hem lanetli Thebai'den, önce birleşmiş sonra da bölünmüş Thebai'den Atina'ya doğru bir geçişi gerçekleştirir: Yerin üstünde, yatay bir geçiştir bu.

Böylece Oidipus Atina'nın yasal göçmeni haline gelir. Bu onun gerçekleştirdiği tek geçiş değildir: Aynı şekilde yeraltına da inecek, toprağın derinliklerine gömülecek, öte yandan göğe, Olympos Tanrılarına doğru yükselecektir. Yeryüzünden yeraltına, oradan da göğe doğru geçecektir. Tam anlamıyla bir yarı tanrı, bir vekil kahraman konumunda değildir, çünkü kahramanın mezarı Agora'da bulunur; o ise sadece Theseus'un bildiği, Atina'da egemen olan Tanrılara söylediği gizli bir yerde yatmaktadır, sitenin askeri başarısının, bekasının güvencesi olan gizli bir mezardır bu. İşte Thebai'den gelen bir yabancı Atina'ya bir göçmen gibi yerleşmiş, belki de Zeus'un yıldırımıyla çarpılıp yerin altına gömülmüştür. Atina yurttaşlarının kendileri hakkında dedikleri gibi topraktan çıkmış, kökleri toprakta olan biri değildir o; Thebai toprağından tepeden tırnağa silahlı, savaşa hazır, *gegeneis* olarak da doğmaz. O, aksi yöne gider. Yabancı olarak gelir, gün ışığını terkedip kendisine ait olmayan bu Atina toprağının altına kök salar; acılarının, yolculuklarının sonunda ona gösterilen konukseverlik karşılığında barışın, uzlaşmanın güvencesi haline gelir: Thebai'nin kurulduğu o çok eski zamanlarda Tanrıların Kadmos'a eş olarak verdikleri Harmonia'nın temsil ettiği şeylerin uzak bir yankısı gibidir bunlar.

# PERSEUS, ÖLÜM, İMGE

## *Perseus'un doğumu*

Çok zaman önce, mutlu insanlar kenti güzel Argos'ta, Akrisios adlı güçlü bir kral vardı, ikiz kardeştiler, ikizinin adı Proitos'tu; daha doğmadan önce anneleri Aglaia'nın karnında kavga ederler, birbirlerini tekmelerlerdi; bu çekişme bütün yaşamları boyunca sürecek, iki kardeş zengin Argolis ovasında hükümdarlık kavgasına girişeceklerdi. Sonunda biri Argos'ta, diğeri Proitos, Tiryns'te hüküm sürerler. Akrisios, Argos kralıdır. Oğlan çocuğunun olmamasına üzülmektedir. İleride bir vârisinin olup olmayacağını, eğer olmayacaksa oğlan çocuğunun olması için ne yapması gerektiğini öğrenmek amacıyla, âdet olduğu üzere Delphoi'ye gider. Kâhin her zamanki gibi soruya açık yanıt vermez, başka bir şey söyler: "Kızının oğlu, torunun öldürecek seni."

Kızının adı Danae'dir. Akrisios'un çok sevdiği son derece güzel bir kızdır, ama bu kızın oğlu tarafından öldürüleceği düşüncesiyle korkuya kapılmıştır bir kez. Ne yapabilir? Kızını hapsetmenin bu işi çözeceğini düşünür. Zaten Danae'nin yazgısında sık sık hapsedilmek vardır. Akrisios, sarayın avlusuna, yeraltına bronzdan bir hapishane yaptırıp Danae'nin kendisine hizmet edecek bir hizmetçiyle birlikte oraya kapatılmasını emreder; daha sonra üstlerine kilidi vurur. Bu sırada göğün üstünden Zeus gencecik, güzel Danae'yi görmüş, ona âşık olmuştur. İnsanlarla Tanrıların paylarının dağıtılıp bittiği bir zamandır bu çağ, ama birbirlerinden ayrı olsalar da mesafe henüz çok büyük değildir, bu yüzden zaman zaman Olympos'un zirvesinden, parlak Aither'den Tanrılar güzel ölümlüleri dikizlerler. İnsanların arasına gönderdikleri, dikkatsiz Epimetheus'un kapıyı açıp içeri aldığı Pandora'nın kızlarını gözlerler. Çok hoşlarına gider. Tanrıçaların güzel olmadıkları anlamına gelmez bu, ama belki de Tanrılar ölümlü kadınlarda, Tanrıçalarda olmayan bir şey bulurlar. Güzellikleri ölümsüz değil geçici olduğu, bu yüzden de güzelliklerinin doruğuna ulaştıklarında tadılmaları gerektiği için belki de.

Zeus Danae'ye âşık olur; kızın babasının onu tunçtan hapishaneye kapatmasına güler geçer. Yaldızlı bir yağmur damlası biçiminde aşağı inip, içeri dalar; belki de hapishanede insan kılığıyla, ama Tanrısal bir çekicilikte görünmüştür. Zeus, Danae'yle gizli gizli birleşir. Danae hamile kalır,

Perseus adlı çocuk doğar. Her şey gizli saklı kalır, ta ki gürbüz bir çocuk olan Perseus çığlıklar atıp avludan geçen Akrisios kızının bulunduğu hapishaneden tuhaf gürültülerin geldiğini duyuncaya kadar. Kral, kızını görmek ister. Aşağıdakileri çıkarır, dadıyı sorgular, orada küçük bir çocuğun olduğunu öğrenir. Delphoi kâhininin dedikleri aklına gelir; hem korkar hem de öfkelenir. Ona göre hizmetçi Danae'nin yanına gizlice birilerini sokmuştur. Kızını sorguya çeker: "Bu çocuğun babası kim?" Danae: "Zeus", der. Akrisios anlatılanlara hiç inanmaz. Sütannelik yapan hizmetçiyi sıkıştırmaya başlar, onu mahsus evindeki Zeus sunağında kurban eder. Peki ya Danae ile çocuğa ne yapacaktır? Baba ellerini öz kızıyla torununun kanına bulayamaz. Onları yeniden kapatmaya karar verir.

İşinin ehli, usta bir marangoz getirtir; usta, bir sandık yapar, içine Danae ile oğlu Perseus'u koyarlar. Akrisios bu işin hallolmasını Tanrılara havale eder; bu kez kızıyla torununu evindeki hapishaneye tıkmamış, bir sandığa koyup engin denizlerin başıboş dalgalarına bırakmıştır. Gerçekten de sandık dalgaların üstünde yüzer, derken küçük bir adanın kıyısına varır; burası pek zengin olmayan Seriphos Adasıdır. Bir balıkçı, ama kral soyundan gelen bir balıkçı, Diktys, sandığı bulup getirir. Sandığı açınca Danae ile çocuğu görür. Danae'nin güzelliği karşısında onun da gözleri kamaşır; genç kadınla çocuğunu evine götürür; onlara sanki ailesiymiş gibi davranır. Danae'yi yanında alıkoyar, ama ona el sürmez, oğlu Perseus'u da kendi oğlu gibi yetiştirir. Diktys'in kardeşi Seriphos'un hâkimi Polydektes'tir. Küçük Perseus, Diktys'in himayesi altında büyür. Danae'nin güzelliği ise kasıp kavurmaktadır; onu gören kral Polydektes deli gibi âşık olur. Ne yapıp yapıp onunla evlenmeli ya da en azından onu elde etmelidir. Pek kolay olmaz bu, zira Perseus büyümüş neredeyse delikanlı olmuştur, annesini koruyup kollamaktadır. Ayrıca onu Diktys de korumaktadır. Polydektes düşünüp taşınır, sonunda bir çıkar yol bulur: Büyük bir şölen düzenleyip yörenin bütün gençlerini davet eder. Her biri yanında bir hediyeyle ya da şölende yenilip içilecek şeylerle gelirler.

## *Gorgo avı*

Masada başköşeye Polydektes oturmuştur. Bu şöleni güya Hippodamia'yla evlenme niyetini açıklamak için düzenlemiştir. Hippodamia'yla

evlenebilmek için genç kızın velilerine pahalı hediyeler, çok değerli armağanlar sunmak zorundadır. Seriphos'un bütün delikanlıları oradadır, elbette Perseus da aralarındadır. Bu yemek sırasında her biri cömertliğini, soyluluğunu sergiler. Kral kendisine özellikle at getirilmesini ister. Hippodamia atlara tutkun bir genç kızdır; ona bir ahır dolusu at verirse kalbini kazanabilecektir. Peki Perseus yaşıtlarıyla kralın gözüne girmek için ne yapar? Bir at değil de kralın istediği herhangi bir şeyi, örneğin Gorgo'nun başını getirebileceğini söyler. Bunu hiç düşünmeden söyler. Ertesi gün herkes söz verdiği hediyeyi getirir; Perseus ise eli boş gelir, o da bir at getirmeye hazır olduğunu söyler, ama kral: "Hayır, sen bana Gorgo'nun başını getireceksin", der. Başka çaresi kalmamıştır: Verdiği sözden dönerse itibarını kaybedecektir. Ne kadar zor olursa olsun sözünü tutmaması söz konusu olamaz. Perseus böylece Gorgo'nun başını getirmek zorunda kalır. Unutmayalım ki o Zeus'un oğludur; bazı Tanrıların, özellikle verilen sözün tutulup tutulmadığını takip eden Athena ile Hermes'in, o akıllı, kurnaz, işbilir Tanrıların koruması altındadır. Böylece Athena ile Hermes yapacağı seferde delikanlıya eşlik ederler. Ona durumu açıklarlar: Gorgolara ulaşmak için önce nerede olduklarım bilmek gerekir. Oysa onların hangi deliğe girdikleri hiç bilinmez.

Bunlar birlikte yaşayan korkunç, öldürücü üç kız kardeştir; ikisi ölümsüzdür, adı Medusa olan diğeri ölümlüdür. Perseus da işte bu ölümlü Medusa'nın başını getirecektir.

Önce Gorgoları bulmak, ardından hangisinin Medusa olduğunu belirlemek, sonra da başını kesmek gerekmektedir. Kolay iş değildir bu. Öncelikle nerede aramak gerektiğini bilmelidir, bunun için Perseus koruyucu Tanrıların da yardımlarıyla bir dizi aşamadan, sınavdan geçecektir. İlk sınav Gorgoların kız kardeşleri olan diğer üçlüyü, Graiaları bulup alt etmekten ibarettir; bunlar da Gorgolar gibi çok tehlikeli canavarların, Phorkys ile Keto'nun, balina kadar büyük iki deniz canavarının kızlarıdır. Graialar kız kardeşleri kadar uzak bir yerde yaşamazlar. Gorgolar, Okeanos'un ötesinde, Gece'nin kapılarının önünde, dünyanın sınırlarının dışında yaşarlar, oysa kız kardeşleri dünyada yaşamaktadırlar. *Graiai*, Graialar bir üçlüdür. Tıpkı Gorgolar gibi genç kızdırlar ama yaşlı doğmuş kızlardır. Bunlar kaşarlanmış kız kurularıdır, kocakarılardır. Buruş buruşturlar, tenleri sarıdır, beklemiş sütün üstünde bir süre sonra oluşan *graus* gibi, yani sütün üstündeki

kaymak tabakası gibi. Bu Tanrısal kızların teni beyaz, yumuşak bir ten değil, sararıp solmuş, buruşmuş, yaşlı bir tendir. Başka bir özellikleri daha vardır: Bunlar birbirlerine sıkı sıkı bağlıdırlar, zira her üçünün sadece tek gözüyle tek dişi vardır. Sanki sadece bir tek varlık söz konusudur.

Bir tek göz, bir tek diş: Organ konusunda pek şanslı oldukları söylenemez. Ama durum pek öyle değil. Çünkü bir tek gözleri olduğundan bunu sürekli birbirlerine verirler, bu göz hep açık kalır, sürekli gözler. Bir tek dişleri vardır, onu da ortaklaşa kullanırlar, ancak bu diş kocakarıların Perseus da dahil olmak üzere birçok yaratığı mideye indirmelerine yetecek kadar keskindir.

Tıpkı küçükken benim de oynadığım yüzük oyununda olduğu gibi, Perseus'un hiç kapanmayan bir tek göze sahip üç kocakarıdan daha açıkgöz olması gerekmektedir. Gözün hiçbirinde olmadığı bir anı kollaması gerekmektedir. Sürekli açık olsun diye Gorgolar gözü sürekli birbirlerine verirler. Biri bir diğerine gözü uzatırken çok kısa bir süre geçer, zamanın akışı içinde küçücük bir andır bu; işte tam o anda Perseus'un bir ok gibi fırlayıp atılması, gözü çalması gerekir. Yüzük oyununda bir yüzüğün ortasından uzun bir ip geçirilir, oyuncular iki elleriyle ipi tutarlar, her biri yüzüğü yanındakinin avucuna gizlice aktarır. Dairenin ortasındaki ebe, yüzüğün nerede olduğunu bulmak zorundadır. Tahmin ederse kazanır; bir ele vurur da o elden yüzük çıkmazsa, kaybeder, ceza alır.

Perseus yanılmaz. En uygun zamanı kollayıp gözü ele geçirir. Aynı biçimde dişi de ele geçirir. Graialar korkunç bir durumda kalırlar, öfkeyle, acıyla bağırırlar. Kör kalmışlar, dişlerini kaybetmişlerdir. Ölümsüz de olsalar, tükenmişlerdir. Perseus'a göz ile dişi geri versin diye yalvarırlar, karşılığında her şeyi yapmaya hazır olduklarını söylerler. Perseus'un onlardan istediği tek şey vardır: *Nymphai'nın*, genç kızların, Nymphaların nerede oturduklarını, oraya nasıl gidileceğini söylemeleri.

*Nympha* sözcüğü genç kızın evlenme çağına geldiğini belirtir; çocukluktan çıkmış, evlilik çağma ulaşmıştır, tam anlamıyla kadın olmasa da evlenilecek durumdadır. Bu Nymphaların sayısı da üçtür. İnsanı tek gözleriyle görüp tek dişleriyle parçalayan Graiaların aksine Nymphalar yardımseverdirler, cana yakındırlar. Nymphalar, Perseus'un dileğini yerine getirirler. Ona Gorgoların nerede saklandıklarını söylerler, ayrıca ona imkânsızı

başarmasını, Medusa’nın bakışının üstesinden gelmesini, üç Gorgo arasındaki tek ölümlüyü öldürmesini sağlayacak tılsımlar verirler. Nymphalar ona tıpkı Hermes’inkiler gibi kanatlı sandallar verirler; bunları giyenler yerde adım adım ilerlemek yerine kanatlı fikirler gibi, Zeus’un kartalı gibi göklerde son hızla uçarlar, kuzeyden güneye bütün her yeri hiçbir güçlük çekmeden geçebilirler, tez canlı olurlar.

Sonra Nymphalar ona Hades’in başlığını verirler; köpek derisinden yapılma, ölülerin başını kaplayan bir tür saçtır bu. Gerçekten de Hades’in başlığı sayesinde ölüler yüzsüz, görünmez olurlar. Bu başlık ölülerin konumunu belirler ama bir canlının da eğer bunu takarsa tıpkı bir hayalet gibi görünmez olur; görülmeden görebilir.

Hız, görünmezlik. Perseus’a üçüncü bir hediye daha verirler: Avcıların vurdukları avları koydukları bir heybe, bir çanta olan *kybissis*. Bu heybeye Perseus gözleri görünmesin, heybe Gorgo’nun ölüm saçan gözlerini kapatsın diye, keseceği başı koyacaktır. Bütün bunlara Hermes özel bir hediye ekler: Ne olursa olsun her şeyi kesip koparan tırpan, *harpe*. Kronos da Uranos’u bir tırpanla sakatlamıştı.

Böylece Perseus tepeden tırnağa silahlanmıştır: Ayaklarında kanatlı sandallar, başında görünmezlik veren başlık, sırtında *kybissis*, elinde de tırpan vardır. Derken yola koyulup Gorgolara doğru uçar.

Gorgolar kimlerdir? Doğalarında tamamen birbirine zıt nitelikler barındırırlar, bunlar azman yaratıklardır. Azmanlık, birbirleriyle uyuşmayan özellikler taşımak demektir. Kısmen ölümsüz olan iki kız kardeşin karşısında ölümlü olan üçüncüsü vardır. Kadındırlar, ama başlarında korkunç yılanlar vardır, bunların vahşi bakışları vardır; omuzlarında kuş gibi uçmalarını sağlayan kocaman altın kanatlar taşırlar, elleri tunçtandır. Başları kocamandır. Hem bir kadın hem de bir erkek başıdır bu, korkunç bir baştır, hatta kimi kez güzel Medusa’dan, güzel Gorgolardan söz edenler bile olur. Onları gösteren resimlerde sakalları olduğu görülür. Ama bu sakallı yüzler tam olarak insana özgü değildir, zira aynı zamanda hayvansı bir özellikleri, ağızlarından çıkan iki domuz dişi, sırıttıklarında dışarı sarkan dilleri vardır. Bu kıvrık ağızlardan, tıpkı tokmakla vurulan bir bronzun, insanı korkudan donduran sesi gibi korkunç bir böğürtü çıkar.

Hele hele gözleri! Bakışlarıyla kim karşılaşırsa karşılaşsın anında taşa dönüşür. Canlılardaki bütün özellikler, hareketlilik, esneklik, sıcaklık, bedenin yumuşaklığı, hepsi taşa dönüşür. Karşılaşılan şey sadece ölüm değildir, insanı insanlıktan çıkarıp taşlaştıran, yani insan doğasına en aykırı şeye dönüştüren bir dönüşüm söz konusudur. Bundan kurtuluş yoktur. Böylece Perseus için tehlike hep aynıdır: Öncelikle Gorgolardan hangisinin başını keseceğini belirlemek sonra da hiçbirinin bakışıyla karşılaşmamak. Medusa’nın başını keserken onunla asla göz göze gelmemek, onun bakış alanı içine girmemek gerekmektedir. Perseus’un işinde bakışın önemli bir rolü vardır: Graiaları yenerken sadece canavarlardan daha hızlı bir bakışa sahip olması yetmişti. Ancak bir Gorgo’ya bakılıp da Medusa’nın bakışıyla karşılaşıldığı zaman, insan ister yavaş isterse hızlı olsun canavarın gözlerinde insanın taşlaşmış biçimi yansır; Hades’in yüzüne dönüşmüş, ölü, kör, bakışı olmayan bir taş.

Eğer Athena’nın öğütleriyle yardımları olmasaydı Perseus asla başarılı olamazdı. Tanrıça, Perseus’a yukarıdan gelmek gerektiğini, iki ölümsüz Gorgo’nun dinlenmeye çekilip de gözlerini kapayacakları zamanı kollamak gerektiğini söylemişti. Medusa’nın kafasını koparmak, ama bakışlarıyla asla karşılaşmamak gerekiyordu. Bunun için tırpanı, *harpe*’yi kullanırken başını öbür yana çevirmeliydi. Ama öbür yana bakarken başı nasıl kesebilirdi? Bakmazsa başın nerede olduğunu göremezdi, Medusa’nın kolunu ya da başka bir organını kesebilirdi. Demek ki darbeyi nereye vuracağını, tıpkı Graialarda olduğu gibi nereye bakacağını bilmeliydi; kesin, tam, şaşmaz bir bakışa sahip olmalı, aynı zamanda taşlaştırıcı bakışla karşılaşmamalıydı.

Perseus tam bir çelişkinin ortasındadır. Bu sorunu Athena çözer; Gorgo’nun karşısına parlak kalkanını koyar, Perseus da Medusa’nın bakışlarıyla karşılaşmadan bu parlak kalkan üzerine yansıyan suretine bakarak tırpanı indirir, Gorgo tam karşısındaymış gibi başını kolayca keser. Başını keser, heybeye koyar, heybeyi bağlayıp oradan uzaklaşır.

Diğer iki Gorgo, Medusa’nın bağrışlarına uyanırlar. Kendilerine özgü korkunç, kulak tırmalayıcı çığlıklarla Perseus’un peşine düşerler. Onlar gibi Perseus da uçabilir, ama onlardan bir üstünlüğü vardır, o da görünmez olabilmesidir. Onu yakalamaya çalışırlar, Perseus kurtulur, Gorgolar küplere binerler.

### *Andromeda'nın güzelliği*

Perseus Akdeniz'in doğu kıyılarına, Aithiopia'ya varır. Havada uçarken bir kayaya zincirle bağlanmış bir kız görür; dalgalar kızın ayaklarına kadar yükselmektedir. Görüntüyle heyecanlanır. Genç kızın adı Andromeda'dır. Bu acı duruma babası Kepheus koymuştur onu. Kepheus'un krallığında büyük afetler yaşanmıştır. Kralla halkına bu acıların bitirilmesinin tek yolunun Andromeda'yı bir deniz canavarına vermek olduğu söylenir; kızı denizde yaşayan, denizi dalgalandırıp ülkeyi su altında bırakabilecek bir canavara bırakmalıdır; canavar oraya bağlanan kızı gelip almalı, ona ne istiyorsa yapmalı, ister yemeli isterse onunla birleşmelidir.

Zavallı kız inler, inlemesi yukarılara, göklerde uçan Perseus'a kadar ulaşır. Andromeda güzelliğiyle kalbini çalmıştır onun. Kepheus'u bulur, o da olup biteni anlatır. Perseus eğer onunla evlenmesine izin verirse, kızını kurtarma sözü verir. Kepheus kabul eder, çünkü bu işi başaramayacağını düşünür. Perseus, Andromeda'nın bağlı olduğu, dalgaların dövdüğü kayalığa gelir. Canavar ona doğru ilerler; devasa, korkunç, yenilmez bir canavardır bu. Perseus ne yapsın? Canavar ağzını açmış, kuyruğunu çarpmaktadır, Andromeda'ya yaklaşmaktadır. Perseus havada yükselir, güneş ile deniz arasında yerini alır, öyle ki gölgesi sulara, canavarın gözlerine yansır, Suların aynasındaki gölge, tıpkı Athena'nın kalkanı üzerinde Medusa'nın yansısı gibidir. Perseus Tanrıçanın verdiği öğüdü unutmamıştır. Canavar önünde gezinen bu gölgeyi görünce bunu tehlikeli bir yaratık gibi algılar. Gölgeye doğru seğirtir, tam o sırada Perseus yukarıdan üzerine atılıp canavarı öldürür. Andromeda'yı bağlarından kurtarır. Onunla birlikte sahile konar; orada bir hata da yapar. Andromeda bitkin bir haldedir; kayaların arasında tükenmiş olmasına karşın biraz canlanmayı dener. Perseus onu güçlendirmek, daha rahat hareket edebilmek için Medusa'nın başını kumların üstüne bırakır, canavarın bakışı heybenin arasından biraz da olsa görülmektedir. Medusa'nın bakışı kumlar üzerinde ilerler; canlı, esnek, hareketli yosunlar öylece donup kalır, mercan kayalıklarına dönüşür. İşte denizdeki taşlaşmış yosunlar böyle oluşmuştur: Medusa'nın bakışı bunları dalgalar arasındaki taşlara dönüştürmüştür.

Sonra Perseus heybesini sıkıca bağlayıp Andromeda'yı da yanına alarak, Seriphos'a, onu bekleyen annesiyle Diktys'in yanına varır. Her ikisi de

Polydektes'ten kurtulmak için bir sunağa sığınırlar. Perseus kötü kraldan öç almaya karar verir. Ona geri döndüğünü, söz verdiği hediyeyi getirdiğini bildirir. Hediyeyi büyük bir şölen sırasında takdim edecektir. Seriphos'un bütün delikanlıları, gençleri büyük salonda toplanmıştır. Yerler, içerler, şölen yaparlar. Perseus gelir, kapıyı açar, selam verirler, içeri girer, Polydektes ne olacağını merak eder.

Konukların kimi oturmuş, kimi uzanmış haldeyken Perseus ayaktadır. Heybesindeki Medusa başını eline alır, ileri doğru uzatır, gözlerini de öbür yana, kapıya doğru çevirir. Şölene katılan herkes oldukları gibi donup kalır. Kimi içerken, kimi konuşurken, Perseus'a doğru bakan herkes öylece donup kalır. Şölen bir tabloya, katılan herkes de heykellere dönüşmüştür. Dilsiz, cansız resimlere, hareketsiz gölgelere dönüşmüşlerdir. Perseus dondurucu bakışlı Medusa'nın başını heybeye koyar. Medusa hikâyesi de böylece sona erer.

Geriye dedesi Akrisios kalır. Perseus, Akrisios'un ona karşı böyle davrandığını çünkü torununun onu öldüreceğini sandığını öğrenir. Dedesiyle uzlaşmaya varmayı aklına koyar. Böylece yanına Andromeda'yı, Danae'yi, Diktys'i alıp Argos'a doğru yola çıkar; Akrisios'a küçük Perseus'un büyüdüğünü, savaşlar kazandığını şimdi de Argos'a doğru geldiğini haber verirler; korkudan ödü kopan Akrisios, o sırada oyunların düzenlendiği komşu kente sığınır.

Perseus geldiğinde Akrisios'un oyunlara katılmak üzere başka bir kente gittiğini söylerler. Çok önem verilen disk atma yarışına gelmiştir sıra. En güçlü çağındaki yiğit, gürbüz Perseus'u da yarışa davet ederler. O da diski alıp fırlatır. Rastlantı bu ya, disk Akrisios'un ayağına çarpar, açtığı yara öldürücüdür. Kral ölünce Perseus, hakkı olan Argos tahtına oturmakta kararsız kalır. Ölümüne neden olduğu kralın yerine geçmek ona göre pek uygun görünmez. Bir değiş tokuş sayesinde aile içinde uzlaşma sağlanır. Ölen kralın kardeşi Proitos Tiryns'te kral olduğu için, onun Argos tahtına oturmasını önerir, kendisi de Tiryns kralı olur.

Daha önce, Medusa'ya karşı zafer kazanmasını sağlayan tılsımları sahiplerine geri verir. *Harpe*'yle birlikte kanatlı sandalları, heybeyi, Hades'in başlığını, insanlar dünyasının ucundaki gerçek sahiplerine, Nymphalara versin diye Hermes'e teslim eder. Canavarın kesik başını da

Athena’ya verir, o da bu başı silahlarının en değerlisi sayar. Tanrıça savaş alanının ortasında, *Gorgoneion’u* karşıya doğru bir uzattı mı, bütün düşmanlar oldukları yerde donup kalırlar, *eidolon*’u, hayaletlere, suretlere dönüşen düşmanlar gölgeler ülkesi Hades’e yollanırlar.

Yaptığı savaşlarda usta bir “can alıcı” haline gelmiş kahramanımız yeniden basit bir ölümlü olur, zamanı geldiğinde herkes gibi hayattan ayrılır. Ama dondurucu bakışlı Gorgo’yla başa çıkmaya cesaret eden kahramanı onurlandırmak için Zeus, Perseus’u göklere alır, burada adını taşıyan yıldızlar grubu arasında bir yıldız haline getirir; işte geceleyin karanlık gökte onun ışıltılı, parlak yüzü her yerden görülür, orada sonsuza dek ışıldayacaktır.

# SÖZLÜK

Adrastos Argos kralı, Polyneikes’in kayınbabası, Oidipus’un oğullarından biri. Kardeşi tarafından Thebai’den kovulur. Thebai’ye karşı Yediler seferini yönetir.

Agamemnon Argos kralı. Troya Savaşı sırasında Yunanlara kumanda eder. Karısı Klytaimnestra tarafından öldürülür.

Agave Kadmos’un kızı, Pentheus’un annesi.

Agenor Tyr ya da Sidon kralı. Europe’nin babası.

Aglaia Kharitlerden biri.

Aigipan Typhon’un Zeus’tan çıkarıp aldığı sinirleri geri almasında Hermes’e yardım eder.

Aigisthos Atreusoğullarının düşmanı Thyestes’in oğlu. Klytaimnestra’yı baştan çıkarıp onun yardımıyla, Troya’dan dönen Agamemnon’u öldürür.

Aineias Ankhises ile Aphrodite’nin oğlu. Troyalılarla çarpışır. Kent düşünce yaşlı babasıyla birlikte kaçmayı başarır, sonra da İtalya kıyılarına çıkar.

Aiolos Rüzgârların efendisi. Odysseus’u ağırlar, ona bütün rüzgârları verip dosdoğru İthake’ye gidebilmesi için yardım eder.

Aither Ya da Eter. Gece’nin oğlu. Göğün halis, süreğen ışığını kişileştirir.

Akhilleus Thetis ile Peleus’un oğlu. Troya Savaşı’nın en büyük kahramanı. Gencecik yaştaki ölümün onurunu, dingin ama ünsüz bir yaşama yeğlemiştir.

Akrisios Danae’nin babası, Argos kralı. Medusa’yı altedip geri dönen torunu Perseus tarafından öldürülür.

Aleksandros Paris’in diğer adı, Priamos’un oğlu, Helene’yi kaçırmıştır.

Alkinoos Phaiaklarınkralı, Arete’nin kocası, Nausikaa’nın babası. Odysseus’u konuk eder, gemilerinden biriyle onu İthake’ye götürür.

Amphiaraos Argos kâhini. Eriphyle’nin kocası. Thebai’ye karşı Yediler seferinin başlamasına önayak olur, savaşta ölür.

Amphion Zeus ile Antiope’nin oğlu. Zethos’un kardeşi. Thebai tahtına çıkmış Lykos’u öldürür, kardeşiyle birlikte onun yerine geçer.

Amphitrite Nereus kızı, Poseidon’un karısı.

Andromeda Aithiopialıların kralı Kepheus’un kızı; Kepheus Poseidon’un öfkesi dinsin diye bir deniz canavarına sunmak üzere onu bir kayalığa bağlar. Perseus, kızı kurtarır.

Ankhises Troyalı. İda Dağı’nda Aphrodite’yle birleşir. Aineias’ın babası.

Antigone Oidipus’un kızı. Sürgüne giden kör babasına eşlik eder.

Antinoos Penelopeia’nın taliplerinden biri.

Aphrodite Aşk, baştan çıkarma, güzellik Tanrıçası; deniz köpüğüyle hayaları kesilen Uranos’un dölünden doğmuştur. Paris’ten Tanrıçaların en güzeli ödülünü alır.

Ares Savaş, kanlı kavga Tanrısı.

Arges Üç Tepegöz’den biri, Uranos ile Gaia’nın oğlu.

Argos Odysseus’un köpeği, bu ad belki de kahraman Argos’un hatırası için konmuştur. Gözünden hiçbir şey kaçmaz, her şeyi görür.

Artemis Zeus ile Leto’nun kızı, Apollon’un kız kardeşi. Devlere karşı Olymposluların yanında savaşan avcı Tanrıça.

Athamas Boiotia kralı. İkinci evliliğini Kadmos’un kızı İno ile yapar.

Athena Zeus ile Metis’in kızı. Zeus’un başından tepeden tırnağa silahlı olarak doğar. Savaş ile akıl Tanrıçası. Paris’in hakemlik yaptığı yarışta Hera ile Aphrodite’nin rakibidir.

Atlas İapetos’un oğlu, Prometheus’un kardeşi. Zeus onu sırtında yeryüzünü taşımaya mahkûm etmiştir.

Autolykos Hermes’in oğlu. Yalancı, hırsız, Odysseus’un dedesi.

Autonoe Kadmos’un kızlarından biri. Aristaios’un karısı, köpekleri tarafından parçalanacak Aktaion’un annesi.

Balios Akhilleus’un atlarından biri. Ölümsüzdür, konuşan bir attır.

Bellerophontes At Pegasos’un yardımıyla Khimaira’yı yenen Korinthoslu kahraman.

Bie Styks’in kızı. Hükümdarın sahip olduğu şiddete dayalı gücü temsil eder.

Boreas Kuzey rüzgârı.

Briareus Uranos ile Gaia’dan doğma Tepegözlerin kardeşi. Üç Yüzkolludan biri.

Brontes Üç Tepegöz’den biri.

Danae Akrisios’un kızı; babası onu yeraltına kapattığında Zeus onunla gizlice birleşir, bu birleşmeden Perseus doğar.

Deiphobos Priamos ile Hekabe’nin oğlu. Hektor’un kardeşi. Yunanlar ile Troyalıların görüşmelerinde rol oynar. Kentin alınışı sırasında Menelaos tarafından öldürülür.

Dev Uranos ile Gaia’nın çocuğu. Olymposlularla dünyanın hâkimiyeti için çalışan ilk kuşak Tanrılarından biri.

Devler Uranos’un yere dökülen kanlarından doğmuşlardır. Savaşı, çarpışmaları kişileştirirler.

Diktys Seriphos kralı Polydektes’in kardeşi. Akrisios’un kovduğu kızı Danae ile torunu Perseus’u kurtarır.

Dionysos Zeus ile Semele’nin oğlu. Doğduğu yere, Thebai’ye dönüp kültünü kabul ettirir.

Dioskuroslar Kastor ile Polluks, Zeus ile Tyndareos’un karısı Leda’nın ikiz oğulları. Helene ile Klytaimnestra’nın kardeşleri.

Ekhidna Yarı kadın, yarı yılan canavar. Typhon’la birleşerek bir dizi canavar doğurur.

Ekhion Beş Spartoi’den biri, Agave’nin kocası, Pentheus’un babası.

Eos Şafak. Tithonos’a âşık bu Tanrıça Zeus’tan sevgilisi için ölümsüzlük elde eder.

Epimetheus Prometheus’un kardeşi, onun tam aksidir. Önceden anlamak yerine sonradan, iş işten geçtikten sonra anlar. Pandora’yı evine alıp onunla evlenir.

Erebos Khaos’un oğlu. Karanlıkları kişileştirir.

Erinysler Uranos’un yere damlayan kanlarından doğmuş öç Tanrıçaları.

Eriphyle Amphiaraos’un karısı. Polyneikes ona Harmonia’nın kolyesini sunar. O da Eteokles’in hüküm sürdüğü Thebai’de savaştan yana görüş bildirmesini sağlar.

Eros Aşk. 1) Yaşlı Eros: Dünyanın kökenindeki ilk Tanrılardan. 2) Aphrodite’nin oğlu Eros: Cinslerin yakınlaşmasını, cinsel birleşmeyi ifade eder.

Eteokles Oidipus’un oğlu, kardeşi Polyneikes’in rakibi; babaları gittikten sonra Thebai’nin yönetimini onunla paylaşmak istememiştir.

Eumaios Odysseus’un sadık domuz çobanı.

Europe Tyr ya da Sidon kralı Agenor’un kızı. Boğaya dönüşmüş Zeus tarafından kaçırılıp Yunanistan’a götürülür.

Eurykleia Odysseus’un sütninesi; geri dönen Odysseus’u tanıyan ilk kişilerdendir; Odysseus’un ayaklarını yıkarken bacağındaki yara izini görür.

Eurylokhos Odysseus’un hem kayınbiraderi hem arkadaşı. Öğütleri, yaptığı işler pek yerinde değildir.

Gaia Tanrı olarak toprağa verilen ad.

Gorgolar Ölümü gözlerinde taşıyan üç canavar. Aralarından sadece biri ölümlüdür: Medusa. Başını Perseus keser.

Graialar Tek gözle tek dişi aralarında alıp verirler. Perseus hem gözü hem de dişi ele geçirir.

Gyes Üç Yüzkolludan biri.

Hades Diğer bütün Olymposlular gibi Kronos ile Rhea’nın oğlu. Yeraltındaki karanlık dünyada hüküm süren ölüm Tanrısı.

Harmonia Ares ile Aphrodite’nin kızı. Kadmos’un karısı.

Harpyalar Kuş bedenli kadın başlı canavarlar, insanlara saldırıp onları kaçırırlar, hiç iz bırakmadan kaybolurlar.

Hekabe Troya kralı Priamos'un karısı. Hektor'un annesi.

Hekate Devler kızı; bu ay Tanrıçası Zeus'tan özel bir saygı görür.

Helios Güneş tanrı.

Hemere Gece'nin kızı. Gün ışığını kişileştirir.

Hephaistos Zeus ile Hera'nın oğlu. Madenlerin efendisi.

Hera Zeus'un karısı.

Herakles On iki işli kahraman. Annesiyle babası Perseus soyundan gelen Amphitryon ile Alkmene'dir. Gerçek babası Zeus'tur.

Hermes Zeus ile Nympha Maia'nın oğlu; bu genç haberci harekete, temaslara, alışverişlere, geçişlere, ticarete bağlıdır. Gök ile yeri, canlılar ile ölüleri birbirine bağlar.

Hesiodos Boiotialı şair, *Theogonia* yı, ayrıca *işler ile Günler*'i yazmıştır.

Hestia Ocak Tanrısı. Kronos'un yuttuğu çocukların sonuncusu, tekrar çıkarmak zorunda kaldığı çocukların ilkidir.

Himeros Aşk arzusunun kişileşmiş hali.

Hippodamia Elis kralı Oinomaos'un kızı. Babası kızını evlendirmek için taliplerden araba yarışında onu geçmelerini istemiş, ödül olarak da kızını koymuştur.

Homeros *Ilyada* ile *Odysseia*'nın şairi.

Horalar Ya da "Saatler". Zeus ile Themis'in üç kızı, Moiraların kız kardeşleri. Düzenli akışını sağladıkları mevsimlerin Tanrıçalarıdır.

Hyperenor Beş Spartoi'den biri.

Hypnos Uykunun kişileşmiş hali. Gece ile Erebos'un oğlu, Thanatos'un, Ölüm'ün kardeşi.

İapetos Devlerden biri. Prometheus'un babası.

İdas Lynkeus’un kardeşi, İdas ile Lynkeus’un savaştıkları Dioskurosların kuzeni. Çarpışma sırasına İdas Kastor’u öldürür, Polluks’u yaralar. Zeus oğluna yardım etmek için onu yıldırımıyla çarpar.

İno Kadmos ile Harmonia’nın kızı, Dionysos’un kız kardeşi. Athamas’la evlenip onu küçük Dionysos’u almaya ikna eder. Bunu kıskanan Hera onları delirtir. İno kendini suya atar, Nereus kızı Leukothea’ya dönüşür.

İokaste Laios’un karısı, Oidipus’un annesi. Oğlu olduğunu bilmeden Oidipus’la evlenecektir.

İros İthake’de kraliyet sarayında masaya çağrılan dilenci. Odysseus, saraya girmesine engel olmaya çalışan bu dilenciyi cezalandırır.

İsmaros Kikonlar ülkesinde, Trakya’da bir kent. Odysseus geri dönerken buraya uğrayıp kenti alır, etraftaki köylüler tarafından kovulur.

İsmene Oidipus’un kızı, Antigone’nin kız kardeşi.

Kadmos Sidon kralı Agenor’un oğlu. Annesi Telephassa ile birlikte kız kardeşi Europe’yi aramaya çıkar. Harmonia’nın kocası. Tlıebai’yi kurup kral olur.

Kalydon Korinthos körfezinin kuzeyinde Aitolia bölgesi.

Kastor Dioskuroslardan biri, Zeus ile Leda’nın oğlu. Kardeşi Polluks’un aksine ölümlüdür, at binicisidir; savaş ile atlar konusunda uzmandır.

Kentaurlar Başları insan başı, gövdeleri insan gövdesi, ama diğer yerleri atmkiler gibi olan canavarlar. Ormanlarda, tepelerde vahşi bir yaşam sürerler, ama gençlerin eğitimini de üstlenebilirler.

Kepheus Aithiopialılarınkralı. Andromeda’nın babası.

Kerberos Hades’in köpeği. Hiçbir canlının içeri girmemesi, hiçbir ölünün dışarı çıkamaması için ölüler krallığının kapısını bekler.

Keres Gece’nin kızları, ölüm ile yıkım güçleri.

Keto Deniz canavarı, Pontos ile Gaia'nın kızı, Graialarla Gorgoların annesi.

Khaos Ya da Boşluk. Dünyanın içinden çıktığı ilk öğe.

Kharybdis Deniz canavarı, kayalıkta durup oradan geçen bütün gemileri yutar.

Kheiron Kantaur, çok bilgili, iyiliksever, Pelion'da yaşar. Kahramanların özellikle Akhilleus'un öğretmeni.

Khimaira Keçi, aslan, yılan karışımı azman. Ağzından alev çıkar. Typhon ile Ekhidna'dan doğmuştur.

Khrysippos Korinthos kralı Pelops'un oğlu. Babasının konuğu Laios tarafından ayartılmak istenir. Zorla kaçırılır. İntihar eder.

Khthonios Beş Spartoi'den biri. Thebai toprağından çıkar çıkmaz birbirleriyle kavgaya tutuşan Ekilmişler'in savaşından sağ çıkar.

Kikonlar Trakya halkı, Troyalıların müttefikleri. Savaştan dönen Odysseus onlara uğrar, kentleri İstmaros'u yağmalar, ama her yandan saldırıya uğrayan Yunanlar denize açılıp kaçarlar.

Kiliks Sidon kralı Agenor'un oğlu. Kadmos'un kardeşi, o da kız kardeşi Europe'yi aramaya çıkar.

Kimmerler Hades'in kapışma yakın, güneşin ışımadığı bir yerde yaşayan halk.

Kirke Büyücü, Güneş'in kızı, Aiaie adasında oturur. Odysseus'un arkadaşlarını domuza dönüştürür. Odysseus onu yener, onunla birleşip uzun süre birlikte yaşarlar.

Klytaimnestra Zeus ile Leda'nın kızı, Helene'nin kız kardeşi, Agamemnon'un karısı. Aigisthos ile bir olup kocasını aldatır. Troya'dan dönen Agamemnon'u öldürür.

Kottos Yüzkollulardan biri.

Kratos Styks'in oğlu. Egemenin sahip olduğu baskın gücü kişileştirir.

Kreon İokaste'nin kardeşi. Thebai'de Laios'un ölümünden sonra, Oidipus'un gelişinden önce kral olur.

Kronos Devlerin küçüğü, dünyanın ilk efendisi.

Ksanthos Akhilleus'un atı, ölümsüzdür, gerektiğinde dile gelir.

Tepegözler Uranos ile Gaia'nın üç çocuğu. Alınlarında yıldırım saçan bir tek gözleri vardır: Brontes, Steropes, Arges.

Labdakos Kadmos'un torunu, anne tarafından da Spartoi'den Khthonios'un torunu. Laios'un babası Oidipus'un dedesi.

Labdakosoğulları Pelops'un lanetlediği Labdakos'un soyu.

Laertes Odysseus'un babası.

Laios Labdakos'un oğlu, Oidipus'un babası. Karısı İokaste'yle birlikte Thebai'de hüküm sürer. Bir yol kavşağında karşılaştığı, ama, bebekken terk etmiş olduğundan, tanıyamadığı oğlu tarafından öldürülür.

Leda Aitolia kralı Thestios'un kızı. Tyndareos'un kocası. Zeus bir kuğu kılığına girerek onunla birleşir.

Lestrygonlar İnsan yiyen devler.

Leukothea İno'nun iyiliksever, kurtarıcı bir deniz Tanrıçasına dönüşmesinden sonra aldığı ad.

Limos Açlığın kişileşmiş hali.

Lotophaglar Lotosyiyenler, unutuşa yol açan yiyecek olan, Iotos'u yerler.

Lykos Nykteis'in kardeşi, Spartoi'den Khthonios'un oğlu.

Lykurgos Trakya kralı. Genç Dionysos'un peşine düşer, o da kurtulmak için kendini denize atar.

Lynkeus İdas'ın kardeşi. Keskin gözleriyle ünlüdür. Kardeşiyle birlikte kuzenleri Dioskuroslara karşı yaptıkları savaşta Polluks tarafından öldürülür.

Maron Apollon'un Ismaros'taki rahibi. Kentin yıkılışı sırasında Odysseus onu sağ bırakır. O da kahramana sihirli bir şarap sunar.

Medeia Kolkhis kralı Aietes'in kızı. Güneş'in torunu, Kirke'nin yeğeni. Büyücü.

Medusa Uç Gorgo'dan ölümlü olanı; Perseus onun başını kesmiştir.

Mekone Korinthos yakınlarındaki olağanüstü verimli ova.

Meliai Ya da Meliadlar. Uranos'un yere dökülen kanından doğmuşlardır. Dişbudak ağacı Nymphalandır, savaşçı ruhu temsil ederler.

Menelaos Agamemnon'un kardeşi. Helene'nin kocası.

Metis Zeus'un ilk eşi, Athena'nın annesi. Kurnazlığı ve zekâyı kişileştirir.

Minos Girit kralı. Yeraltı dünyasında yargıç.

Moirai Ya da Moiralar. Sayıları üçtür. Kaderleri, her insana verilmiş alm yazısını temsil ederler.

Musalar Tanrısal ozanlar. Zeus ile Mnemosyne, Hafıza'nın dokuz kızlarıdır.

Nausikaa Phaiak kralı ile kraliçesinin kızları. Odysseus'la karşılaşır, ailesinin onu konuk edebilmesi için ona öğüt verir, yol gösterir. Odysseus'un iyi bir koca olacağını düşünmüştür.

Nemesis Öç alıcı Tanrıça. Gece'nin kızı, Zeus onunla zorla birleşir; Zeus kuğu, o ise kaz kılığındadır. Leda'nın hediye olarak alacağı bir yumurta yumurtlar.

Nereus Gaia ile Pontos'un oğlu. Ona "denizin yaşlısı" denir. Okeanos'un kızlarından biri olan Doris ile birlikte elli Nereus kızını peydahlarlar.

Nestor Troya Savaşı'ndaki savaşçıların en yaşlısı. Ağzı laf yapan bir bilgedir, eski çarpışmalarını özlemle anlatmaktan geri durmaz.

Notos Sıcak, nemli güney rüzgârı.

Nyks Gece, Khaos'un kızı.

Nykteis Spartoi'den biri olan Khthonios'un kızıdır. Polydoros'un karısı, Labdakos'un annesidir.

Nykteus Spartoi'den biri olan Khthonios'un oğludur. Lykos'un kardeşi.

Nymphai Ya da Nymphalar. Zeus'un kızları, kaynakları, ırmakları, ormanları, kırları canlandıran genç kızlar.

Odysseus İthake kralı.

Oidipus Laios ile îokaste'nin oğlu. Babasını öldürüp annesiyle yatacağını söyleyen bir kehanet yüzünden ülke dışına atılır. Kehanet o farkında olmadan gerçekleşecektir.

Okeanos Okyanus. Devlerden biri. Akışıyla dünyayı çerçeveleyen daire biçimindeki ırmak.

Olympos Olymposlu Tanrıların zirvesinde oturdukları dağ.

Othrys Devlerin Olymposlularla çarpışmak için çıktıkları dağ.

Pan Çobanların, sürülerin Tanrısı, Hermes'in oğlu.

Pandora İlk kadın, Olymposlular tarafından Epimetheus'a sunulmuştur; Epimetheus kardeşi Prometheus'un uyarılarına karşın hediyeyi kabul eder.

Paris Priamos ile Hekabe'nin en genç oğlu, diğer adı Aleksandros. Doğduğunda terkedilmiş sonra ailesi tarafından geri alınmıştır. Helene'yi kaçırıp onunla evlenir.

Pegasos Medusa'nın kesilen kolundan doğan, Olympos'a kadar uçan Tanrısal at. Zeus'un yıldırımını taşır.

Peleus Phthia kralı, Thetis'le evlenir, Akhilleus'un babası.

Pelion Peleus ile Thetis'in düğünlerinin yapıldığı Thessalia'daki dağ, Kheiron Akhilleus'u orada eğitmiştir.

Pelops Tantalos'un oğlu, Hippodamia'nın kocası. Laios'un ayartmalarından kurtulmak için intihar eden Khrysippos'un babası. Pelops Labdakosoğullarmı lanetlemiştir.

Peloros Spartoi'den biri.

Penelopeia Odysseus'un karısı, Telemakhos'un annesi. Taliplerin sürekli ısrarlarına karşın kocasının dönüşünü sadakatle bekler.

Pentheus Kadmos’un torunu, Agave’yle Spartoi’den Ekhion’un oğlu. Thebai’ye gelen Dionysos’a karşı koyar.

Periboia Korinthos kralı Polybos’un karısı. Kocasıyla ailesi tarafından terkedilmiş Oidipus’u çocukları sayarlar.

Perseus Zeus ile Danae’nin oğlu. Dedesi Akrisios tarafından annesiyle birlikte kovulduktan sonra, Seriphos kıyısına çıkarlar, bu adanın kralına Medusa’nın başını getirecektir.

Phaiaklar Gemici halk, Odysseus’u yolculuğunun sonunda öte dünyadan insanların dünyasına geçirerek onu İthake sahiline uyur halde bırakırlar.

Philoitios Odysseus’un sığır sürülerini güden çoban, efendisine sadık kalır.

Phoiniks Agenor’un oğullarından biri, Zeus’un kaçırdığı Europe’nin peşine düşer.

Phorkys Gaia ile Pontos’un oğlu. Keto ile birleşerek üç Graia’yı doğurtur.

Polluks Dioskuroslardan biri, Kastor’un kardeşi. Dövüş uzmanı. Ölümsüz doğmuştur, kardeşiyle ölümsüzlüğü paylaşmaya karar verir.

Polybos Korinthos kralı, Oidipus’un üvey babası.

Polydektes Seriphos kralı. Danae’ye âşık olur. Perseus’u Medusa’nın başını getirsin diye gönderir.

Polydoros Kadmos ile Harmonia’nın oğlu. Ekilmişler’den biri olan Khthonios’un kızı Nykteis’in kocası, Labdakos’un babası.

Polyneikes Oidipus’un oğlu, Eteokles’in kardeşi. İki kardeş arasındaki çekişme çarpışmaya dönüşür, sonunda her ikisi de ölür.

Polyphemos Tepegöz, Poseidon’un oğlu. Odysseus tarafından aldatılıp kör edilir, o da kahramana etkili bir lanet yağdırarak öcünü alır.

Pontos Gaia’nın peydahladığı Tanrılaşmış denizin dalgası.

Poseidon Olympos Tanrısı, Zeus’un kardeşi. Deniz dalgalarına hükmetmek ona düşer.

Priamos Troya kralı, Hekabe’nin kocası, Hektor’un babası.

Proitos Akrisios’un ikiz kardeşi, onun rakibi. Tiryns kralı.

Prometheus İapetos’un oğlu, insanlara iyilik yapar, Zeus’la çatışır.

Proteus Deniz Tanrısı, değişebilme gücüne, kehanet bilgisine sahiptir.

Rhadamantys Zeus ile Europe’nin oğlu. Girit kralı Minos’un kardeşi. Bilgeliği nedeniyle Hades’e götürülüp ölülere yargıçlık yapar.

Rheai Dev. Uranos ile Gaia’nın kızı, Kronos’un kız kardeşi, sonradan onun karısı olur.

Satyrler Yarı insan yarı hayvan azmanlar: Üst tarafları insan, altları at ya da keçidir. Fallusları kalkık gezerler. Dionysos alayında yer alırlar.

Semele Kadmos ile Harmonia’nın kızı. Zeus’un sevgilisi. Dionysos’a hamileyken tanrısal âşığının ateşiyle kül olur.

Sphinks Dişi canavar; kadın başlı, kadın göğüslü, kanatlı aslan. Sorduğu bilmeceyi çözemeyenleri öldürür; Oidipus bilmeceyi çözer.

Steropes Üç Tepegöz’den biri, Uranos ile Gaia’nın oğlu.

Styks Okeanos’un büyük kızı, öldürücü güçlere sahip bir yeraltı ırmağını kişileştirir.

Talos Madeni vücutlu, Girit’in koruyucusu.

Tartaros Karanlık yeraltı dünyası, yenilmiş, ölmüş Tanrılar buraya kapatılır.

Teiresias Esinini Apollon’dan alan kâhin. Oidipus doğduğu kente döndüğünde onun kim olduğunu bilen bir tek o vardır.

Telemakhos Odysseus ile Penelopeia’nın oğlu.

Telephassa Agenor’un karısı, Kadmos’la kardeşlerinin annesi, ayrıca çocuklarıyla birlikte aramaya çıktığı Europe’nin de annesidir.

Thasos Agenor’un oğlu, Kadmos’un kardeşi.

Theseus Attikalı kahraman. Annesi Aethra’dır; babası Aigeus, babası da Poseidon’dur. Atina kralı.

Thestios Leda’nın babası.

Thetis Nereus kızlarından biri Peleus’un karısı, Akhilleus’un annesi.

Tithonos Priamos’un kardeşi. Eos onun güzelliğine vurulur. Onu kaçırıp onun için ölümsüzlüğü elde eder.

Tyndareios Dioskuroslarm, Helene ile Klytaimnestra’nın babası.

Typhon Ya da Typheus. Azman, Gaia ile Tartaros’un oğlu. Zeus’la çarpışır, sonunda yenilir.

Udaios Beş Spartoi’den biri.

Uranos Gaia’nın doğurduğu Tanrısal gök.

Yüzkollular Gaia ile Uranos’tan doğmuş üç çocuk: Kottos, Briareus, Gyes. Elli başlı, yüz kollu devler, güçleri sayesinde yenilmezdirler.

Zephyros Yumuşak, düzenli rüzgâr.

Zethos Zeus ile Antiope’nin oğlu. Lykos’la karısının davranışları yüzünden ölen annesinin öcünü almak için kardeşi Amphion’la birlikte Lykos’u öldürürler; daha sonra Thebai tahtına oturur.

Zeus Olympos Tanrısı, Tanrıların kralı. Evrenin hâkimi olarak kurduğu kozmik düzeni tehdit eden Devlerle canavarları yener.